

Nana Cajhen, Nevenka Drusany, Dragica Kapko, Martina Križaj in Marja Bešter Turk

IZDAJA
SPLUSOM

Slovenščina za vsak dan 8

Priročnik za učitelje – Predstavitev učnih enot

ROKUS

Klett

Nana Cajhen, Nevenka Drusany, Dragica Kapko,
dr. Martina Križaj, dr. Marja Bešter Turk

Slovenščina za vsak dan 8 – izdaja s plusom

Priročnik za učitelje – predstavitev učnih enot

Urednica: Andreja Ponikvar

Direktor produkcije: Klemen Fedran

Izdala in založila: Založba Rokus Klett, d. o. o.

Za založbo: Maruša Kmet

Oblikovanje naslovnice: Grega Inkret

Fotografija na naslovnici: LajosRepasi/iStock

Prelom: Goran Karim

Prva elektronska izdaja

Ljubljana 2016

knjigarNa**.com**

Vse knjige in dodatna gradiva Založbe Rokus Klett
dobite tudi na naslovu www.knjigarna.com.

© Založba Rokus Klett, d. o. o. (2016). Vse pravice pridržane.

Brez pisnega dovoljenja založnika je prepovedano reproduciranje, distribuiranje, javna priobčitev, predelava in druga uporaba avtorskega dela ali njegovih delov v kakršnemkoli obsegu ali postopku, kot tudi fotokopiranje, tiskanje ali shranitev v elektronski obliki. Tako ravnanje pomeni, razen v primerih od 46. do 57. člena Zakona o avtorski in sorodnih pravicah, kršitev avtorske pravice.

Založba Rokus Klett, d. o. o.
Stegne 9 b
1000 Ljubljana
Telefon: 01/513 46 00
Telefaks: 01/513 46 99
E-pošta: rokus@rokus-klett.si
www.rokus-klett.si

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

811.163.6:37.091.3:373.3(035)(0.034.2)

SLOVENŠČINA za vsak dan 8. Priročnik za učitelje -
predstavitev učnih enot [Elektronski vir] : izdaja s plusom
/ Nana Cajhen ... [et al.]. - 1. elektronska izd. - El. knjiga.
- Ljubljana : Rokus Klett, 2016

Način dostopa (URL): <http://www.irokus.si/>

ISBN 978-961-271-762-9 (pdf)
1. Cajhen, Nana
286250752

Kazalo

1 Najstniki med seboj	4
2 Jeziki med seboj	9
3 Mala, ne pa velika	14
4 Sprašujem in raziskujem	19
5 Delam in naredim	23
6 Vse teče in se spreminja	26
7 Pridite, kupite, srečnejši boste!	33
8 Stavki – zidaki za povedi	37
9 Naj grem po denar na kartomat ali bankomat?	44
10 Odvisniki – stavčni členi v obliki stavkov	48
11 Po korakih od začetka do konca	64
12 Dober nasvet je vreden zlata	67
13 Kaj je, zakaj nastane in kaj povzroči?	73
14 Iz srca do srca	78
15 Navadna, priporočena ali hitra _____?	82
16 Tečem, skačem, tekmujem	85
17 Besedno in nebesedno	87

1 Najstniki med seboj

SDZ (1. del): 5–24

Predvideno število ur: 5

Temeljna vprašanja enote

- Kaj je pogovarjanje in na kaj moramo paziti med njim?
- Kako se pogovarjamo, kadar želimo od sogovorca kaj izvedeti?
- Kateri pogovor je raziskovalni in kaj delata sogovorca v njem?
- Kdaj uporabljamo knjižni jezik in kdaj neknjižnega?
- Kaj je sleng?
- Kdaj je raba slenga ustrezna in kdaj ni?
- Katere besede so slogovno nezaznamovane in katere so slogovno zaznamovane?
- Na kaj moramo paziti, kadar želimo uporabiti slogovno zaznamovane besede?

Cilji enote

Učenci v izmenjujočih se aktivnih oblikah dela (npr. individualna, v manjših skupinah, frontalna, v dvojicah)* problemsko in procesno razvijajo

- osebno, narodno in jezikovno identiteto;
- sporazumevalno zmožnost, in sicer:
 - predstavlanje svojih izkušenj s pogovarjanjem,
 - poslušanje/gledanje, razumevanje, pomnjenje, povzemanje in vrednotenje posnetega raziskovalnega pogovora,
 - predstavlanje temeljnih načel ustreznega pogovarjanja in značilnosti raziskovalnega pogovora,
 - razumevanje in rabo strokovnega izraza *raziskovalni pogovor*,
 - predstavlanje družbene vloge obeh sogovorcev, njunega medsebojnega družbenega razmerja in uradnosti/neuradnosti pogovora,
 - raziskovalno pogovarjanje (z upoštevanjem načel ustreznega pogovarjanja),
 - predstavlanje okoliščin ustrezne rabe knjižnega in neknjižnega jezika,
 - predstavlanje značilnosti slenga in ustreznih okoliščin za njegovo rabo,
 - nadomeščanje slengizmov s knjižnimi ustreznici,
 - razumevanje in rabo strokovnega izraza *sleng*,
 - predstavlanje značilnosti slogovno nezaznamovanih in slogovno zaznamovanih besed ter ustreznih okoliščin za rabo slogovno zaznamovanih besed,
 - nadomeščanje slogovno zaznamovanih besed z nezaznamovanimi,
 - razumevanje in rabo strokovnih izrazov *slogovno nezaznamovana beseda* in *slogovno zaznamovana beseda*;

* Učitelj naj za aktivno delo v razredu upošteva *Splošne didaktične nasvete* iz Uvoda.

- druge vrste ključnih zmožnosti, npr.:
 - kritičnost do svojega ravnanja in sporazumevanja ter do ravnanja in sporazumevanja drugih ljudi,
 - utemeljevanje svojega mnenja,
 - vživljanje v nove sporazumevalne okoliščine,
 - samoiniciativnost,
 - ustvarjalnost,
 - sodelovanje in podjetnost,
 - kulturnost,
 - raziskovanje,
 - digitalno pismenost,
 - nebesedno sporazumevanje,
 - uporabo znanja.

Teme enote: 1. Raziskovalni pogovor, 2. Sleng, 3. Slogovno zaznamovane in nezaznamovane besede

1. Raziskovalni pogovor

Pogovarjanje je dvosmerno sporazumevanje – to pomeni, da se njegova udeleženca izmenjujeta v vlogi sporočevalca (govorca) in prejemnika (poslušalca); zato jima pravimo kar sogovorca.

Besedilo, ki ga tvorita sogovorca, je dvogovorno (dialoško) in sestoji iz replik; posamezno repliko tvorijo vse povedi, ki jih je izrekel sogovorec, preden je začel govoriti drugi. Replike so dveh vrst: pobudne (npr. vprašanje) in odzivne (npr. odgovor). Pobudni repliki načeloma sledi odzivna replika – ta naj bi bila pomensko povezana s predhodno pobudno repliko; to pomeni, da izrečenemu vprašanju sledi smiseln odgovor, izrečenemu mnenju sledi strinjanje oz. nestrinjanje ipd. Večjo sporazumevalno moč ima tisti sogovorec, ki daje pobudo (npr. kaj vpraša, izreče prvo mnenje).

Kadar se pogovarjamo, sogovorca pogosto kaj vprašamo; sogovorec nas pozorno posluša, nato pa nam smiselno odgovori. Vprašanja (tj. pobudne replike) so skladenjsko popolna (npr. *Nina, kje si bila med počitnicami?*), odgovori (tj. odzivne replike) pa so skladenjsko nepopolni – zaradi gospodarnosti so krajši in vsebujejo le novi podatek (npr. *V Italiji. nam. Med počitnicami sem bila v Italiji.*).

Pogovor, v katerem se izmenjujejo vprašanja in odgovori, imenujemo raziskovalni pogovor.

Poleg te vrste pogovorov poznamo še dve vrsti pogovorov, in sicer: pogajalni pogovor in prepričevalni pogovor. Pogajalni pogovor se po navadi začne z izrečenim mnenjem, s katerim pa se drugi sogovorec ne strinja; če želita sogovorca še naprej sodelovati, se pogajata, tj. usklajujeta svoji mnenji ter tako skleneta dogovor/sporazum, ki upošteva interese obeh. (Učenci so to vrsto pogovora podrobneje spoznali v 7. razredu.) O prepričevalnem pogovoru pa govorimo tedaj, ko skuša eden od sogorcev pripraviti drugega do določenega dejanja, zato ga poziva k nečemu (npr. *Kupite te jagode.*); če drugi sogovorec temu nasprotuje (npr. *Ne, ne bom.*), mu prvi navaja dejstva, s katerimi skuša objektivno podkrepiti svoj poziv (npr. *Za zamrzovanje so najboljše jagode ananas.*) – s tem ga prepričuje.

Sogovorca morata vedno upoštevati nekaj temeljnih načel pogovarjanja, npr.

- morata gledati drug drugega,
- ne smeta prekinjati drugega,
- ne smeta govoriti predolgo,
- ne smeta govoriti hkrati,
- ne smeta biti nevljudna,
- ne smeta žaliti drugega ali mu celo groziti.

Opozorilo:

Učitelj naj spodbuja učence k pripovedovanju o svojih pozitivnih in negativnih pogovornih izkušnjah ter k podrobnemu opazovanju, opisovanju in presojanju posnetih, odigranih in resničnih pogovorov. Tako in s svojim zgledom ter z opozarjanjem na načela dialoškega sporazumevanja namreč razvija učenčevo zmožnost ustreznega, vljudnega in učinkovitega neuradnega in uradnega pogovarjanja. To zmožnost naj učenci razvijajo ne le pri slovenščini, temveč pri vseh šolskih predmetih; ne le pri pouku oz. v šoli, temveč tudi v drugih okoliščinah.

Učitelj naj v svojih raziskovalnih pogovorih z učenci pazi še na dvoje: 1) da jih ne zasipa z vprašanji, temveč naj po vsakem vprašanju počaka na njihov odgovor in 2) da od učencev ne zahteva »odgovarjanja v celih povedih«. Ti načeli naj učenci upoštevajo tudi pri igranju raziskovalnih pogovorov in pri presojanju le-teh.

2. Sleng

Sleng je tista neknjižna jezikovna zvrst, ki jo govorijo ljudje enake starosti/generacije. Znan je predvsem mladostniški/najstniški sleng; današnji je poln neslovenskih besed (predvsem iz angleščine), čustveno zaznamovanih (tudi grobih) besed in slovenskih besed z novim pomenom. Mladostniški sleng se nenehno spreminja, ker želi mladina svoje burno doživljanje sporočiti na nov, nenavaden način – zato namesto domačih besed uporablja prevzete (npr. *gužva* nam. *gneča*, *keš* nam. *denar*) ali pa znane besede uporablja v novem pomenu (npr. *mačka* nam. *dekle*). Tudi sleng je delno pokrajinsko obarvan.

Opozorilo:

Večina učencev 8. razreda zelo dobro obvlada mladostniški/najstniški sleng – tako namreč izražajo svojo pripadnost tej starostni skupini (kot npr. s pričesko, z obleko, obnašanjem v javnosti, s poslušanjem določene glasbene zvrsti, z občudovanjem določenih vzornikov ipd.). Narobe je samo to, da uporabljajo sleng (oz. slengizme) v vseh okoliščinah sporočanja, torej tudi tedaj, ko tako govorjenje in pisanje nista ustrezni oz. dopustni. To delajo npr. zato,

- ker ne vedo, da je raba slenga/slengizmov zaznamovana, torej ustrezna le v določenih okoliščinah (tj. v pogovorih z vrstniki),
- ker ne obvladajo knjižnih jezikovnih zvrsti (torej knjižnih oz. slogovno nezaznamovanih ustreznih danih slengizmov),
- ker zavestno kršijo normo, tj. zavestno ne upoštevajo pravil o okoliščinam ustreznem sporočanju (čeprav ta pravila poznajo).

Učitelj naj zato učence sproti opozarja na neustrezno rabo slenga/slengizmov v njihovih besedilih (npr. v zapisanih besedilih, v govornih nastopih, v pogovorih z učiteljem ali katero drugo uradno osebo – ne pa tudi v pogovorih z vrstniki!) in jih spodbuja k rabi knjižnih oz. slogovno nezaznamovanih ustreznih danih slengizmov. Učencem naj pove, da je to, kako nas bodo sprejeli

ljudje (tj. naklonjeno/prijazno ali ne), v veliki meri odvisno od tega, kako se mi obnašamo do njih, torej tudi od tega, ali uporabljamo okoliščinam ustrezne besedne in nebesedne prvine. Učitelj naj pazi, da bo rabo danih besed presojal z izrazom ustrezno/neustrezno (primerno/neprimerno), ne pa z izrazom pravilno/nepravilno; hkrati naj pazi tudi na to, da bo učencem vzor, tj. da ne bo pred njimi uporabljal slengizmov (saj učenci niso njegovi vrstniki oz. on ni njihov vrstnik).

3. Slogovno zaznamovane in nezaznamovane besede

Isto predmetnost lahko poimenujemo z različnimi besedami, tj. s sopomenkami (npr. 'domačo žival za čuvanje doma, za lov' z besedami *pes, kuža, cucek, mrcina, kužek, Canis canis* ...). Vendar pa vseh teh besed ni ustrezno uporabljati v vseh okoliščinah oz. v vseh besedilih.

V vsakem jeziku ločimo dve vrsti besed (glede na splošnost njihove rabe):

- tiste, ki jih lahko uporabljamo v vseh okoliščinah, in
- tiste, ki jih lahko uporabljamo le v določenih okoliščinah.

Prvim pravimo slogovno nezaznamovane (nevtralne) besede, drugim pa slogovno zaznamovane besede. (To, da je beseda slogovno zaznamovana, je razvidno tudi iz SSKJ – taka beseda ima namreč pripisan terminološki, stilno-plastni, ekspresivni ali časovno-frekvenčni kvalifikator, npr. *strok., žarg., ljubk., zastar.*)

Slogovno nezaznamovane besede le poimenujejo predmetnost, medtem ko slogovno zaznamovane besede poimenujejo predmetnost in razodevajo sporočevalca (npr. njegovo čustveno stanje, čustveno razmerje do predmetnosti, pokrajinsko pripadnost, pripadnost starostni ali interesni skupini, strokovno področje ipd.) – zato jih smemo uporabljati le v določenih okoliščinah/besedilih, ne pa v vseh (npr. izraz *Canis canis* uporabljamo le v strokovnem besedilu, ne pa tudi v časopisnem oglasu). /Poznamo več vrst slogovne zaznamovanosti besed, in sicer: čustveno (npr. *kužek, mrcina*), pokrajinsko (npr. *čeča, dečva*), družbeno (npr. *keš, rajhanje*), funkcijsko (npr. *dohodnina, mandibula*) ali časovno (npr. *duri, torbičar*)./

Dobro je, če vemo, kaj s katero besedo razodevamo o sebi in v katerih okoliščinah jo je ustrezno uporabiti.

Opozorilo:

V besedišču učencev je veliko slogovno zaznamovanih besed (npr. slengizmov in žargonizmov ter čustveno, pokrajinsko, pogovorno oz. praktičnosporazumevalno zaznamovanih besed) in te učenci pogosto uporabljajo v vseh okoliščinah sporočanja. To delajo zato,

- ker ne vedo, da jih ni ustrezno uporabljati v vseh oz. v danih okoliščinah, ali
- ker ne poznajo njihovih slogovno nezaznamovanih ustreznice, ali
- ker nočejo upoštevati pravil o okoliščinam ustreznem sporočanju (čeprav jih poznajo).

Učitelj naj zato učence sproti opozarja na neustrezne/zaznamovane besede v njihovih besedilih (npr. na slengizme v zapisanih besedilih in govornih nastopih, v pogovorih z učiteljem ali katero drugo uradno osebo – ne pa tudi v pogovorih z vrstniki!) in jih spodbuja k rabi slogovno nezaznamovanih ustreznice.

Učitelj naj pazi, da ne bo rabe besede v danih okoliščinah presojal z izrazom pravilno/nepravilno ali celo slovensko/neslovensko – temveč z izrazom ustrezno/neustrezno (primerno/neprimerno); beseda *čeča* je npr. pravilna in slovenska, vendar pa je v knjižnem besedilu neustrezna (medtem ko je v besedilu v rovtarskem narečju ustrezna).

Samovrednotenje učenca/učenke

- Kaj od tega, kar ste delali v tej učni enoti, boš lahko uporabil/-a v vsakdanjem življenju?
- V katerem pogovoru raje sodeluješ: v raziskovalnem ali pogajalnem?
Zakaj?
- Ali raje sprašuješ ali odgovarjaš?
Zakaj?
- Na kaj boš v prihodnje bolj pazil/-a pri rabi slenga?
Zakaj?
- Kaj meniš o tistih vrstnikih, ki uporabljajo sleng v vseh sporazumevalnih okoliščinah?
- Na kaj moramo paziti pri izbiri sopomenskih besed?
Zakaj?
- Kdaj lahko uporabljamo slogovno zaznamovane besede?
- Naštej tri slogovno zaznamovane besede in za vsako povej, v katerih okoliščinah bi bila njena raba ustrezna.
- Katere slogovno zaznamovane besede se pogosto »prikradejo« v tvoje šolske spise?
Ali boš odslej na njihovo rabo še posebej pazil/-a?
Zakaj?
- Kako si se počutil/-a pri pouku med obravnavo te učne enote?
Zakaj?
- Kaj ti je bilo najbolj všeč?
Zakaj?
- Kaj ti ni bilo všeč?
Zakaj?
- Kako si sodeloval/-a s sošolci in sošolkami?
Ali ti kaj ni bilo všeč?
Če ti ni bilo, kaj?
- Kaj bi rad/-a izboljšal/-a?
Kako boš to storil/-a?

Samovrednotenje učitelja/učiteljice

Poleg splošnih vprašanj (gl. Uvod) naj se upoštevajo tudi vprašanja, značilna za to učno enoto:

- Ali so učenci pozorno poslušali/gledali posneti pogovor?
Če niso, zakaj?
- Ali so učenci iz posnetega pogovora izluščili podteme in bistvene podatke?
S čim so imeli največ težav?
- Ali so v dvojicah tvorili ustrezen raziskovalni pogovor?
Kaj jim je povzročalo največ težav?
- Ali sem učence motiviral/-a za sproščen pogovor o slengu, njegovih značilnostih in njegovi rabi?
Če jih nisem, kako bi to lahko izboljšal/-a?
- Ali so učenci razumeli, zakaj so nekatere besede slogovno zaznamovane, druge pa ne, ter kako naj to upoštevajo pri sporazumevanju?
- Katera naloga iz podpoglavja *Vaja dela mojstra* je učencem povzročala težave?
Zakaj?
Kaj bom storil/-a?

2 Jeziki med seboj

SDZ (1. del): 25–42

Predvideno število ur: 4

Temeljna vprašanja enote

- Kateri evropski jeziki so si podobni in v katere jezikovne družine spadajo?
- katerim jezikom je podobna slovenščina in v katero jezikovno družino spada?
- Katere besede so prevzete, zakaj jih prevzemamo in iz katerih jezikov?
- Kako pišemo prevzeta občna imena?
- Kako pišemo prevzeta lastna imena?

Cilji enote

Učenci v izmenjujočih se aktivnih oblikah dela (npr. individualna, v manjših skupinah, frontalna, v dvojicah)* problemsko in procesno razvijajo

- osebno, narodno in jezikovno identiteto;
- sporazumevalno zmožnost v slovenskem jeziku, in sicer:
 - poslušanje/gledanje, razumevanje in pomnjenje raziskovalnega pogovora ter odgovarjanje na vprašanja o narodni, državni in jezikovni pripadnosti udeležencev tečaja, o podobnosti oz. sorodnosti jezikov ter o njenem učinku na sporazumevanje med ljudmi različne narodnosti,
 - razumevanje in rabo strokovnega izraza *jezikovna družina*,
 - »branje« zemljevidov o razširjenosti jezikovnih družin in slovanskih podskupin v Evropi, predstavljanje svojih ugotovitev in njihovo utemeljevanje s sklicevanjem na podatke na zemljevidih,
 - pisanje imen danih držav in ustreznih državnih jezikov,
 - poimenovanje treh večjih jezikovnih družin v Evropi in nekaj njihovih predstavnikov,
 - poimenovanje treh podskupin slovanskih jezikov in njihovih predstavnikov,
 - branje sopomenk iz različnih evropskih jezikov, predstavljanje njihove tvarne podobnosti in sklepanje o njihovem skupnem izvoru (tj. prajeziku),
 - razumevanje in rabo strokovnega izraza *indoevropščina*,
 - poimenovanje njim najbližjega (najbolj znanega) jezika in predstavljanje njegove vloge v svojem življenju,
 - predstavljanje vloge slovenščine v svojem življenju,
 - vrednotenje svojega odnosa do tujega jezika, ki se ga učijo v šoli, in svoje sporazumevalne zmožnosti v njem,
 - navajanje nekaterih izvornih, glasoslovnih, pravopisnih, oblikoslovnih in skladenjskih podobnosti oz. razlik med slovenščino in tujim jezikom, ki se ga učijo v šoli (ter med slovenščino in svojim prvim jezikom, če ta ni slovenščina),
 - branje in razumevanje neumetnostnega besedila, vrednotenje razumljivosti besed ter navajanje neznanih/nerazumljivih besed,
 - nadomeščanje prevzetih besed z domačimi,
 - razumevanje in rabo strokovnih izrazov *domača beseda* in *prevzeta beseda*, *

* Učitelj naj za aktivno delo v razredu upošteva *Splošne didaktične nasvete* iz Uvoda.

- vrednotenje učinka prevzete in domače sopomenke na bralca/poslušalca ter povzemanje načela o prevzemanju besed,
 - pisanje prevzetih občnih imen,
 - pisanje prevzetih lastnih imen bitij,
 - pisanje prevzetih zemljepisnih lastnih imen,
 - pisanje prevzetih stvarnih lastnih imen,
 - povzemanje pravil o pisanju prevzetih občnih in lastnih imenih v slovenščini;
- druge vrste ključnih zmožnosti, npr.:
- vživljanje v nove sporazumevalne okoliščine,
 - samoiniciativnost,
 - kritičnost do svojega ravnanja in sporazumevanja ter do ravnanja in sporazumevanja drugih ljudi,
 - utemeljevanje svojega mnenja,
 - uporabo znanja,
 - nebesedno sporazumevanje,
 - medkulturnost,
 - digitalno pismenost,
 - logično mišljenje.

Temi enote: 1. Jezikovne družine, 2. Prevzete besede

1. Jezikovne družine

Jezike lahko na podlagi njihove sorodnosti (npr. besedne, slovnične) združujemo v t. i. jezikovne družine. V Evropi je več jezikovnih družin – največje so slovanska, germanska in romanska.

V germansko jezikovno družino spadajo angleščina, nemščina, danščina, švedščina, norveščina ..., v romansko jezikovno družino pa italijanščina, francoščina, španščina, portugalščina, romunščina ...

Slovansko jezikovno družino delimo v tri podskupine: zahodno, vzhodno in južno. Med zahodne slovanske jezike prištevamo poljščino, češčino, slovaščino in lužiško srbščino, med vzhodne ruščino, beloruščino in ukrajinščino, med južne pa slovenščino, hrvaščino, srbščino, bosanščino/bošnjaščino, črnogorščino, makedonščino in bolgarščino.

Slovenščina je najbolj zahodni in severni južnoslovanski jezik, zato ima precej sorodnosti z južnimi in zahodnimi slovanskimi jeziki. Na zahodu meji na romanski jezik (na italijanščino), na severu na germanskega (na nemščino), na jugu in vzhodu na slovanskega (na hrvaščino), na severovzhodu pa na pripadnika neindoevropske ugrofinske družine (tj. na madžarščino).

2. Prevzete besede

Besede so po izvoru domače ali prevzete. Večina slovenskih besed je domačih, precej pa jih je prevzetih.

Domače besede so treh vrst:

1. tiste, ki izvirajo iz prednika današnje slovenščine, tj. iz indoevropskega prajezika, praslovanščine ali zgodnje slovenščine (npr. *stol*, *suknja*, *potica*);
2. tiste, ki so nastale (in še nastajajo) v novejšem času (predvsem v zadnjih dvesto letih) na podlagi starejših slovenskih besed (npr. *cvet* – *cvetličarna*, *čevelj* – *čevljar*, *gost* – *zgostiti* – *zgoščenska*);

3. tiste, ki izvirajo iz posnemanja naravnih zvokov oz. glasov (npr. *pok*, *mijav*, *hov*).

Prevzete besede so tiste, ki so prišle v slovenščino iz jezikov, s katerimi nismo povezani razvojno, temveč zemljepisno ali kulturno; ti jeziki so npr. grščina in latinščina (iz njiju so prevzete zlasti besede s področja umetnosti in znanosti) ter nemščina (iz nje so prevzeti praktičnostrokovni izrazi /ti so se pojavili z razvojem obrti/), v novejšem času pa predvsem angleščina (iz nje so prevzeti zlasti tehnični in računalniški izrazi).

Prevzemanje besed iz drugih jezikov ni posebnost slovenščine – prevzete besede namreč najdemo v vsakem jeziku; vsak narod prevzame od drugih narodov veliko predmetov, pojmov, naprav ..., hkrati z njimi pa pogosto tudi poimenovanja zanje, torej besede. Včasih pa prevzemajo celo besede, za katere ima dani jezik že svoje domače vzporednice (ali pa bi jih lahko takoj tvorili).

V današnjem času je pri Slovencih prevzemanje besed zelo pogosto, čeprav marsikdaj ni potrebno, ker imamo ustrezno slovensko besedo ali pa jo lahko naredimo (npr. *tiskalnik* – *printer*, *hladilnik* – *frižider*, *vetrovka* – *anorak*). Mnogi, ki poimenujejo izdelke, pojave, pojme, podjetja, trgovine, namreč mislijo, da je prevzeta beseda imenitnejša, privlačnejša (da se bo izdelek bolje prodajal) – pozabljajo pa na to, da želijo poslušalci/bralci/kupci/uporabniki njihovega izdelka že iz besede izvedeti, kaj se jim res ponuja. (Domače besede imajo namreč večjo predstavitveno vlogo kot prevzete, prim. *tiskalnik* – *printer*.)

Če nas zanima, ali je dana beseda domača ali prevzeta oz. od kod izvira, si pomagamo z etimološkim slovarjem (npr. s Slovenskim etimološkim slovarjem) – v njem je za vsako besedo pojasnjeno, od kod izvira in kaj je njen prvi/prvotni pomen. Če pa ne vemo, kaj pomeni prevzeta beseda, ali če ne poznamo njene slovenske ustreznice, si pomagamo s slovarjem tujk (npr. z Velikim slovarjem tujk).

Večina jezikov, iz katerih prevzemamo besede, ima drugačne izgovorne, pisne in slovnične zakonitosti od slovenščine. Zato besede ob prevzemanju po navadi prilagajamo zakonitostim slovenskega knjižnega jezika, torej jih izgovarjamo z najbližjimi slovenskimi glasovi, jih pišemo po naše, jim pripišemo ustrezen (slovenski) spol, jih po naše sklanjamo ipd. Slovenci glede tega nismo nikakršna izjema – to je splošna lastnost naravnih jezikov.

Glede na to, koliko so prevzete besede prilagojene slovenskemu knjižnemu jeziku, ločimo tri vrste prevzetih besed:

1. prevzete besede, ki jih popolnoma prilagodimo slovenskemu knjižnemu jeziku (tj. jih izgovarjamo, pišemo in pregibamo po naše) – to so sposojenke (npr. *pica*);
2. prevzete besede, ki jih deloma prilagodimo slovenskemu knjižnemu jeziku (tj. izgovarjamo in pregibamo jih po naše, ohranjamo pa tuji zapis) – to so tujke (npr. *allegro*);

3. prevzete besede, ki jih nikakor ne prilagodimo slovenskemu knjižnemu jeziku, zato ohranijo tuji izgovor, zapis in slovnične lastnosti – to so citatne besede (še več je citatnih besednih zvez), npr. *first lady*.

Prevzemamo občna (npr. *pica, džip, jazz, renault*) in lastna imena (npr. *Boccacio, Kolumb, San Francisco, Varšava*); pri njihovem zapisovanju moramo upoštevati dve temeljni pravili, in sicer:

- Prevzeta občna imena načeloma pišemo po slovensko (izjema so le glasbeni izrazi in avtomobilske znamke).
- Prevzeta lastna imena načeloma ohranijo izvorni zapis, če jezik, iz katerega so prevzete, uporablja latinico (vendar je tudi med njimi nekaj izjem – prim. prevzeta imena krajev/držav/..., ki jih pišemo po slovensko /npr. *Pariz, Varšava, Italija, Evropa*); te izjeme so podrobno predstavljene v Slovenskem pravopisu 2001).

Opozorilo:

Učenci (še) nimajo izoblikovanega kritičnega odnosa do prevzemanja besed iz drugih jezikov; to lahko trdimo na osnovi tega,

- da uporabljajo prevzete besede namesto domačih ustreznice (to delajo zato, ker ne poznajo domačih besed ali ker mislijo, da je prevzeta beseda imenitnejša) in
- da vse prevzete besede pišejo izvorno (to delajo zato, ker ne vedo, da ene pišemo po domače, ali ker mislijo, da je tuji/izvirni zapis imenitnejši).

Učitelj naj zato pri učencih razvija kritičnost do prevzemanja besed; žal pa mu slovensko družbeno okolje pri tem ne pomaga veliko – to namreč omogoča oz. podpira rabo prevzetih besed (čeprav imamo domače ustreznice) in pisanje vseh prevzetih besed po tuje (čeprav obstajajo pravila o pisanju prevzetih besed).

Samovrednotenje učenca/učenke

- Kaj od tega, kar ste delali v tej učni enoti, boš lahko uporabil/-a v vsakdanjem življenju?
- Kdaj in kako si boš lahko pomagal/-a z znanjem o jezikovnih družinah?
- V katero jezikovno družino in v katero njeno podskupino spada slovenščina?
- Na katere jezike in jezikovne družine meji slovensko jezikovno ozemlje?
- Kateri naš mejni jezik je zelo drugačen od večine evropskih jezikov?
Zakaj?
Ali se je ta jezik lažje ali težje učiti kot slovenščino?
Zakaj?
- Ali si ob primerjanju slovenščine s tujim jezikom, ki se ga učiš, odkril/-a več podobnosti ali razlik?
Naštej jih nekaj.
Zakaj?
- Katere besede raje uporabljaš: domače ali njihove prevzete sopomenke?
Zakaj?
- Kdaj pa ne uporabljaš domačih besed?
- Katere besede bolje razumeš: domače ali njihove prevzete ustreznice?
- Napiši nekaj prevzetih občnih imen iz svojega okolja, ki so napisana po slovenskih pravilih, in nekaj takih, ki niso napisana pravilno.

- Napačno napisane besede napiši pravilno.
- V učbeniku za geografijo in zgodovino si oglej, kako so napisana prevzeta zemljepisna lastna imena oz. prevzeta lastna imena bitij.
Ali so avtorji teh učbenikov upoštevali slovenska pravila o pisanju prevzetih lastnih imen?
Svoj odgovor ponazori z nekaj primeri.
 - Ali v tvojem okolju prevladujejo domača ali prevzeta imena trgovin in podjetij?
Napiši nekaj domačih imen.
Nato napiši še nekaj tujih imen, ki so napisana po slovenskih pravilih, in nekaj tistih, ki niso napisana pravilno.
Napačno napisana imena napiši pravilno.
 - Kako si se počutil/-a pri pouku med obravnavo te učne enote?
Zakaj?
 - Kaj ti je bilo najbolj všeč?
Zakaj?
 - Kaj ti ni bilo všeč?
Zakaj?
 - Kako si sodeloval/-a s sošolci in sošolkami?
Ali ti kaj ni bilo všeč?
Če ti ni bilo, kaj?
 - Kako si sodeloval /-a z učiteljem/učiteljico?
Ali ti kaj ni bilo všeč?
Če ti ni bilo, kaj?
 - Kaj bi rad/-a izboljšal/-a?
Kako boš to storil/-a?

Samovrednotenje učitelja/učiteljice

Poleg splošnih vprašanj (gl. Uvod) naj se upoštevajo tudi vprašanja, značilna za to učno enoto:

- Ali sem učence spodbujal/-a, da naj uporabijo svoje znanje iz geografije?
Zakaj?
Ali sem bil/-a pri tem uspešen/-šna?
Če nisem bil, zakaj?
- Ali so učenci prepoznali podobne oz. sorodne jezike?
Če niso, kako sem jim pomagal/-a pri prepoznavanju?
- Ali se mi zdi pomembno, da učenci opazijo podobnosti med jeziki in znajo uvrstiti jezike v jezikovne družine?
Zakaj?
- Kako motivirani, samostojni in uspešni so bili učenci pri reševanju »primerjalnih nalog« (21–23) iz prvega dela te učne enote (na str. 32–34)?
Kaj bi naslednje leto naredil/-a drugače?
- S pisanjem katerih prevzetih besed imajo učenci več težav: občnih ali lastnih imen?
Kako jim bom pomagal/-a pri odpravljanju teh težav?
- Ali je večina učencev razvila kritičen odnos do nepotrebnega prevzemanja besed?
Če niso, kaj bi spremenil/-a?

3 Mala, ne pa velika

SDZ (1. del): 43–54

Predvideno število ur: 3

Temeljna vprašanja enote

- Kako pišemo občna imena, ki so nastala iz lastnih imen?
- Kako pišemo imena ljudi po vrsti naselja?
- Kako pišemo imena pripadnikov ras?
- Kako pišemo imena praznikov?
- Kako pišemo imena nagrad in priznanj?
- Kako pišemo imena zgodovinskih dogodkov?
- Kako pišemo imena obdobj in gibanj?
- Kako pišemo imena pripadnikov ver, gibanj, nazorov, strank in podjetij?

Cilji enote

Učenci v izmenjujočih se aktivnih oblikah dela (npr. individualna, v manjših skupinah, frontalna, v dvojicah)* problemsko in procesno razvijajo

- sporazumevalno zmožnost v slovenskem jeziku, in sicer:
 - predstavljanje poimenovalne vloge danih izrazov v povedih in opisovanje njihovega pisanja,
 - povzemanje pravil za pisanje občnih imen, nastalih iz lastnih, imen ljudi po vrsti naselja, imen pripadnikov ras, imen praznikov, nagrad in priznanj, zgodovinskih dogodkov, obdobj in gibanj ter pripadnikov ver, gibanj, nazorov, strank in podjetij;
- druge vrste ključnih zmožnosti, npr.:
 - kritičnost do svojega sporazumevanja in do sporazumevanja drugih ljudi,
 - utemeljevanje svojega mnenja,
 - estetskost,
 - logično mišljenje,
 - sodelovanje,
 - uporabo znanja v vsakdanjem življenju.

Teme enote: 1. Pisanje občnih imen, nastalih iz lastnih imen, 2. Pisanje imen ljudi po vrsti naselja, 3. Pisanje imen pripadnikov ras, 4. Pisanje imen praznikov, 5. Pisanje imen nagrad in priznanj, 6. Pisanje imen zgodovinskih dogodkov, 7. Pisanje imen obdobj in gibanj, 8. Pisanje imen pripadnikov ver, gibanj, nazorov, strank, podjetij, društev ...

* Učitelj naj za aktivno delo v razredu upošteva *Splošne didaktične nasvete* iz Uvoda.

1. Pisanje občnih imen, nastalih iz lastnih imen

Rastline, predmete in pojme pogosto poimenujemo z imeni, s katerimi sicer poimenujemo ljudi (prim. *jurček, matevž, mariborčan, francoz, abraham, silvester, amper*). Ker pa z njimi v teh primerih ne poimenujemo posameznega predstavnika, temveč vrsto, to niso več lastna imena, temveč so občna imena. Zato jih pišemo z malo začetnico.

⋮ Opozorilo:

⋮ Učenci pogosto ne vedo, da z danim imenom ne poimenujemo posameznika, temveč vrsto (torej
⋮ da dano ime ni več lastno, ampak je občno), zato ga pišejo z veliko začetnico (npr. *Ob srečanju*
⋮ *z Abrahamom ti želimo vse najboljše.* – nam. prav: *Ob srečanju z abrahamom ti želimo vse*
⋮ *najboljše.*).

2. Pisanje imen ljudi po vrsti naselja

Imena za ljudi po vrsti naselja in po splošnih zemljepisnih okoliščinah pišemo z malo začetnico (npr. *vaščan, meščan, hribovec, otočan, državljan, občan*).

⋮ Opozorilo:

⋮ Učenci včasih ne ločijo imena prebivalcev vrste naselja (npr. *meščan*) od imena prebivalcev
⋮ danega kraja, države, pokrajine (npr. *Celjan, Italijan, Primorec*), zato obe vrsti imen pišejo enako
⋮ – po navadi je to z malo začetnico, npr. *meščan, celjan, italijan, primorec* (redkeje oboje z veliko,
⋮ npr. *Meščan, Celjan, Italijan, Primorec*).

3. Pisanje imen pripadnikov ras

Imena za ljudi po rasni pripadnosti pišemo z malo začetnico (npr. *belec, črnc, mulat, rdečkožec, rumenkožec, kreolec*).

⋮ Opozorilo:

⋮ Učenci pogosto ne ločijo rasne pripadnosti (npr. *črnc*) od narodnostne (npr. *Slovenec, Bask,*
⋮ *Retoroman*), zato obe vrsti imen pišejo enako – po navadi je to z malo začetnico, npr. *črnc,*
⋮ *slovenec, bask, retoroman* (redkeje oboje z veliko, npr. *Črnc, Slovenec, Bask, Retoroman*).

4. Pisanje imen praznikov

Imena praznikov pišemo z malo začetnico (npr. *božič, novo leto, silvestrovo, valentinovo, velika noč, praznik dela*) – izjemi sta dve, in sicer *Prešernov dan* in *Marijino vnebovzetje* (ker sta *Prešernov* in *Marijino* svojilna pridevnika, tvorjena iz lastnega imena bitja).

⋮ Opozorilo:

⋮ Učenci so se s pisanjem praznikov srečali že v 4. in 6. razredu, vendar še vedno delajo napake –
⋮ napačno pišejo predvsem imena cerkvenih praznikov (npr. *Božič* /nam. *božič*/, *Velika noč* /nam.
⋮ *velika noč*/) ter *Novo leto* (nam. *novo leto*), *Silvestrovo* (nam. *silvestrovo*) in *Valentinovo* (nam.
⋮ *valentinovo*); do teh napak prihaja zlasti pod vplivom napačnih zapisov praznikov na voščilnicah,
⋮ prazničnih javnih napisih ipd.

Zato naj učitelj učencem pove,

- da so se slovenski jezikoslovci (tvorci Slovenskega pravopisa 2001) dogovorili, da se imena praznikov (razen dveh) pišejo z malo začetnico, in
- da žal mnogo Slovencev ne upošteva tega pravopisnega pravila (večinoma zato, ker ga ne poznajo).

5. Pisanje imen nagrad in priznanj

Imena nagrad in priznanj pišemo z malo začetnico (npr. *viktor, oskar, kresnik, zlati cepin, zlati znak svobode, zlata lisica*) – razen če se ne začenjajo s (prvotno) svojilnim pridevnikom iz lastnega imena (npr. *Prešernova nagrada, Cankarjevo priznanje, Borštnikov prstan, Bloudkova plaketa*).

Opozorilo:

Veliko učencev piše vsa imena nagrad in priznanj z veliko začetnico – tako pišejo npr. pod vplivom javnih obvestil in poročil, katerih tvorci ne poznajo pravil o pisanju teh imen.

Zato naj jim učitelj pove, da so se slovenski jezikoslovci (tvorci Slovenskega pravopisa 2001) dogovorili, da se imena nagrad in priznanj načeloma pišejo z malo začetnico – razen če se ne začenjajo s svojilnim pridevnikom, tvorenim iz lastnega imena.

6. Pisanje imen zgodovinskih dogodkov

Imena zgodovinskih dogodkov pišemo z malo začetnico (npr. *prva svetovna vojna, francoska revolucija, vseslovenski kmečki upor*).

Opozorilo:

Učenci se srečujejo s temi imeni tudi pri drugih predmetih (npr. pri zgodovini), in sicer kot njihovi bralci in pisci; pri pisanju jim povzročajo težave predvsem tista tovrstna imena, ki so tvorjena iz zemljepisnih lastnih imen – ker imajo zemljepisna lastna imena veliko začetnico, tako pišejo tudi izpeljana imena zgodovinskih dogodkov, npr. *Francija* → *Francoska revolucija* (nam. prav: *francoska revolucija*), *Dražgoše* → *Dražgoška bitka* (nam. prav: *dražgoška bitka*), *Varšava* → *Varšavska vstaja* (nam. prav: *varšavska vstaja*).

Učitelj naj učencem pove, da so se slovenski jezikoslovci (tvorci Slovenskega pravopisa 2001) dogovorili, da se imena zgodovinskih dogodkov pišejo z malo začetnico, zato moramo ta pravila upoštevati.

7. Pisanje imen obdobj in gibanj

Imena obdobj in gibanj pišemo z malo začetnico (npr. *antika, renesansa, fašizem, protestantizem, srednji vek*).

Opozorilo:

Učenci se srečujejo s temi imeni tudi pri drugih predmetih (npr. pri zgodovini, glasbeni in likovni vzgoji), in sicer kot njihovi bralci in pisci; pogosto jih napišejo narobe, tj. z veliko začetnico (npr. *Antika* nam. prav: *antika*).

- Učitelj naj učencem pove, da so se slovenski jezikoslovci (tvorci Slovenskega pravopisa 2001) dogovorili, da se imena obdobj in gibanj pišejo z malo začetnico, zato moramo ta pravila upoštevati.

8. Pisanje imen pripadnikov ver, gibanj, nazorov, strank, podjetij ...

Imena pripadnikov gibanj, nazorov, ver, društev, strank, podjetij, redov ... pišemo z malo začetnico (npr. *liberalec, protestant, kristjan, budist, demokrat, apezejevec, frančiškan, vajevec, nobelovec, litostrojčan*).

Opozorilo:

Učenci se srečujejo s temi imeni tudi pri drugih predmetih (npr. pri zgodovini), in sicer kot njihovi bralci in pisci – pri pisanju jim povzročajo težave predvsem

- imena pripadnikov ver in redov (tako npr. pišejo *Kristjan* nam. prav: *kristjan*; *Frančiškan* nam. prav: *frančiškan*) ter
- tista tovrstna imena, ki so tvorjena iz stvarnih lastnih imen – ker imajo stvarna lastna imena veliko začetnico, tako pišejo tudi izpeljana imena njihovih pripadnikov (prim. *Nobelova nagrada* → *Nobelovci* /prav: *nobelovci*/, *Vaje* → *Vajevci* /prav: *vajevci*/; *Litostroj* → *Litostrojčan* /prav: *litostrojčan*/).

Učitelj naj učencem pove, da so se slovenski jezikoslovci (tvorci Slovenskega pravopisa 2001) dogovorili, da se imena pripadnikov gibanj, nazorov, ver, redov, strank ... pišejo z malo začetnico, zato moramo ta pravila upoštevati.

Nasvet za obravnavo 27. naloge v SDZ (str. 51):

Učenci naj nalogo, v kateri povzamejo svoje znanje iz te enote, rešujejo samostojno. Svoje rešitve naj nato primerjajo s sošolčevimi. Temu naj sledi še frontalno preverjanje rešitev: izbrani učenec naj glasno prebere dopolnjeni povzetek. Učitelj naj nato spodbuja učence k ustni predstavitvi preglednice.

Samovrednotenje učenca/učenke

- Kaj od tega, kar ste delali v tej učni enoti, boš lahko uporabil/-a v vsakdanjem življenju?
- Povej, v katerem primeru *bi besedo NEŽA napisal/-a* z veliko začetnico in v katerem z malo.
- V zvezek napiši povedi, v katerih boš uporabil/-a izraze *MEŠČAN, BELEC, BOŽIČ* (praznik), *PREŠERNOV DAN, KRESNIK* (nagrada), *PREŠERNOVA NAGRADA, FRANCOSKA REVOLUCIJA, ANTIKA, DEMOKRAT*.
Kako si napisal/-a te izraze in zakaj tako?
Kateri od teh izrazov ti je pri pisanju povzročal največje težave?
Zakaj?
- Kaj ti je bilo med obravnavo te učne enote najbolj všeč?
Zakaj?
- Ali imaš težave z zapisom določenih besed?
Če jih imaš, katerih?

- Kako boš to težavo odpravil/-a?
- Kako si sodeloval/-a s sošolci in sošolkami?
Ali ti kaj ni bilo všeč?
Če ti ni bilo, kaj?
 - Kako si sodeloval/-a z učiteljem/učiteljico?
Ali ti kaj ni bilo všeč?
Če ti ni bilo, kaj?
 - Kaj bi rad/-a izboljšal/-a?
Kako boš to storil/-a?
 - V učbeniku za geografijo poišči, kako so napisana imena ljudi po vrsti naselja ter pripadnikov ras in ver. Ali so avtorji upoštevali slovenska pravila o pisanju teh imen? Svoj odgovor ponazori z nekaj primeri.
 - V učbeniku za zgodovino si oglej, kako so napisana imena zgodovinskih dogodkov, obdobj in gibanj ter pripadnikov gibanj, nazorov, strank ... Ali so avtorji upoštevali slovenska pravila o pisanju teh imen? Svoj odgovor ponazori z nekaj primeri.
 - V berilu ali v učbeniku za glasbeno vzgojo si oglej, kako so napisana imena obdobj in smeri ter njihovih pripadnikov. Ali so avtorji upoštevali slovenska pravila o pisanju teh imen? Svoj odgovor ponazori z nekaj primeri.
 - Na spletu, v trgovini, knjigarni ali doma poišči voščilnice za razne praznike in si oglej, kako so napisana imena praznikov. Nato napiši nekaj imen praznikov, ki so napisana po slovenskih pravilih, in nekaj takih, ki so napisana napačno. Napačno napisana imena napiši pravilno.

Samovrednotenje učitelja/učiteljice

Poleg splošnih vprašanj (gl. Uvod) naj se upoštevajo tudi vprašanja, značilna za to enoto:

- Ali so učenci imeli kaj težav pri pisanju
 - občnih imen, nastalih iz lastnih imen,
 - imen ljudi po vrsti naselja,
 - imen praznikov,
 - imen nagrad in priznanj,
 - imen pripadnikov ras,
 - imen zgodovinskih dogodkov, obdobj in gibanj,
 - imen pripadnikov ver, nazorov, gibanj, strank ...?
 Če so jih imeli, kaj jim je v vsakem od teh izrazov povzročalo največ težav in zakaj?
Kako sem jim pomagal/-a pri tem?
Kaj bom naredil/-a, da bodo uzavestili in upoštevali ta pravopisna pravila?
- Kako uspešno so učenci rešili »primerjalne naloge«, tj. 7., 8. in 11.?
Ali mi bo treba pripraviti še več takih nalog?
Zakaj?
- Ali so bili učenci zmožni samostojno pojasniti svoje rešitve?
Če niso bili, kako jim bom pomagal/-a?
- Ali so učenci brez težav rešili 27. nalogo in jo nato tudi ustno predstavili?
Če jih niso, katero mojo/sošolčevo/sošolkino pomoč so potrebovali?
- Kateri primeri iz nalog v podpoglavju Vaja dela mojstra so učencem povzročali največje težave?
Zakaj?
Kako bo to vplivalo na moje nadaljnje delo?

4 Sprašujem in raziskujem

SDZ (1. del): 55–74

Predvideno število ur: 5

Temeljna vprašanja enote

- Kaj je intervju, kaj iz njega izvemo in kako ga tvorimo?
- Po čem se umetnostno besedilo loči od neumetnostnega in zakaj je dobro, da to vemo?

Cilji enote

Učenci v izmenjujočih se aktivnih oblikah dela (npr. individualna, v manjših skupinah, frontalna, v dvojicah)* problemsko in procesno razvijajo

- sporazumevalno zmožnost v slovenskem jeziku, in sicer:
 - navajanje raznih načinov in ciljev učenja ter njihovo vrednotenje,
 - pripovedovanje o svojih doživetjih v Hiši eksperimentov,
 - branje, razumevanje, pomnjenje in povzemanje ter vrednotenje intervjuja,
 - navajanje okoliščin nastanka intervjuja,
 - prepoznavanje vpraševalčevega namena in teme intervjuja,
 - opisovanje vloge sestavnih delov intervjuja,
 - predstavljanje in vrednotenje prispevka obeh sogovorcev,
 - predstavljanje strategije tvorjenja intervjuja,
 - povzemanje značilnosti intervjuja,
 - povzemanje podtem intervjuja,
 - izrekanje svojega mnenja o replikah vprašanega in utemeljevanje le-tega,
 - predstavljanje poljubno izbranega zapisanega intervjuja in vzrokov za to izbiro,
 - tvorjenje intervjuja in njegova javna predstavitev,
 - branje, razumevanje in doživljanje besedil, presojanje preverljivosti/resničnosti podatkov v njih in prepoznavanje tvorčevega namena,
 - povzemanje razločevalnih lastnosti neumetnostnih in umetnostnih besedil,
 - razumevanje in rabo strokovnih izrazov *umetnostno besedilo* in *neumetnostno besedilo*;
- druge vrste ključnih zmožnosti, npr.:
 - vživljanje v nove sporazumevalne okoliščine,
 - kritičnost do svojega ravnanja in sporazumevanja ter do ravnanja in sporazumevanja drugih ljudi,
 - utemeljevanje svojega mnenja,
 - logično mišljenje,
 - informacijsko pismenost,
 - digitalno pismenost,
 - nebesedno sporazumevanje,
 - sodelovanje,
 - uporabo znanja,
 - učenje učenja.

* Učitelj naj za aktivno delo v razredu upošteva *Splošne didaktične nasvete* iz Uvoda.

Temi enote: 1. Intervju, 2. Umetnostno in neumetnostno besedilo

1. Intervju

Intervju je javno besedilo in priljubljena novinarska vrsta. Je dvogovorno besedilo, in sicer raziskovalni pogovor, v katerem sodelujeta vpraševalec in vprašani (intervjuvanec). Vpraševalec se na intervju skrbno pripravi, zato skuša usmerjati pogovor v načrtovanem okviru in pazi na to, da se ne spušča v neposredno komentiranje odgovorov ali v polemiko z vprašanim.

Nekateri intervjuji vsebujejo samo vprašanja in odgovore, drugi imajo na začetku t. i. predstavitveni uvodni del, v katerem so navedeni pomembnejši podatki o vprašanem (lahko tudi fotografija). Intervjuji nimajo zaključka ali pa se končujejo z vpraševalčevo zahvalo za odgovore ali z dobrimi željami za intervjuvančeve življenjske načrte in prizadevanja.

Vprašanja naj bi obsegala največ 10 % intervjuja; težišče je namreč na odgovorih vprašanega. Iz intervjuja mora bralec/poslušalec izvedeti kaj novega, pomembnega, zanimivega.

Intervjujev je več vrst:

- Po vsebini so osebni ali tematski. V osebni intervju vpraševalec z vprašani predstavlja zanimivo osebo – njeno življenje, lastnosti, navade. V tematskem intervju pa vpraševalec sprašuje o zanimivi temi tistega, ki o njej največ ve.
- Glede na to, kje so objavljeni, ločimo časopisne in revijalne ter radijske, televizijske in spletne intervjuje. Zapisani intervjuji so po navadi oblikovani tako, da so vprašanja grafično ločena od odgovorov (npr. z drugačnim tiskom); to pripomore k večji preglednosti besedila.

Opozorilo:

Branje intervjuja učencem praviloma ne povzroča težav; težje je tvorjenje te besedilne vrste, ker učenci

- na začetku intervjuja pogosto pripovedujejo o svojih občutkih, vtisih, izkušnjah ... z intervjuvancem, namesto da bi ga na kratko predstavili in povedali tudi, zakaj so izbrali prav to osebo,
- intervjuvajo osebo, ne da bi se o njej prej poučili – tako so vprašanja (in posledično odgovori) splošna in nezanimiva,
- osnutka besedila ne pregledajo in ev. popravijo.

2. Umetnostno in neumetnostno besedilo

Vsako besedilo lahko opazujemo z raznih vidikov – eden izmed njih je tudi preverljivost in uporabnost podatkov. Besedila, v katerih sporočevalec posreduje preverljive podatke (torej predstavlja resnični svet) in ki imajo praktični namen, so neumetnostna. Vsa tista besedila, ki predstavljajo in ustvarjajo domišljijski svet (saj sporočevalec ne posreduje stvarne informacije o enkratnem dogodku ali realno bivajočem človeku) in ki nimajo praktičnega namena (imajo pa zelo poudarjeno lepотно vlogo besedila), so umetnostna; ta pogosto vsebujejo posebne besedne prvine (npr. rimo, ritem, metafore, okrasne pridevke, poosebitve, retorična vprašanja ...).

⋮ Opozorilo:

⋮ Temeljno merilo za ločevanje umetnostnih besedil od neumetnostnih je torej preverljivost in uporabnost podatkov – nikakor pa ne razodevanje sporočevalčevega doživljanja sveta. Zato je narobe, če učitelji uvrščajo med umetnostna besedila vsa subjektivna besedila; subjektivna so namreč lahko tudi neumetnostna besedila (npr. zasebno pismo prijatelju, nekrolog, doživljajski spis ...). Subjektivnost torej nikakor ni razločevalna lastnost umetnostnih besedil, prav tako tudi ne raba premege govora (tega namreč uporabljamo tudi v neumetnostnih besedilih, kadar želimo dobesečno ponoviti izrečeno prvotno besedilo).

⋮ Menimo, da večina učencev 8. razreda v vsakdanjem življenju nima težav z ločevanjem umetnostnih besedil od neumetnostnih; na podlagi svojih izkušenj z besedili nekako znajo določiti, katero besedilo je umetnostno in katero ni. Vendar pa je potrebno, da jim sčasoma uzavestimo strokovna merila za ločevanje teh dveh besedilnih vrst.

Samovrednotenje učenca/učenke

- Kaj od tega, kar ste delali v tej učni enoti, boš lahko uporabil/-a v vsakdanjem življenju?
- Ali ločiš intervjuje od drugih besedil, objavljenih v časopisu, po televiziji, radiu ali spletu? Kako si pri tem pomagaš?
- Po čem prepoznaš zapisani intervju? Po čem pa prepoznaš govorjenega/posnetega?
- Ali rad/-a bereš intervjuje? Zakaj? Kako jih po navadi bereš? Katere bereš najraje?
- Ali intervjuje raje tvoriš ali bereš/poslušаш? Zakaj?
- Kaj se ti zdi lažje: napisati ali posneti intervju? Zakaj? Kako bi tvoril/-a zapisani intervju? Kako pa bi tvoril/-a posnetega?
- Ali je v tvojih učbenikih za druge predmete veliko intervjujev? Kaj misliš, zakaj je tako?
- Ali se ti zdi pomembno, da znaš določiti, ali je dano besedilo umetnostno ali neumetnostno? Zakaj?
- Katera besedila raje bereš: umetnostna ali neumetnostna? Zakaj?
- Katera besedila pogosteje bereš: umetnostna ali neumetnostna? Ponazori svoj odgovor.
- Pri katerih šolskih predmetih berete umetnostna besedila? Katera besedila prevladujejo pri fiziki, kemiji, matematiki, geografiji: umetnostna ali neumetnostna? Zakaj?
- Katera besedila pogosteje pišeš: umetnostna ali neumetnostna? Katera umetnostna besedila si že napisal/-a?

- Katera neumetnostna besedila si že napisal/-a?
- Kako si se počutil/-a pri pouku med obravnavo te učne enote?
Zakaj?
 - Kaj ti je bilo najbolj všeč?
Zakaj?
 - Kaj ti ni bilo všeč?
Zakaj?
 - Kako si sodeloval/-a s sošolci in sošolkami?
Ali ti kaj ni bilo všeč?
Če ti ni bilo, kaj?
 - Kako si sodeloval/-a z učiteljem/učiteljico?
Ali ti kaj ni bilo všeč?
Če ti ni bilo, kaj?
 - Kaj bi rad/-a izboljšal/-a?
Kako boš to storil/-a?

Samovrednotenje učitelja/učiteljice

Poleg splošnih vprašanj (gl. Uvod) naj se upoštevajo tudi vprašanja, značilna za to učno enoto:

- Ali so vsi učenci rešili 1. nalogo (tj. o načinih in ciljih učenja) po pričakovanjih?
Če je niso, kaj me je presenetilo?
- Ali so imeli učenci težave z razumevanjem intervjuja v SDZ?
Če so, s čim so imeli največ težav?
Kako sem jim pomagal/-a?
- Ali so imeli učenci težave s povzemanjem teme zveze vprašanja in odgovora iz intervjuja?
Če so, zakaj so imeli težave?
Kako sem jim pomagal/-a?
- Katere intervjuje so izbrali in predstavili učenci?
Kako so jih sprejeli sošolci/sošolke?
Kaj sam/-a menim o njihovi izbiri?
- Kaj menim o intervjujih, ki so jih tvorili učenci?
Ali bi jim moral/-a pri tem delu kako pomagati?
Zakaj?
- Ali so usvojili strategijo tvorjenja intervjuja?
Če niso, kaj bom storil/-a?
- Ali učenci brez težav ločijo neumetnostno besedilo od umetnostnega?
Če ne, zakaj?
Kako jim bom pomagal/-a?
- Katera naloga iz podpoglavja *Vaja dela mojstra* je učencem povzročala največ težav?
Zakaj?
Kaj bom storil/-a?

Vir

Planet Siol.net, <<http://www.siol.net/>> (ogled 10. 2. 2016).

5 Delam in naredim

SDZ (1. del): 75–82

Predvideno število ur: 3

Temeljna vprašanja enote

- Kaj že vemo o glagolih – o njihovem pomenu in o njihovi obliki?
- Kako izražamo omejeno trajanje dejanja in kako neomejeno?
- Kaj izražamo z dovršnimi glagoli in kaj z nedovršnimi?

Cilji enote

Učenci v izmenjujočih se aktivnih oblikah dela (npr. individualna, v manjših skupinah, frontalna, v dvojicah)* problemsko in procesno razvijajo

- sporazumevalno zmožnost v slovenskem jeziku, in sicer:
 - navajanje pomenskih in oblikovnih lastnosti glagolov,
 - določanje vrste trajanja dejanja/dogajanja/stanja in izražanje trajanja z ustrezno glagolsko vidsko obliko,
 - povzemanje vloge dovršnih in nedovršnih glagolov,
 - razumevanje in rabo strokovnih izrazov *dovršni glagol* in *nedovršni glagol*,
 - rabo ustrezne glagolske vidske oblike,
 - tvorjenje glagolskih vidskih dvojic,
 - presojanje rabe glagolskih vidskih oblik, odpravljanje napak in utemeljevanje popravkov,
 - opisovanje načina izražanja trajanja dejanja/dogajanja/stanja v tujem jeziku, ki se ga učijo, ali v svojem prvem jeziku, če ta ni slovenščina;
- druge vrste ključnih zmožnosti, npr.:
 - kritičnost do svojega sporazumevanja in do sporazumevanja drugih ljudi,
 - utemeljevanje svojega mnenja,
 - logično mišljenje,
 - raziskovanje,
 - medkulturnost,
 - uporabo znanja.

Tema enote: Glagolski vid

V tem poglavju naj bi osmošolci obudili in utrdili poznavanje temeljnih glagolskih pomenskih in oblikovnih lastnosti ter se tako pripravili na obravnavo še zadnje pomenske značilnosti glagola, tj. trajanja dejanja/dogajanja/stanja oz. glagolskega vida.

* Učitelj naj za aktivno delo v razredu upošteva *Splošne didaktične nasvete* iz Uvoda.

Glagoli namreč poimenujejo dejanje, dogajanje, stanje ipd. – hkrati pa izražajo tudi, koliko časa to traja, tj.

- le nekaj časa (torej ima omejeno trajanje) ali
- dalj časa (torej ima neomejeno trajanje oz. ni podatka o časovni omejitvi).

To lastnost glagolov, da izražajo tudi trajanje poimenovanega dejanja, dogajanja, stanja ipd., imenujemo glagolski vid.

Glede na vid so glagoli dovršni in nedovršni – dovršni glagoli (dovršniki) izražajo dejanje z omejenim trajanjem (npr. *prebrati, napisati, skočiti*), nedovršni glagoli (nedovršniki) pa izražajo dejanje z neomejenim trajanjem (npr. *brati, pisati, skakati*).

Glagolu lahko vid tudi spremenimo, in sicer na več načinov:

- če mu dodamo predpono (npr. *pisati – prepisati*), iz nedovršnika nastane dovršnik;
- če pa mu zamenjamo pripono (npr. *prepisati – prepisovati*), iz dovršnika nastane nedovršnik.

Opozorilo:

Naloge so sestavljene tako, da učenci

- uporabljajo in opazujejo glagolske vidske dvojice ter tako prepoznajo vlogo dovršnika in nedovršnika,
- glagolom določajo trajanje oz. glagolski vid ter jih na podlagi tega razvrščajo v ustrezno skupino,
- tvorijo vidske dvojice,
- iz vidskih dvojic izberejo sobesedilu oz. dejanskosti ustrezno obliko ipd.

Učitelj naj od učencev ne zahteva definicije glagolskega vida, temveč naj jih usmerja v pravilno tvorbo in rabo obeh vidskih oblik (tj. dovršnika in nedovršnika). Pri svojem delu mora upoštevati tudi to, da učenci, katerih prvi jezik je slovenščina, načeloma nimajo težav s tvorbo in rabo dovršnikov/nedovršnikov – pač pa imajo s tem precej težav učenci z neslovenskim prvim jezikom.

Samovrednotenje učenca/učenke

- Kaj od tega, kar ste delali v tej učni enoti, boš lahko uporabil/-a v vsakdanjem življenju?
- Ali si pred obravnavo te učne enote pravilno uporabljal dovršne in nedovršne glagole?
Če nisi, navedi nekaj svojih napak.
Ali si se jih zavedal?
Če nisi, kdo te je opozarjal nanje in kako?
- Ali zdaj (po obravnavi) pravilno uporabljaš dovršne in nedovršne glagole?
Če ne, zakaj in kaj boš naredil/-a, da boš napredoval/-a?
- Kakšna se ti je zdela 14. naloga: težka ali lahka, zanimiva ali nezanimiva, poučna ali nesmiselna ...?
Pojasni svoj odgovor.
Kako si zadovoljen/-jna s svojimi rešitvami?
Ali si jo reševal sam/-a?
Če nisi, kdo ti je pri tem pomagal in kako?
- Kako si se počutil/-a med obravnavo te učne enote?
- Kaj ti je bilo posebno všeč?
Zakaj?
- Kaj pa ti ni bilo všeč?
Zakaj?

Samovrednotenje učitelja/učiteljice

Poleg splošnih vprašanj (gl. Uvod) naj se upoštevajo tudi vprašanja, značilna za to učno enoto:

- Ali učenci razumejo vlogo dovršnikov in nedovršnikov?
- Ali pravilno uporabljajo in tvorijo obe vidski obliki?
Če ju ne, s čim imajo največje težave in zakaj?
Kako bi jih odpravili?
- Ali so učenci, katerih prvi jezik ni slovenščina, imeli težave z rabo in s tvorjenjem dovršnikov in nedovršnikov?
Ali potrebujejo še dodatne naloge?
Jim jih bom pripravil/-a?

6 Vse teče in se spreminja

SDZ (1. del): 83–106

Predvideno število ur: 5

Temeljna vprašanja enote

- Kako beremo strokovna besedila – kaj delamo pred branjem, kaj med njim in kaj po njem?
- Ali so v vseh besedilih navedena le dejstva o predstavljeni predmetnosti ali pa avtorji v besedilih razodevajo svoje mnenje in občutke?
- Kako ločimo dejstva od mnenj in občutkov ter zakaj je dobro, da znamo to ločiti?

Cilji enote

Učenci v izmenjujočih se aktivnih oblikah dela (npr. individualna, v manjših skupinah, frontalna, v dvojicah)* problemsko in procesno razvijajo

- sporazumevalno zmožnost v slovenskem jeziku, in sicer:
 - sklepanje o temi besedila na podlagi naslova besedila,
 - predstavljanje svojega predznanja o temi, svojega odnosa do nje in svojih pričakovanj do besedila,
 - napovedovanje števila in vrste podtem po preletu besedila,
 - branje, razumevanje, pomnjenje, povzemanje in vrednotenje besedila,
 - vrednotenje svoje napovedi podtem,
 - tvorjenje in vrednotenje vprašanj o podtemah besedila,
 - branje neurejenih korakov pri branju neumetnostnega besedila (pred in med branjem ter po njem) in njihovo razvrščanje v smiselno zaporedje,
 - vrednotenje svoje bralne zmožnosti in načrtovanje izboljšanja svoje bralne zmožnosti,
 - pisanje besedila, e-dopisovanje z učiteljem in govorno nastopanje,
 - branje besedil ter ločevanje dejstev od občutkov in mnenj pisca besedila,
 - povzemanje razločevalnih lastnosti objektivnega in subjektivnega sporočanja,
 - razumevanje in rabo strokovnih izrazov *objektivno sporočanje* in *subjektivno sporočanje*;
- druge vrste ključnih zmožnosti, npr.:
 - kritičnost do svojega sporazumevanja in do sporazumevanja drugih ljudi,
 - utemeljevanje svojega mnenja,
 - medkulturnost in strpnost,
 - vživljanje v nove sporazumevalne okoliščine,
 - samoiniciativnost in ustvarjalnost,
 - sodelovanje in podjetnost,
 - logično mišljenje,
 - informacijsko pismenost,
 - digitalno pismenost,
 - učenje učenja,
 - uporabo znanja.

* Učitelj naj za aktivno delo v razredu upošteva *Splošne didaktične nasvete* iz Uvoda.

Temi enote: 1. Branje strokovnih besedil, 2. Izražanje dejstev ter mnenj in občutkov v besedilih

1. Branje strokovnih besedil

Medtem ko predšolski otroci in mlajši učenci znanje pridobivajo predvsem s poslušanjem, ga starejši učenci, dijaki in odrasli pridobivajo predvsem z branjem. Branje je zapletena in zahtevna dejavnost, ki je ne usvojimo le z opazovanjem in posnemanjem drugih ljudi, temveč z večletnim sistematičnim učenjem; to je sprva usmerjeno predvsem v urjenje tehnike branja in v razumevanje prebranega. Vendar pa to dvoje (tj. usvojena tehnika branja in razumevanje prebranega) še ne oblikuje dobrega bralca – temveč je le pogoj za nadaljnje učenje branja. Dober bralec je namreč tisti, ki je zmožen kritičnega branja, tj. razumevanja, doživljanja, primerjanja, interpretiranja in vrednotenja raznovrstnih umetnostnih in neumetnostnih besedil, ter se zna učiti iz zapisanih besedil.-

Vseh besedil ne beremo na enak način. Kako bomo brali dano besedilo, je odvisno predvsem od tega, čemu ga bomo brali (npr. da bi izvedeli točno določen podatek, da bi se le pregledno seznanili z vsebino besedila ali da bi si pridobili in zapomnili čim več podatkov o dani temi) – namen/cilj branja namreč usmeri našo pozornost le na tiste podatke oz. dele besedila, ki nas bodo pripeljali do danega cilja. Glede na bralčev namen ločimo tri osnovne načine branja oz. bralne tehnike, in sicer: informativno branje ali branje s preletom, selektivno ali diagonalno branje in podrobnejše ali študijsko branje.

- Informativno branje ali branje s preletom je namenjeno oblikovanju prvega vtisa o besedilu – pri tem smo pozorni na naslov (in nadnaslov/podnaslov) besedila, na ime pisca, na naslove poglavij in podpoglavij, na poudarjeno natisnjene dele besedila, na nebesedne prvine ipd. Takemu branju pogosto sledi podrobnejše oz. študijsko branje.
- Pri selektivnem ali diagonalnem branju z očmi preletimo besedilo, po navadi od zgornjega levega do spodnjega desnega konca strani. Tako prepoznamo bistvene podatke v besedilu (ob njih se lahko za trenutek ustavimo). Ta tehnika nam hitro in učinkovito pomaga ločiti bistvene podatke od nebistvenih; to je zelo pomembno za nadaljnje podrobno/študijsko branje. Selektivno ali diagonalno branje je značilno tudi za branje javnih obvestil (npr. voznega reda, cenika, jedilnega lista, teleteksta) – v njih poiščemo le tisti del, ki nas zanima (npr. odhod vlaka v določeni smeri v danem obdobju, cena danega izdelka, ponudba in cena dane storitve).
- Podrobno ali študijsko branje je natančno branje, med njim si iz strokovnega besedila (npr. iz odlomka iz učbenika) izpisujemo bistvene podatke in jih urejamo (npr. v preglednice, miselne vzorce, pojmovne mreže, dispozicijske točke ipd.), iščemo dodatne podatke v novih besedilih (v knjižni in digitalni obliki) ipd. Tako branje nam omogoča tudi kritičen pristop k besedilu, tj. tudi vrednotenje in interpretiranje besedila. (Pogosto začnemo besedilo brati podrobno šele potem, ko smo ga že prebrali informativno ali selektivno.)

Naše podrobno ali študijsko branje bo uspešno, če se bomo nanj dobro pripravili in če bomo tako med branjem kot tudi po njem opravili nekaj dejanj, ki lahko pripomorejo k učinkovitemu branju. Dejavnosti pred branjem, med njim in po njem so precej podobne tistim pri poslušanju z razumevanjem – v marsičem pa se tudi ločijo od njih, saj ima bralec zapisano besedilo nenehno pred seboj, zato sam odloča, kako hitro bo bral, ali bo kaj prebral še enkrat, ali bo za nekaj časa nehal brati ipd.

K uspešnemu/učinkovitemu branju pripomoremo, če

- pred branjem
 - se seznanimo s splošnimi podatki o piscu, z napovedano temo in besedilno vrsto ter vse to povežemo s svojim predznanjem o piscu, besedilni vrsti in temi,
 - odmislimo svoje predsodke do danega pisca, dane besedilne vrste ali teme,
 - razmislimo o svojih pričakovanjih, npr. katere podteme/ključne besede lahko pričakujemo (tj. kateri vidiki teme bodo predstavljeni v besedilu),
 - si pripravimo pripomočke za lažje spremljanje zapisanega besedila (npr. papir in pisalo),
 - se umirimo in namestimo tako, da bomo zapisano besedilo lahko dobro videli in ga v miru prebrali;
- med branjem
 - zbrano sledimo zapisanemu besedilu,
 - kritično razmišljamo o zapisanih podatkih ter jih povezujemo s svojim predznanjem in s svojimi pričakovanji; če česa ne razumemo, prekinemo branje in še enkrat preberemo nerazumljivi del besedila,
 - prepoznavamo bistvene podatke, si jih podčrtamo (če je knjiga naša) ali izpišemo (če je knjiga izposojena) ter zaznamujemo njihovo povezanost,
 - si zapišemo neznane/nerazumljive besede/besedne zveze in vprašanje/pripombo (če česa ne razumemo ali če se nam zdi kaj nenavadno);
- po branju
 - preletimo svoje izpiske in jih dopolnimo,
 - uredimo svoje izpiske, tj. bistvene podatke združimo v smiselne skupine in te poimenujemo s ključnimi besedami,
 - izdelamo povzetek v obliki dispozicijskih točk, miselnega vzorca, pojmovne mreže, preglednice ...,
 - pogledamo še v kateri zapisani vir ali se pogovorimo s kom, ki je že prebral dano besedilo; nato popravimo ali dopolnimo svoje izpiske oz. svoje razumevanje besedila ter vrednotimo učinkovitost, ustreznost, razumljivost, zanimivost, resničnost in jezikovno pravilnost besedila,
 - obnovimo zapisano besedilo tako, da ubesedilimo preglednico/dispozicijske točke/miselni vzorec ...,
 - razmišljamo o svojih dejavnostih med bralnim procesom, poročamo o njih in presojava njihovo učinkovitost – tako si uzaveščamo in nadgrajujemo strategije branja, s tem pa tudi strategije učenja iz zapisanih besedil; te moramo razvijati in uriti pri vseh šolskih predmetih.

Opozorilo:

Učenci se od 4. razreda dalje učijo pridobivati znanje iz pisnih virov, zato se morajo pri pouku (ne samo pri slovenščini) seznaniti z različnimi bralnimi strategijami, in sicer s ciljem, da bi bili pri branju čim uspešnejši. Zavedati se morajo, da se je na branje treba dobro pripraviti, da je med branjem treba biti zbran in da si je treba, če je mogoče, podčrtati čim več bistvenih podatkov ali si jih celo izpisati, po branju pa si je treba urediti svoje izpiske ipd.

Naloge v tej učni enoti so urejene tako, da se učenci z lastno dejavnostjo približujejo k cilju – k izboljšanju zmožnosti učenja iz učbenikov:

- 1) najprej iz naslova besedila sklepajo o temi besedila, ki ga bodo nato prebrali, obudijo svoje predznanje o tej temi, predstavijo svoj odnos do nje in svoja pričakovanja ter napovedo, katere podteme bodo v besedilu verjetno obravnavane,

- 2) nato si ogledajo besedilo in (na podlagi oblikovanosti) ugotovijo, da sestoji iz šestih odstavkov, in to svojo ugotovitev povežejo s svojo napovedjo podtem,
- 3) podrobno preberejo besedilo in ob vsakem odstavku določijo/zapišejo podtemo/ključno besedo,
- 4) po branju uredijo podteme/ključne besede v miselni vzorec in ovrednotijo svojo napoved podtem (pred branjem besedila),
- 5) nato s podčrtovanjem zaznamujejo zanimive/bistvene podatke ter jih napišejo k podtemam/ključnim besedam v preglednico,
- 6) v dvojicah primerjajo svoje rešitve in se pogovorijo o njih, nato povedo, kateri podatek v besedilu pogrešajo,
- 7) po skupinah tvorijo vprašanja o podtemah, jih primerjajo in vrednotijo ter nato poročajo o svojih ugotovitvah;
- 8) z željo, da bi uzavestili strategijo učenja ob branju in pomen bralne zmožnosti, razmišljajo o tem, kako so se pripravili na branje iz učbenika, kaj so delali med branjem in po njem, vrednotijo svojo bralno zmožnost ter načrtujejo, kako bi izboljšali svojo strategijo, da bi besedilo bolje razumeli in si zapomnili čim več bistvenih podatkov.

Cilj teh nalog torej ni pomnjenje čim več podatkov o temi konkretnega besedila, temveč predvsem razmišljanje o procesu branja iz pisnih virov nasploh – tj. da je vsak učenec odgovoren za razvijanje svoje zmožnosti branja oz. učenja. V učnem načrtu za slovenščino je predvideno, da učenci razmišljajo tudi o izboljšanju svoje zmožnosti branja (pri slovenščini in drugih šolskih predmetih ter zunaj šole).

2. Izražanje dejstev ter mnenj in občutkov v besedilih

Avtorji v nekaterih besedilih navajajo samo dejstva o temi besedila, tj. stvarne in preverljive podatke o predmetnosti, v drugih besedilih pa navajajo tudi svoje občutke, svoja doživetja in mnenja ... Če sporočevalec ne razodeva svojega čustvenega stanja ali osebnega razmerja do predmetnosti oz. do naslovnika, pravimo, da sporoča objektivno; sicer pa pravimo, da sporoča subjektivno. Izrazito/golo objektivno sporočanje je zaželeno v strokovnih in uradovnih okoliščinah oz. besedilih.

Opozorilo:

Večina učenk (pogosto tudi učencev) sporoča predvsem subjektivno – in to takrat, ko naj bi opisovali človeka, žival, kraj, poklic ... ali poročali o dogodku, ali povabili na prireditev predstavnika uradne ustanove ipd. Zlasti učenke zelo pogosto »odnese« v izražanje svojih čustev. Menimo, da to delajo

- zaradi naravne želje/potrebe po izražanju sebe (oz. svojih čustev, mnenj ipd.),
- zaradi želje po ugajanju svojemu naslovniku (npr. učiteljici), če mislijo, da je »čustven človek« oz. da pričakuje osebnoizpovedna besedila,
- pod vplivom svojih sporazumevalnih izkušenj – najstniki se namreč najpogosteje srečujejo s praktično sporazumevalnimi, publicističnimi in umetnostnimi besedili (in ta so večinoma subjektivna).

Ker pa bodo učenci in učenke v prihodnje vse pogosteje tvorili uradovna in tudi strokovna besedila (npr. prošnja za štipendijo, prijavo na razpisano delovno mesto, zapisnik, življenjepis, seminarsko nalogo, referat), jim moramo v šoli omogočiti,

- da v besedilih opazujejo in ločijo dejstva o predmetnosti (objektivno sporočanje) od avtorjevega izražanja občutkov, vtisov, mnenj o predmetnosti (subjektivno sporočanje),

- da ugotovijo, da subjektivno sporočanje ni ustrezno v vseh okoliščinah, zato iz besedil odstranijo subjektivne prvine,
- da ugotovijo, v katerih okoliščinah je subjektivno sporočanje ustrezno, in to upoštevajo pri svojem sporočanju,
- da znajo tvoriti besedilo, v katerem bodo izražali samo dejstva o predmetnosti,
- da znajo tvoriti okoliščinam ustrezno besedilo (+/- razodevanje avtorja).

Samovrednotenje učenca/učenke

- Kaj od tega, kar ste delali v tej učni enoti, boš lahko uporabil/-a v vsakdanjem življenju?
- Ali rad bereš/gledaš oddaje o tem, kako so živeli ljudje nekoč oz. kako živijo drugod?
Zakaj?
Kateri del njihovega življenja te najbolj zanima: družina, bivališče, hrana in pijača, obleka in obutev, šolanje, praznovanje, prosti čas?
Katero besedilo/oddajo o tem bi priporočil/-a sošolcem in sošolkam?
Zakaj?
- Ali si imel/-a pri reševanju naloge o branju besedila *Življenje otrok v starem Rimu* kaj težav?
Če si, katere in kako si si pomagal/-a?
- Ali si v tej enoti izvedel/-a kaj novega o tem, kako beremo besedila in si zapomnimo čim več podatkov?
Pojasni svoj odgovor.
- Ali zdaj znaš povzeti vsebino besedila?
Povej, kaj narediš najprej in kaj potem.
Kako po navadi povzameš vsebino besedila (npr. z miselnim vzorcem, s preglednico, z dispozicijskimi točkami ...)?
Zakaj ti je ta način najbližji?
Zakaj ne izbereš katerega drugega?
- Kaj se je pokazalo pri reševanju 10. naloge (str. 88) – kaj ti povzroča težave pri branju besedil?
Kako jih boš odpravil/-a?
- Ali si imel/-a kaj težav s tvorjenjem besedila (11. n. na str. 89)?
Če si, katere težave si imel/-a in kako bi se jim lahko izognil/-a?
- Ali si imel/-a kaj težav z govornim nastopanjem?
Če si, katere težave si imel/-a in kako bi se jim lahko izognil/-a?
- Ali se o strategijah branja strokovnih besedil pogovarjate tudi pri drugih predmetih?
Katerih?
- Ali si pred obravnavo te učne enote vedel/-a, da besedila pogosto ne vsebujejo samo dejstev, temveč so v njih izraženi tudi avtorjevi občutki in mnenja?
Če si, kdo te je to naučil in kako?
Če nisi, kako je to vplivalo na tvoje razumevanje besedila?
- Ali zdaj v besedilih prepoznaš avtorjeve občutke in mnenja ter jih ločiš od dejstev?
Če jih ne, zakaj jih še vedno ne prepoznaš in kaj boš naredil/-a, da boš napredoval/-a?
Če jih prepoznaš, povej,
 - po čem prepoznaš avtorjeve občutke in mnenja,
 - po čem prepoznaš dejstva,
 - ali lažje prepoznaš dejstva ali občutke in mnenja ter zakaj,
 - ali se ti zdi pomembno, da ločiš dejstva od občutkov in mnenj, ter zakaj se ti to zdi oz. ne

zdi pomembno.

- Kako si se počutil/-a med obravnavo te učne enote?
- Kaj ti je bilo posebno všeč?
Zakaj?
- Kaj pa ti ni bilo všeč?
Zakaj?
- Kako si sodeloval/-a s sošolci in sošolkami?
Ali ti kaj ni bilo všeč?
Če ti ni bilo, kaj?
- Kako si sodeloval/-a z učiteljem?
Ali ti kaj ni bilo všeč?
Če ti ni bilo, kaj?
- Kaj bi rad/-a izboljšal/-a?
- Kako boš to storil/-a?

Samovrednotenje učitelja/učiteljice

Poleg splošnih vprašanj (gl. Uvod) naj se upoštevajo tudi vprašanja, značilna za to učno enoto:

- Ali je izhodiščno besedilo zanimalo učence?
- Ali so imeli kaj težav z napovedovanjem teme in podtem besedila?
Zakaj?
- Ali so imeli težave s povzemanjem podtem v besedilu?
Če so, katere težave so imeli in kako bi se jim lahko izognili?
Kako sem jim pomagal/-a?
- Ali so imeli težave z urejanjem podtem v miselni vzorec?
Če so, katere težave so imeli in kako bi jih lahko preprečili?
Kako sem jim pomagal/-a?
- Ali so imeli težave s podčrtovanjem bistvenih podatkov in z njihovim vpisovanjem v preglednico?
Če so, katere težave so imeli in zakaj?
Kako sem jim pomagal/-a?
- Ali so imeli težave s tvorjenjem vprašanj o podtemah besedila?
Če so, katere težave so imeli in zakaj?
- Ali je delo v skupinah potekalo tako, kot sem si ga zamislil/-a?
Če ni, kaj bom drugič spremenil/-a?
- Ali so učenci zmogli samostojno rešiti nalogo o opravljeni bralni strategiji (9. n.)?
Če niso, kateri korak jim je povzročal največ težav in kako sem jim pomagal/-a?
- Ali mi je učence uspelo motivirati za poglobljeno razmišljanje o njihovi bralni zmožnosti?
Kaj jim povzroča težave pri branju besedila?
Kaj bom storil/-a, da bi jim pomagal/-a odpraviti te težave?
Ali so učenci pokazali zanimanje za izboljšanje svoje bralne zmožnosti?
- Ali sem se pogovarjal/-a z učenci o strategijah branja besedil?
Zakaj?
- Kako bom v prihodnje skrbel/-a za to, da se bodo učenci uspešno učili iz učnega gradiva?
- Katero možnost iz 11. naloge (str. 89) je izbrala večina učencev?
Kako bi ocenil/-a njihovo ustvarjalnost?

- Ali v besedilih ločim dejstva od mnenj in občutkov?
Če ne, zakaj ne in kako si bom pomagal/-a?
Ali sem med govorjenjem/pisanjem razmišljal o tem, ali je v danih okoliščinah ustrezno, če izrazim svoje občutke in mnenja ali ne?
Zakaj?
- Ali učenci ločijo dejstva od občutkov in mnenj?
Če ne, kako bi jim pomagal/-a pri tem?
Ali se mi zdi potrebno, da jih na to opozarjam tudi pri sporočanju?
Če se mi zdi, kako se na to odzivajo?
Če se mi ne zdi, zakaj ne?

7 Pridite, kupite, srečnejši boste!

SDZ (1. del): 107–120

Predvideno število ur: 5

Temeljna vprašanja enote

- Kaj je reklama in s katerim namenom je tvorjena?
- Kako je v njej izražen sporočevalčev namen in kako ga prepoznamo?
- Po čem ločimo reklamo od opisa in zakaj je dobro, da to vemo?

Cilji enote

Učenci v izmenjujočih se aktivnih oblikah dela (npr. individualna, v manjših skupinah, frontalna, v dvojicah)* problemsko in procesno razvijajo

- osebno, narodno in jezikovno identiteto;
- sporazumevalno zmožnost v slovenskem jeziku, in sicer:
 - pogovarjanje o svojem doživljanju izletov po Sloveniji in o spodbudah zanje,
 - branje, doživljanje, razumevanje in vrednotenje reklame,
 - predstavljanje vloge besednih in nebesednih prvin v reklami ter njihovega učinka na bralca,
 - prepoznavanje dejstev ter avtorjevih občutkov in mnenj ter presojanje o prevladi prvih ali drugih,
 - prepoznavanje sporočevalčevega namena in posrednega načina njegovega izrekanja,
 - povzemanje značilnosti reklam,
 - pogovarjanje o ljudeh, sodelujočih pri nastajanju reklam, in o njihovi vlogi,
 - branje, doživljanje, razumevanje in vrednotenje reklame za izdelek in opisa izdelka,
 - prepoznavanje dejstev ter avtorjevih občutkov in mnenj v obeh prebranih besedilih,
 - navajanje podobnosti in razlik v prebranih besedilih,
 - prepoznavanje posrednega načina izrekanja sporočevalčevega namena v prebrani reklami,
 - pogovarjanje o vplivu reklam na naše nakupe, o potrošništvu in smiselnosti nakupov,
 - poslušanje/gledanje, razumevanje, doživljanje, pomnjenje in vrednotenje posnetih reklam,
 - (neobvezno) tvorjenje reklame;
- druge vrste ključnih zmožnosti, npr.:
 - kritičnost,
 - utemeljevanje svojega mnenja,
 - nebesedno sporazumevanje,
 - vživljanje v nove sporazumevalne okoliščine,
 - logično mišljenje,
 - ustvarjalnost in samoiniciativnost,
 - estetskost,
 - digitalno pismenost,
 - uporabo znanja.

* Učitelj naj za aktivno delo v razredu upošteva *Splošne didaktične nasvete* iz Uvoda.

Tema enote: Reklama

Reklama je propagandno besedilo (oz. besedilo ekonomske propagande) – sporočevalec želi z njim pridobiti naslovnika, da bi kupil njegov izdelek/uporabil njegovo storitev ipd. Ker ga želi prepričati, da je predstavljeni izdelek/storitev zanj najboljši/najustreznejši in da bo z njegovim nakupom potešil vse svoje potrebe in želje oz. da bo postal srečnejši, pri predstavitvi izdelka/storitve ni natančen, temveč predvsem hvali njegove posebnosti in njegovo učinkovitost; pri tem uporablja take besedne in nebesedne prvine, ki pritegnejo naslovnikovo pozornost in zbujajo prijetna čustva. Prednosti in učinkovitosti izdelka/storitve pogosto poudarja s prikazovanjem majhnih otrok, srečnih družin, znanih oseb (športnikov, igralcev), strokovnjakov (zdravnikov, zobozdravnikov) ali statističnih podatkov (v preglednicah). Na naslovnika skuša vplivati prikrito s kratkim, duhovitim, privlačnim besedilom, brez zahtevnega miselnega utemeljevanja; dele vidne oz. zapisane reklame napiše z različno velikimi in oblikovanimi črkami, pogosto doda še fotografije/ilustracije in geslo, tj. kratko poved (na začetku ali na koncu besedila), ki je vsebinsko in jezikovno nenavadna, pogosto pa tudi likovno poudarjena.

Nekateri tvorci reklam skušajo na razne načine vplivati na ljudi, da bi čim bolj kupovali ponujane izdelke, čeprav jih sploh ne potrebujejo ali pa so celo škodljivi. Zato je treba poznati te prijeme in jih sprejemati zelo kritično.

Tvorjenje reklam je družbeno odgovorno dejanje, zato ga urejajo posebne zakonske določbe.

Opozorilo:

Učenci se v vsakdanjem življenju nenehno srečujejo z besedili ekonomske propagande (te uporabniki imenujejo reklame, njihovi avtorji pa oglasi), vendar jih pogosto sprejemajo nekritično in so prepričani, da so vsi podatki v takem besedilu resnični, da bodo srečnejši, če bodo imeli ponujeni izdelek, in da ga morajo imeti. Sprejemajo jih kot prikazovalna besedila, s katerimi želi sporočevalec obogatiti njihovo znanje (ne pa vplivati na njihov nakup) – zato so v učnem gradivu tudi naloge (13–23 na str. 112–115), v katerih učenci primerjajo reklamo za izdelek in opis istega izdelka, in tako postanejo pozornejši na njune podobnosti in razlike.

Učitelj naj učence spodbuja h kritičnemu sprejemanju reklam, k pripovedovanju o svojih izkušnjah, k pogovarjanju o namenu tvorcev reklam, o značilnih prvinah reklam, o potrošništvu, o smiselnosti nakupov itd.

Učenci so se z reklamo seznanili že v 5. razredu.

Nasvet za uvodno motivacijo:

Učitelj naj prinese v razred razno besedno in nebesedno gradivo, izrezano iz revij, časopisov ipd. (npr. reklame, male oglase, naročilnice, prijavnice, javna obvestila ipd.). Učenci naj se razdelijo v manjše skupine (iz 3–5 učencev); učitelj naj jim izroči del gradiva in jim naroči, da naj razvrstijo gradivo glede na sporočevalčev namen.

Vodje skupine nato predstavijo svoje rešitve in jih utemeljijo.

Učitelj naj nato pobere vse reklame; nekaj naj jih pokaže učencem in jih spodbuja, da naj

- povedo, ali je dano besedilo reklama, in svoje mnenje utemeljijo,
- povedo, ali se reklamira izdelek ali storitev,
- naštejejo nekaj besednih in nebesednih prvin, s katerimi skuša tvorec dane reklame vplivati na naslovnika,

- povedo, katera čustva vzbuja v njih dana reklama,
- povedo, ali bi kupili reklamirani izdelek oz. koristili reklamirano storitev, in pojasnijo svojo odločitev,
- ...

Učence naj vpraša, ali poznajo še kateri izraz za to vrsto besedila; pove naj jim, da avtorji teh besedil uporabljajo izraz *oglas*, potrošniki pa *reklama*. Učenci naj skušajo razložiti, zakaj je poimenovanje tako drugačno.

Samovrednotenje učenca/učenke

- Kaj od tega, kar ste delali v tej učni enoti, boš lahko uporabil/-a v vsakdanjem življenju?
- Ali rad/-a gledaš/bereš reklame?
Kaj novega si v tej učni enoti izvedel/-a o reklamah?
Ali jih boš odslej sprejemal/-a kako drugače?
Zakaj?
- Ali ločiš reklamo od opisa?
Po čem ju ločiš?
Zakaj je dobro, da ju ločiš?
- Kako si se počutil/-a pri pouku med obravnavo te učne enote?
Zakaj?
- Kaj ti je bilo najbolj všeč?
Zakaj?
- Kaj ti ni bilo všeč?
Zakaj?
- Kako si sodeloval/-a s sošolci in sošolkami?
Ali ti kaj ni bilo všeč?
Če ti ni bilo kaj?
- Kako si sodeloval/-a z učiteljem/učiteljico?
Ali ti kaj ni bilo všeč?
Če ti ni bilo, kaj?
- Kaj bi rad/-a izboljšal/-a?
Kako boš to storil/-a?

Samovrednotenje učitelja/učiteljice

Poleg splošnih vprašanj (gl. Uvod) naj se upoštevajo tudi vprašanja, značilna za to učno enoto:

- Kako bi ovrednotil/-a odnos učencev do reklam?
Ali se je ta njihov odnos po obravnavi izhodiščnega besedila kaj spremenil?
Če se je, kako?
Če se ni, zakaj?
Ali bom učence še opozarjal/-a na kritično sprejemanje reklam (in besedil nasploh)?
Zakaj?
- Ali so učenci sami prepoznali prikriti namen avtorjev reklam?
Če niso, s čim so imeli težave in kako sem jim pomagal/-a?
- Ali sem učencem pokazal/-a posnete reklame?

Če nisem, zakaj?

Če sem, katere reklame so sprejemali z večjim zanimanjem: natisnjene ali posnete?

Kako bo to vplivalo na moje delo v prihodnosti?

- Ali se mi zdi potrebno, da učenci ločijo opis od reklame?

Zakaj?

Ali so moji učenci dosegli ta cilj?

Če niso, kako jim ga bom pomagal/-a doseči?

Viri

Reklama Bistra je iz revije Anja, 29. 10. 2004.

Besedilo Oda je nalepka s steklenice.

8 Stavki – zidaki za povedi

SDZ (1. del): 121–134

Predvideno število ur: 5

Temeljna vprašanja enote

- Kaj že vemo o sestavi in vrstah povedi?
- Kaj že vemo o večstavčnih povedih – o tem, kako nastanejo, kako so v njih povezani stavki, kako so zložene ter kako ločimo priredno zložene povedi od podredno zloženih?
- Katere besede so vezniki in kaj z njimi izražamo?
- Iz česa so sestavljene podredno zložene povedi ter kako v njih ločimo glavni in odvisni stavek?

Cilji enote

Učenci v izmenjujočih se aktivnih oblikah dela (npr. individualna, v manjših skupinah, frontalna, v dvojicah)* problemsko in procesno razvijajo

- sporazumevalno zmožnost, in sicer:
 - sklepanje o vlogi stavkov v povedi (na podlagi naslova učne enote),
 - branje in razumevanje povedi, določanje števila stavkov v njih ter opisovanje strategije določanja števila stavkov v povedi,
 - povzemanje značilnosti enostavčnih/prostih in večstavčnih/zloženih povedi,
 - branje in razumevanje primerov ter opisovanje strategije tvorjenja večstavčnih povedi,
 - branje in razumevanje povedi, določanje vrste dvostavčnih povedi ter opisovanje strategije določanja vrste zloženih povedi,
 - povzemanje značilnosti priredno in podredno zloženih povedi,
 - razumevanje in rabo strokovnih izrazov *večstavčna/zložena poved*, *priredno zložena poved*, *podredno zložena poved*,
 - branje in razumevanje večstavčne povedi ter predstavljanje vloge veznikov,
 - dopolnjevanje povedi z vezniki in navajanje logične podstave veznikov,
 - povzemanje značilnosti veznikov in pravopisnega pravila za rabo vejice pred medstavčnimi vezniki,
 - razumevanje in rabo strokovnega izraza *veznik*,
 - branje in razumevanje povedi z večbesednimi vezniki ter povzemanje pravopisnega pravila za rabo vejice znotraj njih,
 - branje in razumevanje večstavčne in enostavčne povedi ter predstavljanje vloge veznikov v njih,
 - branje in razumevanje povedi, prepoznavanje podredno zložene povedi ter pojasnjevanje svoje izbire,
 - prepoznavanje in povzemanje značilnosti glavnega in odvisnega stavka,
 - razumevanje in rabo strokovnih izrazov *glavni stavek*, *odvisni stavek/odvisnik*,
 - dopolnjevanje glavnega stavka z ustreznim odvisnikom in pojasnjevanje svoje izbire,

* Učitelj naj za aktivno delo v razredu upošteva *Splošne didaktične nasvete* iz Uvoda.

- povzemanje ugotovitev o sestavi podredno zložene povedi, o vlogi glavnega stavka in o zaporedju določanja sestave podredno zloženih povedi,
 - branje in razumevanje podredno zloženih povedi, prepoznavanje različne razvrstitve glavnega in odvisnega stavka ter pretvarjanje povedi,
 - branje in razumevanje pravopisno pomanjkljivih podredno zloženih povedi, vstavljanje vejice ter spraševanje po odvisnikih,
 - branje in razumevanje podredno zloženih povedi, določanje glavnega in odvisnega stavka ter prepoznavanje posebne (vezniške) vloge vprašalnih in oziralnih zaimkov na začetku odvisnika,
 - razumevanje strokovnega izraza *vezniška beseda*,
 - dopolnjevanje podredno zloženih povedi z vezniki in vezniškimi besedami ter spraševanje po odvisnikih,
 - dopolnjevanje glavnih stavkov z odvisniki,
 - dopolnjevanje povzetka (opornih točk) o sestavi podredno zložene povedi;
- druge vrste ključnih zmožnosti, npr.:
- logično mišljenje,
 - kritičnost do svojega sporazumevanja in do sporazumevanja drugih ljudi,
 - utemeljevanje svojega mnenja,
 - samoiniciativnost in ustvarjalnost,
 - uporabo znanja.

Teme enote: 1. Zložena poved, 2. Veznik, 3. Sestava podredno zložene povedi

1. Zložena poved

Povedi so iz enega stavka ali iz več stavkov – torej so enostavčne ali večstavčne; večstavčnim pravimo tudi zložene povedi.

Zložene povedi načeloma tvorimo z združevanjem enostavčnih povedi (npr. *Reka je poplavila vas. Nastala je velika škoda.* → *Reka je poplavila vas, zato je nastala velika škoda.*); izjema so:

- povedi s t. i. vsebinskim odvisnikom (te so rezultat poročanja z obnavljanjem besedila prvotnega govornega dogodka, prim. *Učitelj nam je povedal, da je Krištof Kolumb priplul v Ameriko l. 1476.*) in
- povedi s t. i. opisnim odvisnikom (te so rezultat opisnega predstavljanja vršilca/naslovnika/kraja/načina ... dejanja – zato se odvisni stavki začenjajo z oziralnim samostalniškim ali prislovnim zaimkom, prim. *Kdor ne dela, naj ne je.; To bom povedala, komur bom jaz hotela.; Kjer se prepirata dva, tretji dobiček ima.; Naredil bom, kakor ste mi naročili.*)

Enostavčne povedi združujemo v večstavčno poved na dva načina, in sicer

- tako, da v zaporednih povedih prepoznamo ponovljeno besedo in jo zamenjamo z oziralnim pridevniškim zaimkom ter tako tvorimo t. i. določujoče odvisnike (npr. *Zahvaljujem se Vam za knjigo. Knjigo ste mi poslali pred enim tednom.* → *Zahvaljujem se Vam za knjigo, ki ste mi jo poslali pred enim tednom.*), ali
- tako, da prepoznamo logično razmerje med dejanji/... v zaporednih povedih in ga izrazimo z veznikom (npr. *V sobi je bilo temno. Peter je prižgal luč.* → *V sobi je bilo temno in Peter je*

prižgal luč.; V sobi je bilo temno, zato je Peter prižgal luč.; Ker je bilo v sobi temno, je Peter prižgal luč.).

Isto logično razmerje med dejanji/... v zaporednih povedih lahko izrazimo z različnimi vezniki – najosnovnejši in najpreprostejši način je z veznikom *in* (tega pogosto uporabljajo mlajši otroci in ljudje s slabo razvito sporazumevalno zmožnostjo), npr. *V sobi je bilo temno. Peter je prižgal luč.* → *V sobi je bilo temno in Peter je prižgal luč.*; vendar z njim izrazimo le osnovno časovno razmerje, tj. zaporednost ali hkratnost dejanj. Zmožnejši sporočevalec pa

- zna izraziti časovno razmerje tudi s »časovnimi« vezniki (npr. *ko, medtem ko, potem ko, preden*) ali
- zmore ugotoviti, da sta zaporedni dejanji med seboj povezani še kako drugače, npr. vzročno-posledično (*V sobi je bilo temno in Peter je prižgal luč.*), namerno-posledično (*Radi bi šli na končni izlet v Osilnico in že dve leti zbiramo denar.*), pogojno (*Najprej moraš narediti domačo nalogo in nato boš lahko šel k sošolcu.*), izključujoče se (*Bolan je bil in je šel na tekmo.*) ipd., ter zna ta razmerja izraziti z ustreznimi vezniki, npr. s posledičnim *zato* (*V sobi je bilo temno, zato je Peter prižgal luč.*), z vzročnim *ker* (*Ker je bilo v sobi temno, je Peter prižgal luč.*), z namernim *da /bi/* (*Že dve leti zbiramo denar, da bi šli na končni izlet v Osilnico.*), s pogojnim *če* (*Če boš naredil domačo nalogo, boš šel k sošolcu.*), s protivnim *toda, vendar ...* (*Bolan je bil, toda šel je na tekmo.*), z dopustnim *čepprav, četudi ...* (*Čepprav je bil bolan, je šel na tekmo.*) ipd.

Za tvorjenje, razumevanje in razčlenjevanje večine zloženih povedi je torej temeljno dvoje:

- razumevanje logičnega razmerja med dejanji/... in
- obvladanje »višjih« možnosti izrekanja teh razmerij z ustreznimi vezniki.

Zato je v naših SDZ za drugo in tretje vzgojno-izobraževalno obdobje veliko nalog za sistematično razvijanje učenčeve zmožnosti logičnega mišljenja in skladišne zmožnosti (tj. zmožnosti razumevanja in izrekanja logičnih razmerij v zloženih povedih).

Zložene povedi so pomensko in strukturno raznovrstne. Najbolj znana je delitev zloženih povedi na priredne in podredne; ta temelji na opazovanju pomenske povezanosti drugega/dopolnjevalnega stavka s prvim/izhodiščnim stavkom – tj. ali dopolnjevalni stavek pomensko dopolnjuje ves izhodiščni stavek ali le njegov del. Če dopolnjevalni stavek pomensko dopolnjuje ves izhodiščni stavek, je z njim enakovreden in ga lahko napišemo kot samostojno poved. Če pa dopolnjevalni stavek pomensko dopolnjuje le del izhodiščnega stavka, je z njim neenakovreden, in sicer mu je podrejen. Povedi iz enakovrednih stavkov so zložene priredno, povedi iz neenakovrednih stavkov pa so zložene podredno. Priredno zložene povedi lahko brez težav združimo v samostojne povedi, podredno zloženih povedi pa ne.

Opozorilo:

Učenci so se z opazovanjem stavčne sestave povedi, s prepoznavanjem eno- in dvostavčnih povedi ter priredno in podredno zloženih povedi prvič srečali v 7. razredu. V 8. razredu bodo najprej obudili in utrdili to svoje znanje (pa tudi obvladanje strategije določanja števila stavkov v povedi in strategije določanja vrste zloženih povedi), nato pa bodo spoznali veznike ter opazovali, razčlenjevali in določali sestavo podredno zloženih povedi.

Osmošolci imajo kar nekaj težav

- s prepoznavanjem enostavčnih in večstavčnih povedi – iz tega lahko sklepamo, da ne obvladajo strategije določanja števila stavkov; zato naj učitelj to z njimi ponovi in utrdi;
- s prepoznavanjem priredno in podredno zloženih povedi – to kaže na to, da učenci ne obvladajo strategije določanja vrste zložene povedi oz. da ne znajo presoditi, ali se dana poved lahko razdruži v samostojne povedi ali ne; zato naj jim učitelj z novimi primeri in ponazoritvami pomaga pri uzaveščanju te strategije oz. pri razdruževanju povedi.

2. Veznik

Vezniki so besede, s katerimi poimenujemo enakovredna in neenakovredna razmerja med deli povedi, tj. med besedami/besednimi zvezami in stavki (prim. (npr. *Jupiter je planet iz plina in ledu.* – *Na pomokani deski razvaljamo testo in iz njega oblikujemo miklavže.*). Zato ločimo dve vrsti veznikov: priredne in podredne; priredni vezniki poimenujejo enakovredna razmerja, podredni vezniki pa neenakovredna.

Priredni vezniki povezujejo vse dele povedi, torej besede/besedne zveze in stavke, ter poimenujejo razna enakovredna logična razmerja, npr. istovrstnost, sočasnost ali zaporednost (npr. *in*), nasprotje (npr. *vendar*), posledičnost (npr. *zato*). Nekaj prirednih veznikov je dvodelnih; to pomeni, da nastopajo v obeh priredno povezanih delih povedi (npr. *Za nasvet ni vprašala niti mene niti tebe.; Bil je ne samo pameten, temveč tudi delaven.*).

Podredni vezniki povezujejo samo stavke (zato so samo medstavčni), poimenujejo pa razna neenakovredna logična razmerja, in sicer čas (npr. *ko*), vzrok (npr. *ker*), namen (npr. *da /bi/*), pogoj (npr. *če*) ipd. Nekaj podrednih veznikov je iz več besed (npr. *medtem ko*) – to so t. i. večbesedni vezniki; zanje je značilno, da znotraj njih ne pišemo vejice. V vlogi podrednega veznika pogosto uporabljamo tudi besede, ki niso prvotni vezniki, npr. vprašalne zaimke (*Vprašal me je, kako mi je ime.*), oziralne zaimke (npr. *Kdor prej pride, prej melje.*) ali členke (npr. *Prosila si me, naj te obiščem.*); pravimo jih vezniške besede.

Podredni vezniki so po pomenu podobni predlogom (oboje namreč poimenujejo neenakovredna razmerja), vendar pa se od njih ločijo po tem, da stojijo med stavki (medtem ko predlogi stojijo samo med besedami/besednimi zvezami) in da ne vplivajo na sklon besede za seboj (medtem ko predlogi predvidevajo ob sebi določen sklon, npr. *k* → *dajalnik*; *v* → *tožilnik/mestnik*).

Veznikov ne sklanjamo in ne spregamo; torej so nepregibna besedna vrsta. V stavku nimajo vloge samostojnega stavčnega člena, temveč so del drugih stavčnih členov.

Opozorilo:

Učenci imajo težave

- z rabo pravilnega veznika (ker ne razumejo, kako sta povezana dela povedi, ali ker ne vedo, s katerim veznikom izražamo dano logično razmerje, npr. narobe: *Celjski grofje so preuredili grad, zato v starem niso mogli živeti.* – prav: *Celjski grofje so preuredili grad, ker v starem niso mogli živeti.*) in
- z rabo vejice – npr.
 - pred veznikom *in* (pred njim nikoli ne pišejo vejice, čeprav bi jo kdaj tudi morali, npr. za vrinjenim prilastkovim odvisnikom ali polstavkom, prim. *Z obema rokama objemite kolena, ki ste jih prej pokrčili, in dvignite glavo.*),

- pred veznikom *pa* (pred njim vedno pišejo vejico, čeprav jo pišemo le, če izraža nasprotje; če *pa* izraža istovrstnost/istočasnost/zaporednost, je ne pišemo, prim. *Povabili smo jih na obisk, pa niso prišli.; Prišli so na obisk pa prinesli cel kup daril.*),
- znotraj večbesednega veznika (vejico pišejo pred *ko/da*, čeprav to pravopis prepoveduje, prim. narobe: *Kljub temu, da je ... – prav: Kljub temu da je ...*).

Naloge so sestavljene in razvrščene tako, da učence spodbujajo k rabi veznikov (in vezniških besed), k rabi vejice pred vezniki ter k določanju in uzaveščanju poimenovalne vloge veznikov.

3. Sestava podredno zložene povedi

Podredno zložena (dvostavčna) poved je vsaka poved iz dveh stavkov, od katerih je eden pomensko nepopoln (tj. v njem manjka en podatek), drugi pa vsebuje ta manjkajoči podatek in je pomensko povezan s prvim stavkom (tj. ga dopolnjuje s točno določeno vrsto podatka). Zaradi te njune pomenske povezanosti ne moremo razdružiti podredno zložene povedi v samostojne povedi.

Podredno zložena (dvostavčna) poved sestoji iz dveh neenakovrednih stavkov – iz nadrejenega ali glavnega stavka in iz podrejenega ali odvisnega stavka. Glavni stavek je tisti stavek, ki »nosi« vsebino povedi, a mu manjka en podatek. Odvisni stavek pa je tisti stavek, ki dodaja ta manjkajoči podatek, torej pomensko dopolnjuje glavni stavek, in sicer večinoma njegov povedek (v nekaj primerih pa samostalniško besedo v kateremkoli njegovem stavčnem členu). Odvisni stavek dopolnjuje del glavnega stavka z določeno vrsto podatka, npr. s podatkom o vršilcu/ naslovniku/času/kraju/vzroku/ pogoju ... dejanja iz glavnega stavka.

Ker odvisni stavek pomensko dopolnjuje povedek glavnega stavka, je pravzaprav eden od delov (stavčnih členov) glavnega stavka – njegova posebnost je pač ta, da ni iz ene besede ali iz besedne zveze, ampak je kar cel stavek. Zato po odvisnikih vprašujemo enako kot po drugih stavčnih členih glavnega stavka (npr. *kdo/kaj + povedek ...*).

Odvisni stavki načeloma stojijo za glavnim stavkom; nekaj vrst odvisnikov lahko stoji tudi pred glavnim stavkom, medtem ko lahko odvisnik le ene vrste (tj. prilastkov odvisnik) stoji sredi glavnega stavka.

Vsi odvisniki se začenjajo z veznikom ali katero drugo besedo v vezniški vlogi (tako je izraženo/ eksplicirano, katero vrsto podatka vsebuje odvisni stavek).

Meja med glavnim in odvisnim stavkom je zaznamovana z vejico – če je odvisni stavek za glavnim stavkom, je vejica za glavnim stavkom; če je odvisnik pred glavnim stavkom, je vejica za odvisnikom; če je odvisnik sredi glavnega stavka, pa je vejica na obeh straneh (vrinjenega) odvisnika.

Opozorilo:

Ker imajo učenci po navadi težave s prepoznavanjem glavnega in odvisnega stavka ter s stavbo vejice v podredno zloženi povedi, je v tem podpoglavju precej nalog za odpravljanje teh težav; seveda pa lahko pri tem precej pripomore učitelj s postopnim, nazornim in razumljivim spremljanjem in vodenjem učencev (tudi pri individualnem delu).

Na podlagi napak v besedilih učencev in tudi odraslih Slovencev lahko rečemo, da je zanje stava vejice v podredno zloženih zelo trd oreh – zlasti če je odvisnik pred glavnim stavkom ali sredi njega (v prvem primeru vejice ne napišejo, in to verjetno zato, ker sredi povedi ni veznika/vezniške besede /ta je namreč za mnoge učence »signal« za stavo vejice/, v drugem primeru pa prvo vejico napišejo, a pozabijo na drugo, tj. tisto za odvisnikom).

Nasvet:

V nalogah za razvijanje metajezikovne zmožnosti mora učitelj oblike in metode dela precej prilagajati zmožnostim učencev, medtem ko mu zaporedja nalog (oz. poteka konstrukcije znanja o sestavi podredno zložene povedi) ni treba spreminjati, ker so naloge sestavljene in razvrščene tako, da se znanje postopoma in smiselno nadgrajuje. Zato naj učenci naloge rešujejo v danem zaporedju, in sicer sami ali v dvojicah.

Učitelj naj spremlja njihovo delo in jim po potrebi pomaga; učence naj opozarja, da naj ne hitijo z reševanjem in naj pozorno preberejo vsako vprašanje/ navodilo ter naj razmišljajo o svojih rešitvah in jih ustno utemeljijo.

Rešitve naj se preverijo na razne načine – individualno, frontalno, na spletu ipd. Zelo pomembno pa je, da učitelj po vsaki rešeni nalogi spodbuja učence k pojasnjevanju rešitev, k poročanju o njihovih težavah in napakah, k izrekanju prošnje za dodatna pojasnila ipd.

Učitelj naj učence nenehno opozarja na rabo vejice, še zlasti tedaj, ko je odvisni stavek pred glavnim.

Samovrednotenje učenca/učenke

- Kaj od tega, kar ste delali v tej učni enoti, boš lahko uporabil/-a v vsakdanjem življenju?
- Kako določiš, iz koliko stavkov je poved?
 - Ali imaš pri tem kaj težav?
 - Če jih imaš, katere imaš in kako bi jih odpravil/-a?
- Kako določiš, ali je poved zložena priredno ali podredno?
 - Ali imaš pri tem kaj težav?
 - Če jih imaš, katere imaš in kako bi jih odpravil/-a?
- Kako ločiš glavni stavek od odvisnika?
 - Ali imaš pri tem kaj težav?
 - Če jih imaš, katere imaš in kako bi jih odpravil/-a?
- Ali si znal/-a dopolniti glavne stavke z ustreznimi odvisniki?
 - Ali si imel/-a pri tem kaj težav?
 - Če si jih imel/-a, katere si imel/-a in kdo ti je pomagal pri tem?
- Ali si imel/-a kaj težav pri spraševanju po odvisnih stavkih?
 - Če si jih imel/-a, katere in kdo ti je pomagal/-a?
- Ali si imel/-a kaj težav pri dopolnjevanju povedi z vezniki?
 - Če si jih imel/-a, katere in kdo ti je pomagal/-a?
- Ali pravilno uporabljaš vejico v podredno zloženih povedih,
 - ki se začnejo z glavnim stavkom,
 - ki se začnejo z odvisnim stavkom,
 - v katerih stoji večbesedni veznik?

- S čim imaš težave?
Kako bi jih odpravil/-a?
- Kako si se počutil/-a pri pouku med obravnavo te učne enote?
Zakaj?
 - Kaj ti je bilo najbolj všeč?
Zakaj?
 - Kaj ti ni bilo všeč?
Zakaj?
 - Kako si sodeloval/-a z učiteljem/učiteljico?
Ali ti kaj ni bilo všeč?
Če ti ni bilo, kaj?
 - Kaj bi rad/-a izboljšal/-a?
Kako boš to storil/-a?

Samovrednotenje učitelja/učiteljice

- Ali se mi zdi pomembno, da učenci obvladajo
 - strategije določanja števila stavkov v povedi,
 - strategijo določanja vrste zloženih povedi,
 - strategijo določanja glavnega in odvisnega stavka?Zakaj?
Ali lahko rečem, da večina mojih učencev obvlada te strategije?
Če ne, s čim imajo težave in kako jim jih bom pomagal/-a odpraviti?
- Katere težave imajo učenci pri rabi vejice v podredno zloženih povedih?
Kako jim jih bom pomagal/-a odpraviti?
Ali bom k temu pritegnil/-a še učitelje/učiteljice drugih predmetov?
Zakaj?
Kaj bi pričakoval/-a od njih?

9 Naj grem po denar na kartomat ali bankomat?

SDZ (2. del): 5–18

Predvideno število ur: 5

Temeljni vprašanja enote

- Kaj je značilno za opis naprave in kako ga tvorimo?

Cilji enote

Učenci v izmenjujočih se aktivnih oblikah dela (npr. individualna, v manjših skupinah, frontalna, v dvojicah)* problemsko in procesno razvijajo

- sporazumevalno zmožnost v slovenskem jeziku, in sicer:
 - pogovarjanje o skupnih in razločevalnih lastnostih kartomata in bankomata ter o tem, kako se to izraža v njenem poimenovanju,
 - tvorjenje definicije kartomata in bankomata,
 - pogovarjanje o svojih izkušnjah z bankomati,
 - sklepanje o temi besedila, ki ga bodo prebrali, in napovedovanje njegovih podtem,
 - gledanje/poslušanje, razumevanje, pomnjenje, povzemanje in vrednotenje posnetega opisa naprave,
 - vrednotenje svoje napovedi teme posnetega besedila,
 - prepoznavanje podtem posnetega besedila in vrednotenje svoje napovedi podtem,
 - določanje bistvenih podatkov k nekaterim podтемam,
 - poimenovanje sestavnih delov bankomata (na fotografiji) in predstavljanje njihove vloge,
 - pogovarjanje o drugih storitvah na bankomatu,
 - urejanje nepravilno razvrščenih korakov dviganja denarja na bankomatu in
 - razlaganje določenosti njihovega zaporedja,
 - predstavljanje sporočevalčevega namena in besedilne vrste,
 - določanje osebe, števila, naklonske, časovne in vidske oblike glagolov iz besedila ter predstavljanje vloge prevladujočih glagolskih oblik v besedilu,
 - povzemanje značilnosti opisa naprave,
 - razumevanje in rabo strokovnega izraza *opis naprave*,
 - pogovarjanje o svojih izkušnjah z bančnimi karticami,
 - branje, razumevanje, pomnjenje, povzemanje in vrednotenje opisa naprave,
 - prepoznavanje besedilne vrste in utemeljevanje rešitve,
 - pogovarjanje o svojih izkušnjah s podobnimi opisi naprave,
 - določanje teme in podtem besedila,
 - predstavljanje vloge nebesednega dela opisa naprave,
 - povzemanje bistvenih podatkov v besedilu,
 - pisanje opisa poljubno izbrane naprave in elektronsko dopisovanje z učiteljem/učiteljico,
 - (po želji) govorna predstavitev opisa naprave in vrednotenje govornih nastopov,
 - tvorjenje pripovedovalnega besedila o svoji uporabi dane naprave, napovedovanje ustrezne besedilne vrste in njenih značilnosti;

* Učitelj naj za aktivno delo v razredu upošteva *Splošne didaktične nasvete* iz Uvoda.

- druge vrste ključnih zmožnosti, npr.:
 - vživljanje v nove sporazumevalne okoliščine,
 - samoiniciativnost in ustvarjalnost,
 - logično mišljenje,
 - kritičnost do svojega ravnanja in sporazumevanja ter do ravnanja in sporazumevanja drugih ljudi,
 - utemeljevanje svojega mnenja,
 - informacijsko pismenost,
 - digitalno pismenost,
 - učenje učenja,
 - uporabo znanja.

Tema enote: Opis naprave

Naprava je predmet iz več delov, ki omogoča ali opravlja določeno delo. Opis naprave po navadi začnemo z njeno definicijo – v tej uporabimo nadpomenko *naprava* in predstavimo njeno značilno vlogo, tj. za kaj jo uporabljamo (prim. *Likalnik je naprava, ki jo uporabljamo za likanje oblačil.*). Nato napravo opisujemo, tj. naštevamo njene sestavne dele ter predstavljamo njihovo zunanost, položaj, sestavine in delovanje oz. njihovo vlogo/ namembnost (prim. *Likalnik ima naslednje sestavne dele: /.../ 13. plastični ročaj, s katerim držimo likalnik med likanjem.*).

Glagoli v opisu naprave so v sedanjiku s pomenom brezčasnosti, splošnosti (le v opisih naprav, ki jih ni več oz. ki so danes drugačne, nastopa preteklik). Glagoli so dveh vrst: prvi izražajo sestavinskost (npr. *ima, vsebuje, sestoji (iz)/je sestavljen (iz)*), drugi pa poimenujejo dejanje (npr. *zapira, vklopimo*) – ti so navadno v 3. osebi ednine (če izražajo delovanje ali vlogo sestavnega dela, npr. *zapira*) oz. v 1. osebi množine (če izražajo dejavnost uporabnika naprave, npr. *vklopimo*).

Opisu naprave je za večjo nazornost in razumljivost pogosto dodano slikovno gradivo, npr. skica, slika, fotografija naprave.

Naprave navadno opisujemo objektivno; objektivni opis naprave imenujemo tudi tehnični opis. Včasih pa so naprave predstavljene subjektivno, tj. sporočevalec izraža tudi (ali predvsem) svoje doživljanje ali vrednotenje naprave; subjektivno opisovanje naprav je značilno npr. za reklame. Z reklamo želi sporočevalec prepričati naslovnika, da je predstavljena naprava zanj najboljša/ najustreznejša.

Opozorilo:

Učenci imajo pri opisovanju naprave pogosto težave, npr. zato, ker ne znajo

- predstaviti njene vloge oz. namembnosti,
- natančno opazovati njene sestave in delovanja oz. vloge njenih delov,
- poimenovati njenih sestavnih delov,
- predstaviti zunanosti, položaja, sestavin, delovanja oz. vloge njihovih sestavnih delov.

Ker vemo, da je natančno opazovanje naprave temeljni pogoj za njeno opisovanje, naj učitelj spodbuja učence k njenemu natančnemu opazovanju; poimenovalno zmožnost pa naj razvija

- z vajami za bogatenje besednega zaklada, npr. s poimenovanjem naslikanih delov naprave, uporabnikovih dejanj ipd.
- Opisa naprave učenci še niso obravnavali, pač pa so se v drugem triletju srečali z opisom predmeta/izdelka – ta je podoben opisu naprave, le da v njem ne predstavljamo delovanja oz. vloge njegovih sestavnih delov.

Samovrednotenje učenca/učenke

- Kaj od tega, kar ste delali v tej učni enoti, boš lahko uporabil/-a v vsakdanjem življenju?
- Ali doma/v šoli/drugod vedno razumeš opise naprav?
Če jih ne, s čim imaš težave in kako bi jih preprečil/-a?
- Kje vse opisuješ naprave?
S čim imaš največ težav: s predstavitvijo vloge naprave, s poimenovanjem njenih sestavnih delov ali njihovih značilnosti?
Kako boš odpravil/-a te težave?
- Ali naj bi v opisu naprave sporočali le dejstva ali pa naj bi izražali tudi svoje mnenje in občutke?
Zakaj?
Ali ločiš opis naprave od reklame za to napravo?
Če da, po čem ga ločiš?
Če ne, kaj ti povzroča težave in kako jih boš odpravil/-a?
- Ali je za opis naprave pomembno slikovno gradivo?
Zakaj?
- Ali si bil/-a zadovoljen/-jna s svojim govornim nastopom?
Zakaj?
- Kako si se počutil/-a pri pouku med obravnavo te učne enote?
Zakaj?
- Kaj ti je bilo najbolj všeč?
Zakaj?
- Kaj ti ni bilo všeč?
Zakaj?
- Kako si sodeloval/-a s sošolci in sošolkami?
Ali ti kaj ni bilo všeč?
Če ti ni bilo, kaj?
- Kako si sodeloval/-a z učiteljem/učiteljico?
Ali ti kaj ni bilo všeč?
Če ti ni bilo, kaj?
- Kaj bi rad/-a izboljšal/-a?
Kako boš to storil/-a?

Samovrednotenje učitelja/učiteljice

Poleg splošnih vprašanj (gl. Uvod) naj se upoštevajo tudi vprašanja, značilna za to učno enoto:

- Ali so imeli učenci kaj težav z razumevanjem obeh opisov naprav?
Če so jih, kaj je bilo zanje težko in kako sem jim pomagal/-a?
- Kaj je učencem povzročalo največ težav pri opisovanju poljubno izbrane naprave?
Kako sem jim pomagal/-a?
- Ali so učenci opisali napravo objektivno?
Če ne, katere subjektivne izraze so uporabili?
Zakaj je prišlo do tega in kako bi to lahko preprečili?

10 Odvisniki – stavčni členi v obliki stavkov

SDZ (2. del): 19–40

Predvideno število ur: 6

Temeljna vprašanja enote

- Kaj so odvisni stavki (odvisniki), kaj z njimi delamo in katere podatke vsebujejo?
- Kateri odvisnik je osebkov in kako ga prepoznamo?
- Kateri odvisnik je predmetni in kako ga prepoznamo?
- Kateri odvisnik je prislovnodoločilni in kako ga prepoznamo?
- Katere vrste prislovnodoločilnih odvisnikov poznamo in kaj z njimi izražamo?

Cilji enote

Učenci v izmenjujočih se aktivnih oblikah dela (npr. individualna, v manjših skupinah, frontalna, v dvojicah)* problemsko in procesno razvijajo

- sporazumevalno zmožnost v slovenskem jeziku, in sicer:
 - branje, razumevanje in razlaganje danih slovenskih pregovorov in opisovanje okoliščin njihove rabe, določanje glavnega stavka v pregovorih in povedka v glavnih stavkih ter spraševanje po odvisnikih,
 - povzemanje vloge odvisnega stavka, določanje stavčnočlenske vloge odvisnikov in sklepanje o uporabi znanja o stavčnih členih pri določanju vrste odvisnikov,
 - smiselno povezovanje glavnih stavkov in osebkovih odvisnikov ter tvorjenje slovenskih pregovorov, razlaganje le-teh in opisovanje okoliščin njihove rabe, določanje glavnega stavka v pregovorih, spraševanje po odvisnikih in določanje pomenske podstave odvisnikov,
 - branje in razumevanje enostavčne in zložene povedi z osebkovim odvisnikom ter določanje njune stavčnočlenske sestave, stavčnočlenske vloge odvisnika in njegove vrste,
 - povzemanje značilnosti osebkovega odvisnika,
 - razumevanje in rabo strokovnega izraza *osebkov odvisnik*,
 - branje in razumevanje povedi, pretvarjanje nestavčnega osebkov v osebkov odvisnik in obrnjeno ter vrednotenje zahtevnosti in gospodarnosti obeh načinov poimenovanja vršilca dejanja,
 - branje in razumevanje povedi s t. i. vsebinskim osebkovim odvisnikom in pretvarjanje tega v nestavčni osebek,
 - branje in razumevanje zloženih povedi s predmetnim odvisnikom, določanje glavnega stavka v njih, spraševanje po odvisnikih ter določanje pomenske podstave odvisnikov, njihove stavčnočlenske vloge in vrste,
 - povzemanje značilnosti predmetnega odvisnika,
 - razumevanje in rabo strokovnega izraza *predmetni odvisnik*,
 - branje in razumevanje enostavčne in zložene povedi s predmetnim odvisnikom ter določanje njune stavčnočlenske sestave, stavčnočlenske vloge odvisnika in njegove vrste,
 - branje in razumevanje premege govora, pretvarjanje premege govora v odvisnega, spraševanje po odvisnikih in določanje njihove vrste,

* Učitelj naj za aktivno delo v razredu upošteva *Splošne didaktične nasvete* iz Uvoda.

- smiselno dopolnjevanje glavnih stavkov s predmetnimi odvisniki in določanje vrste odvisnikov,
 - branje in razumevanje zloženih povedi z raznovrstnimi odvisniki, spraševanje po odvisnikih in prepoznavanje povedi s predmetnim odvisnikom,
 - branje in razumevanje slovenskih pregovorov, opisovanje okoliščin njihove rabe ter predstavljanje značilnosti obeh odvisnikov,
 - branje in razumevanje zloženih povedi s predmetnima odvisnikoma, določanje njune stavčnočlenske sestave, stavčnočlenske vloge odvisnika in njegove vrste,
 - branje in razumevanje zloženih povedi, vstavljanje vejice, spraševanje po odvisnikih in prepoznavanje povedi s predmetnim odvisnikom,
 - branje in razumevanje zloženih povedi s prislovnodoločilnim odvisnikom, določanje glavnega stavka v njih, spraševanje po odvisnikih ter določanje pomenske podlage odvisnikov, njihove stavčnočlenske vloge in vrste,
 - povzemanje značilnosti prislovnodoločilnega odvisnika in imen njegovih podvrst,
 - razumevanje in rabo strokovnih izrazov *prislovnodoločilni odvisnik*, *časovni odvisnik*, *krajevni odvisnik*, *načinovni odvisnik*, *vzročni odvisnik*, *namerni odvisnik*, *pogojni odvisnik*, *dopustni odvisnik*,
 - pretvarjanje prislovnodoločilnih odvisnikov v nestavčna prislovna določila ter opisovanje rabe vejice v zloženih in enostavčnih povedih,
 - branje in razumevanje enostavčnih povedi, pretvarjanje obkroženih prislovnih določil v odvisnike, določanje vrste tvorjenih odvisnikov ter opisovanje rabe vejice v tvorjenih zloženih povedih,
 - vrednotenje zahtevnosti in gospodarnosti nestavčnega in stavčnega poimenovanja okoliščin dejanja,
 - branje in razumevanje zloženih povedi, spraševanje po odvisnikih, določanje vrste odvisnikov, tvorjenje povedi z drugače razvrščenim glavnim in odvisnim stavkom ter pretvarjanje prislovnodoločilnih odvisnikov v nestavčna prislovna določila,
 - dopolnjevanje povzemalne preglednice o odvisnikih;
- druge vrste ključnih zmožnosti, npr.:
- logično mišljenje,
 - vživljanje v nove sporazumevalne okoliščine,
 - samoiniciativnost,
 - sodelovanje,
 - kritičnost do svojega sporazumevanja in do sporazumevanja drugih ljudi,
 - utemeljevanje svojega mnenja,
 - uporabo znanja.

Teme enote: 1. Odvisni stavek (odvisnik), 2. Osebkov odvisnik, 3. Predmetni odvisnik, 4. Prislovnodoločilni odvisnik

1. Odvisni stavek (odvisnik)

Odvisni stavek je tisti stavek v podredno zloženi povedi, ki pomensko dopolnjuje glavni stavek, in sicer večinoma njegov povedek (v nekaj primerih pa samostalniško besedo v kateremkoli njegovem stavčnem členu). Odvisni stavek dopolnjuje del glavnega stavka z določeno vrsto podatka, npr. s

podatkom o vršilcu/naslovniku/času/kraju/vzroku/ pogoju ... dejanja iz glavnega stavka.

Ker odvisni stavek pomensko dopolnjuje povedek glavnega stavka, je pravzaprav eden od stavčnih členov glavnega stavka – njegova posebnost je pač ta, da ni iz ene besede/besedne zveze, temveč je kar cel stavek. Zato po odvisnikih vprašujemo enako kot po drugih stavčnih členih glavnega stavka (npr. *kdo/kaj + povedek ...*).

Jezikoslovci poznamo več razvrstitev odvisnih stavkov; vsaka od njih izhaja iz svojega merila, npr.

1) glede na to, kateri del glavnega stavka dopolnjujejo, so odvisniki dveh vrst:

- dopolnjujoči (ker dopolnjujejo povedek) ali
- določujoči (ker natančneje določajo samostalniško besedo);

2) glede na to, v vlogi katerega stavčnega člana glavnega stavka nastopajo, so odvisniki naslednjih vrst:

- povedkov,
- osebkov,
- predmetni,
- prislovnodoločilni ali
- prilastkov;

3) glede na to, katero vrsto podatkov nosijo, so odvisniki

- vsebinski (= nosijo podatek o vsebini govornega dejanja iz glavnega stavka, npr. *Učitelj nam je povedal, da je Krištof Kolumb priplul v Ameriko l. 1476.*),
- opisni (= opisujejo vršilca/naslovnika/kraj ... dejanja iz glavnega stavka, npr. *Kdor ne dela, naj ne je.*),
- časovni (= nosijo podatek o času dejanja iz glavnega stavka, npr. *Ko se je vrnil iz globin, je pripovedoval o svojih doživetjih.*),
- načinovni (nosijo podatek o načinu opravljanja dejanja iz glavnega stavka, npr. *Hodil je tako, da se je oprijemal zidov.*),
- vzročni (nosijo podatek o vzroku nastanka dejanja iz glavnega stavka, npr. *Ker je bilo v sobi temno, je Peter prižgal luč.*),
- namerni (nosijo podatek o namenu/cilju dejanja iz glavnega stavka, npr. *Že dve leti zbiramo denar, da bi šli na končni izlet v Osilnico.*),
- pogojni (nosijo podatek o pogoju, pod katerim se vrši oz. se bo/bi izvršilo dejanja iz glavnega stavka, npr. *Če bomo zbrali dovolj denarja, bomo tam ostali dva dni.*),
- dopustni (nosijo podatek o oviri, ki ji kljubuje dejanje iz glavnega stavka, npr. *Čeprav je bil bolan, je šel na tekmo.*),
- določujoči (= natančneje določajo poljubno prvino iz glavnega stavka, npr. s podatkom o njeni vrsti, lastnosti, količini, prim. *Zahvaljujem se Vam za knjigo, ki ste mi jo poslali pred enim tednom.*).

Opozorilo:

V slovenskem jezikoslovju in v šolski praksi je bila prevladujoča t. i. mešana/kompromisna razdelitev odvisnikov v naslednje vrste: povedkov, osebkov, predmetni, prilastkov, krajevni, časovni, načinovni, vzročni, namerni, pogojni in dopustni odvisnik. Prve štiri vrste odvisnikov so utemeljene stavčnočlensko, vse druge pa pomensko.

Ker se avtorice zavedamo, da mnogi učenci zaradi te »mešanice« razvrstitvenih meril ne prepoznajo povezave med stavčnimi členi in odvisniki ter imajo zato precej težav pri določanju vrste odvisnikov, npr. pri ločevanju osebkovega in predmetnega odvisnika (npr. *Zanima me, koliko*

je ura. – Povedali so mi, koliko je ura.; Ni vse zlato, kar se sveti. – Naredili smo, kar smo znali.), kot sporočevalci pa pogosto napačno uporabljajo oziralne prislovne in pridevniške zaimke ter tako tvorijo nepravilne prilastkove odvisnike (prim. *Skuhal si je čaj, ki ga je ozdravil.*; *Vrnil se je na parkirišče, kjer je bil parkiral avto.*), smo se odločile za dosledno stavčnočlensko poimenovanje odvisnikov. To pomeni, da poleg »tradicionalnega« osebkovnega, predmetnega in prilastkovnega odvisnika obravnavamo tudi prislovnodoločilni odvisnik – tj. odvisnik, ki dopolnjuje povedek glavnega stavka s podatkom o okoliščinah njegovega dejanja. In ker so okoliščine dejanja različne, npr. čas, kraj, način ..., združuje prislovnodoločilni odvisnik razne podvrste, npr. časovni, krajevni, načinovni ... odvisnik.

(Tako pojmovanje in poimenovanje odvisnikov je v gimnazijah in srednjih strokovnih šolah že od l. 2001; gl. učbenik in delovni zvezek Na pragu besedila 3).

Povedkovega odvisnika (prim. *Ščuka je v vodi to, kar je v gozdu volk.*) učenci in dijaki ne obravnavajo – ker ga redko tvorimo in še težje ga prepoznamo.

Nasvet:

Učitelj naj oblike in metode dela v teh prevladujočih metajezikovnih nalogah prilagaja zmožnostim učencev – medtem ko mu zaporedja nalog (oz. poteka konstrukcije znanja o odvisnikih) ni treba spreminjati, ker so naloge sestavljene in razvrščene tako, da se znanje postopoma in smiselno nadgrajuje. Zato naj učenci naloge rešujejo v danem zaporedju, in sicer sami ali v dvojicah oz. naj nekatere naloge rešujejo sami, druge pa v dvojicah.

Učitelj naj spremlja njihovo delo in jim po potrebi pomaga; učence naj opozarja, da naj ne hitijo z reševanjem, pač pa naj si vzamejo čas in naj pozorno preberejo vsako vprašanje/navodilo in naj razmišljajo o svojih rešitvah.

Rešitve naj se preverijo na razne načine – individualno, frontalno, na spletu ipd. Zelo pomembno pa je, da učitelj po vsaki rešeni nalogi spodbuja učence k pojasnjevanju rešitev, k poročanju o svojih težavah in napakah, k izrekanju prošnje za dodatna pojasnila ipd.

2. Osebkov odvisnik

Osebkov odvisnik je tisti odvisnik, po katerem vprašujemo s *kdo/kaj + povedek glavnega stavka*. Tako vprašalnico ima zato, ker dopolnjuje povedek glavnega stavka s splošnim opisom vršilca dejanja/nosilca stanja oz. poteka (npr. *Kdor je bolan, naj ostane v postelji.*; *Ni vse zlato, kar se sveti.*) ali z obnovo vsebine govornega dejanja (npr. *Zanima me, kako ti je ime.*). To pomeni, da ima vlogo manjkajočega osebka glavnega stavka.

Osebkov odvisnik je po pomenu opisni ali vsebinski. Opisni osebkov odvisnik se začinja s samostalniškim oziralnim zaimkom v imenovalniku (tj. *kdor/kar*, prim. *Kdor je bolan, naj ostane v postelji.*; *Ni vse zlato, kar se sveti.*), vsebinski pa z veznikom *da*, s členkom *naj* oz. *ali* (pogovorno če) ali s katerim koli vprašalnim zaimkom (prim. *Zdi se mi, da vas od nekod poznam.*; *Rečeno mi je bilo, naj vam prinesem potrdilo.*; *Zanima me, ali/če si že zdrav.*; *Zanima me, kako se počutiš.*; *Ve se, kdo je izumil teleskop.*).

Opisni osebkov odvisnik lahko stoji za glavnim stavkom ali pred njim (tako je pogosteje), vsebinski odvisnik pa je vedno za glavnim stavkom.

Opozorilo: Opisni osebkov odvisnik je lahko prepoznati, medtem ko je prepoznavanje vsebinskega osebkevega odvisnika zelo težko – isti vsebinski odvisnik ima namreč ob drugem glavnem stavku lahko drugo stavčnočlensko vlogo, tj. nastopa v vlogi predmeta (je torej predmetni odvisnik), prim. *Zanima me, kako se počutiš. – Vprašal sem te, kako se počutiš.* Za prepoznavanje vsebinskega osebkevega odvisnika je treba imeti precej razvito zmožnost pretvarjanja odvisnikov v besedne zveze (prim. *Zanima me, kako se počutiš. → Zanima me tvoje počutje.*) in precej teoretičnega znanja. In ker je vsebinski odvisnik precej pogosteje predmetni kot osebkov, ga večina Slovencev brez premisleka takoj uvrsti k predmetnemu.

Avtorice smo zato pazile na to, da se obravnava osebkevega odvisnika začenja z lažjim, torej opisnim odvisnikom. Vsebinski osebkov odvisnik naj bi učenci opazovali predvsem primerjalno s pogostejšim vsebinskim predmetnim odvisnikom; če učitelj presodi, da učenci tega ne zmorejo, lahko te naloge izpusti.

3. Predmetni odvisnik

Predmetni odvisnik je tisti odvisnik, po katerem večinoma vprašujemo s *koga/kaj ... + povedek glavnega stavka*. Tako vprašalnico ima zato, ker dopolnjuje povedek glavnega stavka s splošnim opisom prizadetega/naslovnika/... dejanja (npr. *Kar hitro daš, dvakrat daš*) ali z obnovo vsebine govornega dejanja (npr. *Zdravnik mi je svetoval, naj počivam.*). To pomeni, da ima vlogo manjkajočega predmeta glavnega stavka.

Predmetni odvisnik je tako kot osebkov odvisnik po pomenu opisni ali vsebinski. Opisni predmetni odvisnik se tako kot opisni osebkov odvisnik začenja s samostalniškim oziralnim zaimkom, le da v neimenovalniku (tj. *kogar/česar ...*, prim. *Kogar se bojiš, tega ne ljubiš.*), vsebinski predmetni odvisnik pa se začenja tako kot vsebinski osebkov odvisnik (tj. z veznikom *da*, s členkom *naj oz. ali/pogovorno če*) ali s katerim koli vprašalnim zaimkom (prim. *Povedal mi je, da vas od nekod pozna.; Rekli ste mi, naj vam prinesem potrdilo.; Vprašali so me, ali/če si že zdrav.; Rad bi vedel, kako se počutiš.; Vem, kdo je izumil teleskop.*).

Opisni predmetni odvisnik lahko stoji za glavnim stavkom ali pred njim (tako je pogosteje), vsebinski odvisnik pa je vedno za glavnim stavkom.

Opozorilo:

V vsakdanjem sporazumevanju redko tvorimo opisne predmetne odvisnike; precej pogosteje oz. skoraj vedno pa tvorimo vsebinske predmetne odvisnike – saj je t. i. odvisni govor običajni način poročanja o besedilu prvotnega govornega dogodka. Zato učenci po navadi za vsak vsebinski odvisnik pravijo, da je predmetni (četudi se kasneje izkaže, da je osebkov), za vsak opisni odvisnik (še zlasti za tistega, ki se začne s *kar*) pa pravijo, da je osebkov (vendar je v resnici predmetni). Torej se pri določanju stavčnočlenske vloge vsebinskih in opisnih odvisnikov ravna po načelu pogostnosti.

Zato obravnavo predmetnega odvisnika začenjamo s pogostejšo in lažjo vrsto predmetnega odvisnika, tj. z vsebinskim odvisnikom. Opisni predmetni odvisnik pa naj bi učenci opazovali predvsem primerjalno s pogostejšim opisnim osebkovim odvisnikom.

4. Prislovnodoločilni odvisnik

Prislovnodoločilni odvisnik je tisti odvisnik, ki dopolnjuje povedek glavnega stavka s podatkom o okoliščinah dejanja/dogajanja/stanja ... (npr. *Kakavovec uspeva, kjer je zemlja vlažna.*). To pomeni, da nastopa v vlogi manjkajočega prislovnega določila glavnega stavka.

Okoliščine dejanja so raznovrstne -- so: čas, kraj, način, vzrok, namen, pogoj in izjema. Zato se po odvisnikih, ki prikazujejo te okoliščine, sprašujemo zelo različno (npr. *kdaj/kje/kako/zakaj/čemu/pod katerim pogojem/kljub čemu + povedek glavnega stavka*), in zato ločimo več vrst oz. podvrst prislovnodoločilnega odvisnika (tj. časovni/krajevni/načinovni/vzročni/ namerni/pogojni/dopustni odvisnik).

4.1 Časovni odvisnik

Časovni odvisnik je tisti prislovnodoločilni odvisnik, ki dopolnjuje povedek iz glavnega stavka s podatkom o času njegovega dejanja, in sicer

- tako, da časovno umesti dejanje iz glavnega stavka glede na dejanje iz odvisnega stavka, torej izraža, ali je dejanje iz glavnega stavka potekalo hkrati z dejanjem iz odvisnega stavka, po njem ali pred njim (prim. *Medtem ko sem pisal domačo nalogo, sem poslušal glasbo.; Potem ko sem napisal domačo nalogo, sem poslušal glasbo.; Preden sem poslušal glasbo, sem napisal domačo nalogo.*), ali
- tako, da opisuje okoliščine/dejanja, v katerih se dejanje iz glavnega stavka ponavlja oz. traja dalj časa (prim. *Kadar pišem domačo nalogo, poslušam glasbo.; Dokler sem pisal domačo nalogo, nisem poslušal glasbe.; Odkar pišem domačo nalogo, ne poslušam glasbe.*).

Zato lahko rečemo, da so časovni odvisniki dveh vrst: pravi in opisni.

Pravi časovni odvisniki so tisti, ki časovno umestijo dejanje iz glavnega stavka glede na dejanje iz odvisnega stavka. Po njih vprašujemo z vprašalnico *kdaj + povedek glavnega stavka*. Začenjajo se s časovnimi vezniki *ko, medtem ko, potem ko, preden*.

- Časovni veznik *medtem ko* izraža, da je dejanje iz glavnega stavka potekalo hkrati z dejanjem iz odvisnega stavka (prim. *Medtem ko sem pisal domačo nalogo, sem poslušal glasbo.*); namesto njega lahko stoji splošni (toda manj določni) časovni veznik *ko*. Tak časovni odvisnik lahko pretvorimo (tj. strnemo) v časovno predložno zvezo, in sicer tako, da veznik *medtem ko* zamenjamo s predlogom *med*, preostali del odvisnega stavka pa pretvorimo v samostalniško besedo/besedno zvezo v orodniku (prim. *medtem ko sem pisal domačo nalogo* → *med pisanjem domače naloge*); vejico, ki je prej ločila odvisni stavek od glavnega, moramo izpustiti.
- Časovni veznik *potem ko* izraža, da je dejanje iz glavnega stavka potekalo po dejanju iz odvisnega stavka (prim. *Potem ko sem napisal domačo nalogo, sem poslušal glasbo.*); tudi namesto njega lahko stoji splošni časovni veznik *ko*. Tak časovni odvisnik lahko pretvorimo (tj. strnemo) v časovno predložno zvezo, in sicer tako, da veznik *potem ko* zamenjamo s predlogom *po*, preostali del odvisnega stavka pa pretvorimo v samostalniško besedo/besedno zvezo v mestniku (prim. *potem ko sem napisal domačo nalogo* → *po pisanju domače naloge*); vejico, ki je prej ločila odvisni stavek od glavnega, moramo izpustiti.
- Časovni veznik *preden* izraža, da je dejanje iz glavnega stavka potekalo pred dejanjem iz odvisnega stavka (prim. *Preden sem poslušal glasbo, sem napisal domačo nalogo.*); namesto

njega ne moremo uporabiti veznika *ko*. Tak časovni odvisnik lahko pretvorimo (tj. strnemo) v časovno predložno zvezo, in sicer tako, da veznik *preden* zamenjamo s predlogom *pred*, preostali del odvisnega stavka pa pretvorimo v samostalniško besedo/besedno zvezo v orodniku (prim. *preden sem poslušal glasbo* → *pred poslušanjem glasbe*); vejico, ki je prej ločila odvisni stavek od glavnega, moramo izpustiti.

Podredno zložene povedi s pravim časovnim odvisnikom tvorimo z združevanjem/zlaganjem enostavnih povedi (npr. *Pisal sem domačo nalogo. Poslušal sem glasbo.*), in sicer tako:

- Najprej opazujemo dejanji in ugotovimo, ali potekata (sta/bosta potekali) hkrati/vzporedno ali ne.
- Če dejanji potekata (sta/bosta potekali) hkrati, sami presojava pomembnost obeh dejanj. Nato izrazimo tisto dejanje, ki se nam zdi pomembnejše, v glavnem stavku, manj pomembno pa v odvisnem – na začetek odvisnega stavka postavimo veznik *medtem ko* (ali samo *ko*) ter tako izrazimo istodobnost dejanja iz glavnega stavka z dejanjem iz odvisnega stavka; mejo med glavnim in odvisnim stavkom zaznamujemo z vejico (npr. *Medtem ko sem pisal domačo nalogo, sem poslušal glasbo.*; *Medtem ko sem poslušal glasbo, sem pisal domačo nalogo.*).
- Če pa dejanji ne potekata (nista/ne bosta potekali) hkrati/vzporedno, temveč zaporedno, najprej premislimo, katero dejanje je (je bilo/bo) prvo in katero drugo (npr. 1. *Poslušal sem glasbo.* 2. *Pisal sem domačo nalogo.*). Potem se odločimo, katero dejanje bomo postavili v izhodišče oz. v glavni stavek.
- Če postavimo v glavni stavek prvo/uvodno dejanje (npr. *Poslušal sem glasbo*), moramo začeti odvisnik z veznikom *preden* – z njim izrazimo, da dejanje iz glavnega stavka poteka (je/bo potekalo) pred dejanjem iz odvisnega stavka; mejo med glavnim in odvisnim stavkom zaznamujemo z vejico (npr. , *preden sem pisal domačo nalogo*).
- Če pa postavimo v glavni stavek drugo/nadaljevalno dejanje (npr. *Pisal sem domačo nalogo*), moramo začeti odvisni stavek z veznikom *potem ko* (ali samo *ko*) – z njim izrazimo, da dejanje iz glavnega stavka poteka (je/bo potekalo) po dejanju iz odvisnega stavka; mejo med glavnim in odvisnim stavkom zaznamujemo z vejico (npr. , *potem ko sem poslušal glasbo*).

Opisni časovni odvisniki so tisti, ki opisujejo okoliščine oz. dejanja, v katerih se dejanje iz glavnega ponavlja oz. traja dalj časa (prim. *Kadar me boli glava, grem na sprehod.*; *Odkar se je vpisal na gimnazijo, živi v mestu.*; *Dokler bo hodil na gimnazijo, bo živel v mestu.*). Po njih vprašujemo z vprašalnico *kako pogosto + povedek glavnega stavka oz. koliko časa (od kdaj/do kdaj) + povedek glavnega stavka*. Začenjajo pa se z oziralnimi prislovnimi časovnimi zaimki *kadar*, *odkar*, *dokler*.

- Oziralni prislovni časovni zaimek *kadar* opisuje okoliščine/dejanja, v katerih se dejanje iz glavnega stavka ponavlja (prim. *Kadar me boli glava, grem na sprehod.*); lahko ga zamenjamo z opisno prislovno zvezo *vedno, ko*. Tak časovni odvisnik lahko pretvorimo (tj. strnemo) v časovno predložno zvezo, in sicer tako, da vezniško besedo *kadar* zamenjamo s predlogom *ob* (redkeje *za, v*), preostali del odvisnega stavka pa pretvorimo v samostalniško besedo/besedno zvezo v mestniku (*za za/v v tožilniku*), prim. *kadar me boli glava* → *ob glavobolu*; *kadar je božič* → *za božič*; *kadar je lepo vreme* → *v (ob) lepem vremenu*; vejico, ki je prej ločila odvisni stavek od glavnega, moramo izpustiti.
- Oziralni prislovni časovni zaimek *odkar* opisuje, od katerih okoliščin oz. od katerega dejanja dalje traja dejanje iz glavnega stavka (npr. *Odkar se je vpisal na gimnazijo, živi v mestu.*); lahko ga zamenjamo z opisno prislovno zvezo *vse od trenutka, ko*. Tak časovni odvisnik lahko pretvorimo (tj. strnemo) v časovno predložno zvezo, in sicer tako, da vezniško besedo *odkar*

zamenjamo s predlogom *od* oz. s predložno zvezo *od začetka*, preostali del odvisnega stavka pa pretvorimo v samostalniško besedo/besedno zvezo v rodilniku (prim. *odkar se je vpisal na gimnazijo* → *od vpisa na gimnazijo*); vejico, ki je prej ločila odvisni stavek od glavnega, moramo izpustiti.

- Oziralni prislovni časovni zaimek *dokler* opisuje, do katerih okoliščin oz. do katerega dejanja traja dejanje iz glavnega stavka (npr. *Dokler bo hodil na gimnazijo, bo živel v mestu.*); lahko ga zamenjamo z opisno prislovno zvezo *vse do trenutka, ko*. Tak časovni odvisnik lahko pretvorimo (tj. strnemo) v časovno predložno zvezo, in sicer tako, da vezniško besedo *dokler* zamenjamo s predlogom *do* oz. s predložno zvezo *do konca*, preostali del odvisnega stavka pa pretvorimo v samostalniško besedo/besedno zvezo v rodilniku (prim. *dokler bo hodil v gimnazijo* → *do konca gimnazije*); vejico, ki je prej ločila odvisni stavek od glavnega, moramo izpustiti.

Časovni odvisniki obeh vrst lahko stojijo za glavnim stavkom ali pred njim (prim. *Andrej bo živel v mestu, dokler bo hodil na gimnazijo.*; *Dokler bo Andrej hodil na gimnazijo, bo živel v mestu.*).

Opozorilo:

Lahko rečemo, da učenci nimajo težav s spraševanjem po časovnih odvisnikih in z njihovim prepoznavanjem (saj si pri tem lahko pomagajo s svojim poznavanjem ustreznih vrst prislovnih določil) – imajo pa težave

- s prepoznavanjem isto- in neistodobnih dejanj ter z izrekanjem istodobnosti oz. neistodobnosti dejanja iz glavnega stavka (glede na dejanje iz odvisnika),
- s pretvarjanjem časovnih odvisnikov v predložne zveze in z izpustom vejice pred tako nastalimi predložnimi zvezami oz. za njimi,
- s pretvarjanjem časovnih predložnih zvez v ustrezne odvisnike ter z rabo vejice na meji glavnega in odvisnega stavka,
- z ločevanjem časovnih predložnih zvez od krajevnih,
- z rabo oziralnega prislovnega časovnega zaimka *kadar* ipd.

4.2 Krajevni odvisnik

Krajevni odvisnik je tisti prislovnodoločilni odvisnik, ki dopolnjuje povedek iz glavnega stavka s podatkom o kraju njegovega dejanja – in sicer na splošno opisuje kraj, v katerem poteka (je/bo potekalo) to dejanje (prim. *Medvode stojijo, kjer se stekata Sava in Sora.*). Po njem vprašujemo z vprašalnicami *kje/kam/kod/od kod/do kod + povedek glavnega stavka*.

Vsak krajevni odvisnik je opisni – začena se z oziralnim prislovnim krajevnim zaimkom, npr. *kjer, kamor, koder, od koder ...*; ta lahko stoji sam ali za krajevnim prislovom (prim. *kjer – tam, kjer ...; kamor – tja, kamor; koder – povsod, koder*), npr. *Medvode stojijo (tam), kjer se stekata Sava in Sora.*

Krajevni odvisnik stoji za glavnim stavkom ali pred njim (prim. *Medvode stojijo, kjer se stekata Sava in Sora.*; *Kjer se stekata Sava in Sora, stojijo Medvode.*).

Krajevne odvisnike lahko pretvorimo (strnemo) v predložno krajevno zvezo (prim. *Medvode stojijo, kjer se stekata Sava in Sora.* → *Medvode stojijo ob sotočju Save in Sore.*); vejico, ki je prej ločila odvisni stavek od glavnega, moramo izpustiti. Za tako strnjevanje je včasih potrebna precejšnja poimenovalna/slovarska in upovedovalna/skladenjska zmožnost.

Krajevni odvisniki so v vsakdanjem sporazumevanju zelo pogosti, in sicer zato, ker nam omogočajo sporočiti kraj dejanja, čeprav ga ne znamo poimenovati – lahko pa ga opišemo (npr. *Medvode stojijo (tam), kjer se stekata Sava in Sora.*).

Opozorilo:

V vsakdanjem sporazumevanju pogosto tvorimo ali sprejemamo t. i. neprave/ nepravilne krajevne odvisnike (npr. *Stopila je v sobo, kjer je ležala babica.*; *Stopila je v sobo, kjer se je pogovorila z babico.*). Ti odvisniki se sicer začenjajo z oziralnim prislovnim krajevnim zaimkom (*kjer*), vendar ne stojijo za krajevnim prislovom, temveč za krajevno predložno zvezo (*v sobo*); ti odvisniki torej ne vsebujejo podatka o kraju dejanja iz glavnega stavka (zato po njih ne vprašujemo z vprašalnico za krajevni odvisnik, prim. *Stopila je v sobo, kjer je ležala babica/kjer se je pogovorila z babico.* – *Kam je stopila?*), temveč

- natančneje določajo dano krajevno predložno zvezo s podatkom o njeni vrsti/njenih lastnostih in bi po njih morali spraševati z vprašalnico za prilastkov odvisnik, prim. *Stopila je v sobo, kjer je ležala babica.* → *V katero sobo je stopila?*) ali
- vsebujejo podatek o prihodnjem dogajanju v danem kraju (in bi po njih morali spraševati z vprašalnico *In kaj se je tam zgodilo?*, prim. *Stopila je v sobo, kjer se je pogovorila z babico.* → *In kaj se je nato v sobi zgodilo?*).

Raba oziralnih prislovnih krajevnih zaimkov je torej v teh dveh primerih napačna in napačni so tudi taki krajevni odvisniki. Namesto oziralnega prislovnega krajevnega zaimka moramo v prvem primeru uporabiti oziralni pridevniški zaimek (tako tvorimo prilastkov odvisnik, prim. *Stopila je v sobo, kjer je ležala babica.* → *v kateri je ležala babica.*), v drugem pa kazalni prislovni krajevni zaimek (tako tvorimo priredno zloženo poved, prim. *Stopila je v sobo, kjer se je pogovorila z babico.* → *tam se je /nato/ pogovorila z babico.*). Dobro je, če se učitelji tega zavedamo in smo na to pozorni v svojih besedilih in v besedilih učencev.

Lahko rečemo, da učenci nimajo težav s spraševanjem po krajevnih odvisnikih in z njihovim prepoznavanjem (saj si pri tem lahko pomagajo s svojim poznavanjem ustreznih vrst prislovnih določil) – imajo pa težave

- s pretvarjanjem krajevnih odvisnikov v predložne zveze in z izpustom vejice pred tako nastalimi predložnimi zvezami oz. za njimi,
- s pretvarjanjem krajevnih predložnih zvez v ustrezne odvisnike ter z rabo vejice na meji glavnega in odvisnega stavka,
- z ločevanjem krajevnih predložnih zvez od časovnih,
- s prepoznavanjem t. i. nepravilnih/nepravilnih krajevnih odvisnikov in z odpravljanjem napak (tj. z zamenjavo oziralnih prislovnih krajevnih zaimkov z oziralnimi pridevniškimi zaimki, npr. *Prenočili smo v planinski koči, kjer je bil oskrbnik moj stric.* → *Prenočili smo v planinski koči, v kateri je bil oskrbnik moj stric.*, ali s kazalnim prislovnim krajevnim zaimkom, npr. *Prenočili smo v planinski koči, kjer smo zjutraj srečali znance iz Ljubljane.* → *Prenočili smo v planinski koči in tam smo zjutraj srečali znance iz Ljubljane.*).

4.3 Načinovni odvisnik

Načinovni odvisnik je tisti odvisnik, ki dopolnjuje povedek iz glavnega stavka s podatkom o načinu opravljanja njegovega dejanja (prim. *Smučar se je spustil po strmini, ne da bi si nadel očala.*). Po njem vprašujemo z vprašalnico *kako/na kateri način + povedek glavnega stavka.*

V načinovnih odvisnikih je predstavljeno dejanje/stanje, ki spremlja dejanje iz glavnega stavka (npr. *Obtoženec se je branil tako, da je molčal.; Iztok je zmagal, ne da bi treniral.*) ali s katerim primerjamo oz. opisujemo dejanje iz glavnega stavka (npr. *Govoril je, kot bi rožice sadil.; Atlet je tekel, kolikor je le mogel hitro.*).

Načinovni odvisnik stoji vedno za glavnim stavkom; mejo med njima zaznamujemo z vejico – pri tem moramo upoštevati kar nekaj pravopisnih pravil, npr. da pred oziralnim prislovnim načinovnim zaimkom *kakor* oz. pred primerjalnim veznikom *kot* pišemo vejico le tedaj, če veznik uvaja odvisnik (če je torej v nadaljevanju osebna glagolska oblika), prim. *Govoril je, kot bi rožice sadil.* – *Govoril je kot dež.*

Načinovne odvisnike lahko pretvorimo (strnemo) v predložno načinovno zvezo (prim. *Obtoženec se je branil tako, da je molčal.* – *Obtoženec se je branil z molkom.*; *Atlet je tekel, kolikor je le mogel hitro.* → *Atlet je tekel po svojih najboljših močeh.*; *Smučar se je spustil po strmini, ne da bi si nadel očala.* → *Smučar se je spustil po strmini brez očal.*); vejico, ki je prej ločila odvisni stavek od glavnega, moramo izpustiti. Za tako strnjevanje je včasih potrebna precejšnja poimenovalna/slovarska in upovedovalna/skladenjska zmožnost.

Načinovni odvisniki so v vsakdanjem sporazumevanju zelo pogosti, in sicer zato, ker je to, kako poteka dejanje, lažje opisati s stavkom (oz. spremljevalnim dejanjem) kot pa s predložno zvezo (prim. *Okna se odpirajo tako, da pritisneš na gumb.* – *Okna se odpirajo s pritiskom na gumb.*).

Opozorilo:

Lahko rečemo, da učenci nimajo težav s spraševanjem po načinovnih odvisnikih in z njihovim prepoznavanjem (saj si pri tem lahko pomagajo s svojim poznavanjem ustreznih vrst prislovnih določil) – imajo pa težave

- s pretvarjanjem načinovnih odvisnikov v predložne zveze in z izpustom vejice pred tako nastalimi predložnimi zvezami oz. za njimi,
- s pretvarjanjem načinovnih predložnih zvez v ustrezne odvisnike ter z rabo vejice na meji glavnega in odvisnega stavka,
- z rabo vejice pred *kakor* in *kot* ipd.

4.4 Vzročni odvisnik

Vzročni odvisnik je tisti odvisnik, ki dopolnjuje povedek iz glavnega stavka s podatkom o vzroku nastanka njegovega dejanja/stanja (prim. *Prebivalce so preselili, ker je izbruhnil ognjenik.*). Po njem vprašujemo z vprašalnico *zakaj + povedek glavnega stavka*.

Vzročni odvisnik se začinja z vzročnim veznikom *ker*. Lahko stoji za glavnim stavkom ali pred njim (prim. *Prebivalce so preselili, ker je izbruhnil ognjenik.*; *Ker je izbruhnil ognjenik, so prebivalce preselili.*); med glavnim in odvisnim stavkom je vedno vejica.

(Dvostavčne) povedi z vzročnim odvisnikom tvorimo tako, da združimo (dve) enostavčni povedi, katerih dejanji/stanji sta vzročno-posledično povezani (npr. *Izbruhnil je ognjenik. Prebivalce so preselili.*), in vzrok izrazimo z veznikom *ker*. Seveda pa moramo pred združevanjem najprej ugotoviti, katero od obeh dejanj je vzrok (to je vedno prvo/preddobno dejanje, prim. *Izbruhnil je ognjenik.*) in katero je posledica (to je vedno drugo/zadobno dejanje, prim. *Prebivalce so*

preselili). To pomeni, da je za tvorjenje vzročnih odvisnikov najprej potrebno logično sklepanje, šele nato pa izrekanje vzročno-posledičnega razmerja.

Učenci, ki niso zmožni prepoznati vzročno-posledičnega razmerja med dejanji, ostanejo le na ravni izrekanja časovnega zaporedja, po navadi z veznikom *in* (npr. *Izbruhnil je ledenik in preselili so prebivalce.*; tudi: *Izbruhnil je ognjenik in nato so preselili prebivalce.*). Če pa to vzročno-posledično razmerje prepoznajo, imajo dve možnosti razvrščanja zaporednih dejanj, in sicer:

- ohranijo časovno zaporedje in se odločijo, ali bodo izrazili posledico ali vzrok – posledico izrazijo z veznikom *zato* (npr. *Izbruhnil je ognjenik, zato so preselili prebivalce.*; možno tudi: *Izbruhnil je ognjenik in zato so preselili prebivalce.*), vzrok pa z veznikom *ker* (npr. *Ker je izbruhnil ognjenik, so preselili prebivalce.*) ali
- zamenjajo časovno zaporedje (torej izhajajo iz zadobnega dejanja oz. posledice) in izrazijo vzrok, prim. *Prebivalce so preselili, ker je izbruhnil ognjenik.*

Prvi način (tj. vzrok → posledica) je sintetični, drugi (tj. posledica → vzrok) pa je analitični – z njim razlagamo nastanek dejanja/stanja/pojava (npr. *Podor nastane, ker v kamnini oz. v njenih plasteh nastanejo razpoke.*

Vzročni odvisnik lahko pretvorimo (tj. strnemo) v vzročno predložno zvezo, in sicer tako, da veznik *ker* zamenjamo s predlogom *zaradi*, preostali del odvisnega stavka pa pretvorimo v samostalniško besedo/besedno zvezo v rodilniku (prim. *ker je izbruhnil ognjenik* → *zaradi izbruha ognjenika*); vejico, ki je prej ločila odvisni stavek od glavnega, moramo izpustiti.

Vzročni odvisniki so v vsakdanjem sporazumevanju zelo pogosti (zlasti v položaju pred glavnim stavkom), in sicer zato, ker je vzrok dejanja/stanja lažje predstaviti s stavkom kot pa s predložno zvezo (prim. *Ker je v gorah zapadlo veliko novega snega, je tam velika nevarnost plazov.* → *Zaradi velike količine novega snega je v gorah velika nevarnost plazov.*).

Včasih v besedilih naletimo na odvisnik, ki sicer po vsebinski plati predstavlja vzrok dejanja iz glavnega stavka, a se ne začneja z veznikom *ker*, temveč s *saj/namreč/kajti* (npr. *Prebivalce so preselili, saj je izbruhnil ognjenik.*). Vendar to ni prav. Z vezniki *saj/namreč/kajti* namreč ne razlagamo dejstev (tj. ne izražamo vzroka nastanka dejanja/stanja/pojava), temveč utemeljujemo/pojasnjujemo svoje mnenje/presojo/trditev (prim. *Prebivalce so (verjetno) preselili, saj ni nikjer žive duše.*). /O razliki med vzrokom in pojasnilom ter posledico in sklepom si lahko učitelji preberejo v priročniku za 9. razred./

Opozorilo:

Učenci imajo težave

- s prepoznavanjem vzroka in posledice ter z združevanjem vzročno-posledično povezanih enostavnih povedi v zložene povedi z vzročnim odvisnikom,
- s pretvarjanjem vzročnih odvisnikov v predložne zveze in z izpustom vejice pred tako nastalimi predložnimi zvezami oz. za njimi,
- s pretvarjanjem vzročnih predložnih zvez v ustrezne odvisnike ter z rabo vejice na meji glavnega in odvisnega stavka,
- z rabo vejice med glavnim in odvisnim stavkom (zlasti če je odvisnik pred glavnim stavkom) ipd.

4.5 Namerni odvisnik

Namerni odvisnik je tisti odvisnik, ki dopolnjuje povedek iz glavnega stavka s podatkom o namenu/cilju njegovega dejanja/stanja (prim. *Prebivalce so preselili, da bi jih zavarovali pred ognjenikom.*). Po njem vprašujemo z vprašalnico čemu/s katerim namenom + povedek glavnega stavka.

Namerni odvisnik se začneja z namernim veznikom *da (bi)*. Vedno stoji samo za glavnim stavkom (prim. *Prebivalce so preselili, da bi jih zavarovali pred ognjenikom.* proti ~~*Da bi prebivalce zavarovali pred ognjenikom, so jih preselili.*~~); med glavnim in odvisnim stavkom je vejica.

(Dvostavčne) povedi z namernim odvisnikom tvorimo tako, da združimo (dve) enostavni povedi, katerih dejanji/stanji sta namerno-posledično povezani (npr. *Prebivalce bi radi zavarovali pred ognjenikom. Prebivalce so preselili.*), in namen/cilj/željo izrazimo z veznikom *da (bi)* ... – z njim pravzaprav zamenjamo besedo *rad/...* (prim. *radi bi zavarovali* → *da bi zavarovali*). Seveda pa moramo pred združevanjem povedi najprej ugotoviti, katero od obeh dejanj je namen/cilj/želja (to je vedno prvo/preddobno dejanje – njegova namenskost/zaželenost/ciljnost je izražena s pogojnikom, pogosto pa še z besedo *rad/-a/...*, npr. *Prebivalce bi radi zavarovali pred ognjenikom.*), in katero je posledica (to je vedno drugo/zadobno dejanje, prim. *Prebivalce so preselili.*). To pomeni, da je za tvorjenje namernih odvisnikov najprej potrebno logično sklepanje, šele nato pa izrekanje namerno-posledičnega razmerja.

Učenci, ki niso zmožni prepoznati namerno-posledičnega razmerja med dejanji, ostanejo

- na ravni izrekanja časovnega zaporedja, in to po navadi z veznikom *in* (npr. *Prebivalce bi radi zavarovali pred ognjenikom in so jih preselili.*) ali
- na ravni izrekanja osnovnega vzročno-posledičnega razmerja – in sicer tako, da izrazijo posledico (npr. *Prebivalce bi radi zavarovali pred ognjenikom, zato so jih preselili.*) ali vzrok (prim. *Ker bi prebivalce radi zavarovali pred ognjenikom, so jih preselili.*; *Prebivalce so preselili, ker bi jih radi zavarovali pred ognjenikom.*).

Učenci, ki prepoznajo namerno-posledično razmerje (tj. prepoznajo namen in posledico), pa zamenjajo časovno zaporedje obeh dejanj – torej začnejo poved s posledico (tj. drugim/zadobnim dejanjem) in to dopolnijo z namenom (tj. prvim/preddobnim dejanjem) – ter izrazijo namen z veznikom *da (bi)*, prim. *Prebivalce so preselili, da bi jih zavarovali pred ognjenikom.*

Namerni odvisnik lahko pretvorimo (tj. strnemo)

- v namerno predložno zvezo, in sicer tako, da veznik *da (bi)* zamenjamo s predložno zvezo *zaradi želje po* oz. s predlogom *za/na/v*, preostali del odvisnega stavka pa pretvorimo v samostalniško besedo/besedno zvezo v mestniku oz. tožilniku (prim. *da bi jih zavarovali pred ognjenikom* → *zaradi želje po njihovem zavarovanju pred ognjenikom*; *da bi ga ohranili pri življenju* → *za njegovo življenje*; *da bi obiskal sorodnike* → *na obisk k sorodnikom*; *da ga ne bi zeblo* → *v izogib mrazu*) ter izpustimo vejico, ki je prej ločila odvisni stavek od glavnega,
- v t. i. namenilniški polstavek oz. v namenilniško besedno zvezo (prim. *da bi jih zavarovali pred ognjenikom* → *zavarovat pred ognjenikom*) – taka pretvorba je možna le, če je v povedku glavnega stavka poimenovano premikanje (npr. *Prišli so, da bi jih zavarovali pred ognjenikom.* → *Prišli so jih zavarovat pred ognjenikom.*).

Namerni odvisniki so v vsakdanjem sporazumevanju zelo pogosti, in sicer zato, ker je namen oz. cilj dejanja/stanja lažje predstaviti s stavkom kot pa s predložno ali namenilniško zvezo (prim. *Odpeljal se je v mesto, da bi obiskal sorodnike.* → *Odpeljal se je v mesto na obisk k sorodnikom.*; *Odpeljal se je v mesto obiskat sorodnike.*). Ljudje s slabšo sporazumevalno zmožnostjo pogosto ne ločijo namena od vzroka, zato namesto namernega veznika *da (bi)* uporabljajo kar vzročni veznik *ker*, tega pa postavijo ob zvezo *bi rad ...* (*Odpeljal se je v mesto, ker bi rad obiskal sorodnike.*).

Opozorilo:

Učenci imajo težave

- s prepoznavanjem namernega odvisnika, pravzaprav z ločevanjem namernega odvisnika od vzročnega (to se kaže tudi v napačnem spraševanju po namernem odvisniku),
- s prepoznavanjem namena in vzroka (to se kaže tudi v nepravilni rabi veznika *ker* oz. *da /bi/*),
- z izrekanjem namena z veznikom *da (bi)*, ne pa z vezniško zvezo *ker bi rad ...*,
- s pretvarjanjem namernih odvisnikov v namenilniške zveze in z izpustom vejice pred tako nastalimi zvezami oz. za njimi ipd.

4.6 Pogojni odvisnik

Pogojni odvisnik je tisti odvisnik, ki dopolnjuje povedek iz glavnega stavka s podatkom o pogoju (tj. dejanju/stanju), ki se mora izpolniti, preden lahko nastane dejanje/stanje iz glavnega stavka (prim. *Če boš popolnoma zdrav, boš postal pilot.*). Po njem vprašujemo z vprašalnico *pod katerim pogojem* (tudi: *v katerem primeru*) + *povedek glavnega stavka*.

Pogojni odvisnik se začneja s pogojnim veznikom *če (bi/boš ...)*. Lahko stoji pred glavnim stavkom ali za njim (prim. *Če boš popolnoma zdrav, boš postal pilot.*; *Postal boš pilot, če boš popolnoma zdrav.*) – pogosteje stoji pred njim; med glavnim in odvisnim stavkom je vedno vejica.

(Dvostavčne) povedi s pogojnim odvisnikom tvorimo tako, da združimo (dve) enostavčni povedi, katerih dejanji/stanji sta pogojno-posledično povezani (npr. *Biti moraš popolnoma zdrav. Potem lahko postaneš pilot.*), in pogoj/nujnost izrazimo z veznikom *če (bi/boš ...)* – z njim pravzaprav zamenjamo naklonski glagol *morati* v jedru nedoločniške zveze (prim. *moraš biti* → *če si/boš/bil*).

Seveda pa moramo pred združevanjem povedi najprej ugotoviti, katero od obeh dejanj je pogoj oz. nujnost (to je vedno preddobno dejanje – njegova nujnost je po navadi izražena z nedoločniško zvezo *moraš ...*, npr. *Moraš biti popolnoma zdrav.*) – in katero je njegova možna posledica oz. dopustitev (to je vedno zadobno dejanje – njegova dopustitev je izražena z zvezo *Potem lahko ...*, prim. *Potem lahko postaneš pilot.*). To pomeni, da je za tvorjenje pogojnih odvisnikov najprej potrebno logično sklepanje, šele nato pa izrekanje pogojno-posledičnega razmerja.

Učenci, ki niso zmožni prepoznati pogojno-posledičnega razmerja med dejanji, ostanejo na ravni izrekanja časovnega zaporedja, in to po navadi z veznikom *in* (npr. */Najprej/ moraš biti popolnoma zdrav in /potem/ lahko postaneš pilot.*). Učenci, ki prepoznajo to logično razmerje (tj. prepoznajo pogoj/nujnost in posledico/dopustitev), pa časovno zaporedje dejanj ohranijo (tj. izhajajo iz preddobnega dejanja oz. iz pogoja/nujnosti) ali pa ga zamenjajo (tj. izhajajo iz

zadobnega dejanja oz. iz posledice/dopustitve) – v obeh primerih izrazijo samo pogoj/nujnost, in to z veznikom če (*boš/bi ...*), npr. *Če boš popolnoma zdrav, boš postal pilot.; Pilot boš postal, če boš popolnoma zdrav.*

Pogojni odvisnik lahko pretvorimo (tj. strnemo) v pogojno predložno zvezo, in sicer tako, da veznik če (*boš/bi*) zamenjamo s predlogom *v/ob*, preostali del odvisnega stavka pa pretvorimo v samostalniško besedo/besedno zvezo v mestniku (prim. *če boš popolnoma zdrav* → *ob polnem zdravju*) ter izpustimo vejico, ki je prej ločila odvisni stavek od glavnega. Ljudje pogosto strnjujejo pogojni odvisnik s predložnima zvezama *v primeru ...* oz. *v slučaju ...* (npr. *v primeru/slučaju slabega vremena*); obe sta v slovenskem knjižnem jeziku odsvetovani oz. prepovedani.

Pogojni odvisniki so v vsakdanjem sporazumevanju zelo pogosti, in sicer zato, ker je pogoj lažje predstaviti s stavkom kot s predložno zvezo (prim. *Če se boš še bolj naprezal, boš preskočil to oviro.* → *Ob večjem naprežanju boš preskočil to oviro.*).

Včasih je pogojni veznik če uporabljen v odvisniku, ki ne predstavlja pogoja/nujnosti, temveč opisuje okoliščino, v kateri se dejanje iz glavnega stavka ponavlja (prim. *Če sem bolan, ostanem doma.*); v takih primerih je raba veznika če napačna – namesto njega bi morali uporabiti oziralni prislovni časovni zaimek *kadar* (prim. *Kadar != 'vedno, ko' sem bolan, ostanem doma.*).

Opozorilo:

Učenci imajo težave

- s prepoznavanjem pogoja/nujnosti in posledice/dopustnosti ter z združevanjem pogojno-posledično povezanih enostavnih povedi,
- z rabo vejice med glavnim in odvisnim stavkom (zlasti če je odvisnik pred glavnim stavkom) ipd.

4.7 Dopustni odvisnik

Dopustni odvisnik je tisti odvisnik, ki dopolnjuje povedek iz glavnega stavka s podatkom o dejanju/stanju, ki po navadi ovira njegovo dejanje, vendar pa mu to tokrat izjemoma kljubuje/je/bo kljubovalo (prim. *Ladja je odplula iz pristanišča, čeprav je pihala močna burja.*). Po njem vprašujemo z vprašalnico *kljub čemu + povedek glavnega stavka*.

Dopustni odvisnik se začneja z dopustnim veznikom *čeprav/četudi/kljub temu da*. Lahko stoji pred glavnim stavkom ali za njim (prim. *Ladja je odplula iz pristanišča, čeprav je pihala močna burja.; Čeprav je pihala močna burja, je ladja odplula iz pristanišča.*) – pogosteje stoji pred njim; med glavnim in odvisnim stavkom je vedno vejica.

(Dvostavčne) povedi z dopustnim odvisnikom tvorimo tako, da združimo (dve) enostavni povedi, katerih dejanji/stanji si po navadi nasprotujeta oz. se po navadi izključujeta/ onemogočata (prim. *piha močna burja – odhod ladje iz pristanišča na odprto morje*), v danem primeru pa se izjemoma ne, ter izjemo/ kljubovanje izrazimo z veznikom *čeprav/četudi/kljub temu da*. Seveda pa moramo pred združevanjem najprej ugotoviti, katero od nasprotujočih/izključujočih se dejanj po navadi predstavlja oviro/prepreko (prim. *Pihala je močna burja*), in katero predstavlja izjemo/kljubovanje (prim. *Ladja je odplula iz pristanišča.*). To pomeni, da je za tvorjenje dopustnih odvisnikov najprej potrebno logično sklepanje, šele nato pa izrekanje izjeme/kljubovanja.

Učenci, ki med dvema nasprotujočima oz. izključujočima se dejanjema niso zmožni prepoznati ovire in izjeme/kljubovanja, ostanejo le na ravni izrekanja nasprotja med dejanjema – tega izrazijo s t. i. protivnim veznikom *toda/a/ampak/vendar/...* (npr. *Pihala je močna burja, vendar je ladja odplula iz pristanišča.*). Če pa prepoznajo oviro in izjemo/kljubovanje, izrazijo izjemo/kljubovanje z dopustnim veznikom *čeprav/četudi/kljub temu da* – tega postavijo na začetek tistega stavka, v katerem je izražena ovira (prim. *Čeprav je pihala močna burja, je ladja izplula iz pristanišča.*).

Dopustni odvisnik lahko pretvorimo (tj. strnemo) v dopustno predložno zvezo, in sicer tako, da veznik *čeprav/...* zamenjamo s predlogom *kljub*, preostali del odvisnega stavka pa pretvorimo v samostalniško besedo/besedno zvezo v dajalniku (prim. *čeprav je pihala močna burja* → *kljub močni burji*) ter izpustimo vejico, ki je prej ločila odvisni stavek od glavnega.

Dopustni odvisniki so v vsakdanjem sporazumevanju zelo pogosti, in sicer zato, ker je kljubovanje lažje predstaviti s stavkom kot s predložno zvezo (prim. *Čeprav je jajčevac sredozemska rastlina, uspeva tudi pri nas.* → *Jajčevac uspeva pri nas kljub sredozemskemu izvoru.*).

Opozorilo:

Učenci imajo težave

- s prepoznavanjem ovire in izjeme/kljubovanja ter z združevanjem tako povezanih enostavčnih povedi,
- s pretvarjanjem dopustnih odvisnikov v predložne zveze in z izpustom vejice pred tako nastalimi predložnimi zvezami oz. za njimi,
- s pretvarjanjem dopustnih predložnih zvez v ustrezne odvisnike ter z rabo vejice na meji glavnega in odvisnega stavka,
- z rabo vejice med glavnim in odvisnim stavkom (zlasti če je odvisnik pred glavnim stavkom) ipd.

Samovrednotenje učenca/učenke

- Ali boš kaj od tega, kar ste delali v tej učni enoti, lahko uporabil/-a v vsakdanjem življenju?
Če boš, kaj?
Če ne boš, zakaj?
- Ali imaš pri prepoznavanju glavnega in odvisnega stavka kaj težav?
Če imaš, katere imaš in kako bi jih odpravil/-a?
- Ali prepoznaš osebkov/predmetni/prislovnodoločilni odvisnik?
Če ga, kako si pri tem pomagaš?
Če ga ne, kaj ti povzroča težave in kako jih boš odpravil/-a?
- Katere vrste prislovnodoločilnih odvisnikov poznaš?
Ponazori jih s svojimi primeri in te utemelji.
- Ali imaš kaj težav pri določanju vrste prislovnodoločilnih odvisnikov?
Če jih imaš, povej, katere in zakaj.
- Tvoji zloženi povedi z vzročnim in namernim odvisnikom, vrednoti ju ter pojasni svoje mnenje.
Obe zloženi povedi pretvori v enostavčni povedi in povej, kaj si delal med pretvarjanjem.

- Ali imaš kaj težav
 - pri pretvarjanju zloženih povedi z osebkovim/predmetnim/ prislovnodoločilnim odvisnikom v enostavno poved z navadnim osebkom/predmetom/prislovnim določilom,
 - pri pretvarjanju enostavnih povedi v zložene povedi z osebkovim/ predmetnim/ prislovnodoločilnim odvisnikom?
- Če jih imaš, povej, kaj ti povzroča težave in kako jih boš odpravil/-a.
- Kaj se ti zdi težje: pretvarjanje odvisnikov v navadne stavčne člene ali navadnih stavčnih členov v odvisnike?
Zakaj?
- Kako si se počutil/-a pri pouku med obravnavo te učne enote?
Zakaj?
- Kaj ti je bilo najbolj všeč?
Zakaj?
- Kaj ti ni bilo všeč?
Zakaj?
- Kako si sodeloval/-a z učiteljem/učiteljico?
Ali ti kaj ni bilo všeč?
Če ti ni bilo, kaj?
- Kaj bi rad/-a izboljšal/-a?
Kako boš to storil/-a?

Samovrednotenje učitelja/učiteljice

Poleg splošnih vprašanj (gl. Uvod) naj se upoštevajo tudi vprašanja, značilna za to učno enoto:

- Ali sem učence spodbujal/-a k utemeljevanju rešitev t. i. metajezikovnih nalog?
Če sem jih, kakšen je bil učinek?
Če jih nisem, zakaj jih nisem spodbujal/-a?
- Ali večina učencev prepozna raznovrstne odvisnike?
Kaj jim povzroča največ težav in kaj bi še lahko naredil/-a, da bi bilo teh težav čim manj?
- Ali se mi zdi pomembno, da učenci obvladajo pretvarjanje odvisnikov v nestavčne stavčne člene in obrnjeno?
Zakaj?
Kako zainteresirani so bili učenci za tako pretvarjanje?
Zakaj?
Kako uspešni so bili pri tem?
Kako sem jim pomagal/-a in kako jim bi še lahko?
- Ali v besedilih učencev in tudi v drugih besedilih prepoznavam neprave/neppravilne krajevne odvisnike in jih popravljam?
Če jih ne, zakaj?
- Ali pazim na to, da ne uporabljam nepravih/neppravilnih krajevnih odvisnikov?
Če ne, zakaj?
- Ali so učenci že usvojili stavo vejice za odvisnikom?
Če niso, kaj lahko še naredim?

11 Po korakih od začetka do konca

SDZ (2. del): str. 41–52

Predvideno število ur: 4

Temeljni vprašnji enote

- Kaj je značilno za opis postopka in kako ga tvorimo?

Cilji enote

Učenci v izmenjujočih se aktivnih oblikah dela (npr. individualna, v manjših skupinah, frontalna, v dvojicah)* problemsko in procesno razvijajo

- sporazumevalno zmožnost v slovenskem jeziku, in sicer:
 - pogovarjanje o čokoladi, o svojem odnosu do nje in o njeni izdelavi,
 - razlaganje povezanosti naslova te učne enote z izdelavo čokolade, predstavljanje svojega predznanja o korakih izdelave čokolade in napovedovanje teme besedila, ki ga bodo prebrali,
 - branje, razumevanje, pomnjenje, povzemanje in vrednotenje opisa postopka,
 - vrednotenje svoje napovedi teme besedila in svojega predznanja o korakih izdelave čokolade,
 - urejanje nepravilno razvrščenih korakov izdelave čokolade in razlaganje določenosti njihovega zaporedja,
 - prepoznavanje ponovljivosti/brezčasnosti delovnega postopka in določanje glagolske časovne oblike, s katero je izražena,
 - predstavljanje sporočevalčevega namena in objektivnega sporočanja,
 - povzemanje značilnosti opisa postopka,
 - razumevanje in rabo strokovnega izraza *opis postopka*,
 - branje in razumevanje opisa postopka (brez naslova), določanje njegove besedilne vrste, teme in oblike glagolov,
 - pretvarjanje danega opisa postopka v navodilo za delo ter predstavljanje podobnosti in različnosti med navodilom za delo in navadnim opisom postopka,
 - pogovarjanje o korakih čiščenja zob,
 - poslušanje/gledanje, razumevanje, pomnjenje, povzemanje in vrednotenje posnetega opisa čiščenja zob,
 - pisanje opisa poljubnega postopka, priprava na govorni nastop, govorno nastopanje in vrednotenje govornih nastopov;
- druge vrste ključnih zmožnosti, npr.:
 - logično mišljenje,
 - kritičnost do svojega sporazumevanja in do sporazumevanja drugih ljudi,
 - utemeljevanje svojega mnenja,
 - vživljanje v nove sporazumevalne okoliščine,
 - samoiniciativnost in ustvarjalnost,

* Učitelj naj za aktivno delo v razredu upošteva *Splošne didaktične nasvete* iz Uvoda.

- sodelovanje in podjetnost,
- digitalno pismenost,
- učenje učenja,
- uporabo znanja.

Tema enote: Opis postopka

Postopek je ponavljajoči se potek dejanj, ki so skrbno načrtovana in urejena v zaporedje ter vodijo k določenemu cilju. Postopek torej sestoji iz več korakov/faz, ki si sledijo v danem zaporedju.

Opis postopka je besedilo, v katerem so v pravilnem časovnem zaporedju naštetih koraki postopka. Glagoli so načeloma v t. i. splošnem sedanjiku, in sicer v obliki za 3. ali 1. osebo množine (npr. *pražijo/pražimo*) ali 2. osebo ednine (npr. *pražiš*); lahko so tudi v velelniku (npr. *praži/pražite*) – tako besedilo imenujemo navodilo za delo. (Če so opisani postopki iz preteklosti, npr. *kako so pridobivali železovo rudo* ali *izdelovali žeblje*, so glagoli v pretekliku, in sicer v obliki za 3. osebo množine ali ednine.)

Pred naštevanjem korakov so za učinkovitejše opravljanje postopka pogosto navedeni pripomočki za delo (npr. sestavine, orodje ipd.); te naj bi si izvajalec postopka pripravil pred svojim delom.

Opozorilo:

Učenci delajo pri opisovanju postopka naslednje napake:

- dejanja (tj. korake postopka) in pripomočke poimenujejo s splošnimi ali neustreznimi glagoli/samostalniki ali se izražajo opisno,
- korakov ne razvrstijo v pravilno časovno zaporedje,
- »zaidejo« v pripovedovanje o svojih izkušnjah ali o izkušnjah svojih sorodnikov/prijateljev (tj. o tem, kako so izvajali dani postopek in kaj se jim je pri tem zgodilo).

Zato naj učitelj spodbuja učence k natančnemu opazovanju, prepoznavanju in poimenovanju korakov postopka, in to ne le pri slovenščini, temveč tudi pri drugih šolskih predmetih; hkrati pa naj deluje tudi s svojim zgledom – ko učencem izreka navodilo za delo, naj pazi, da tvori razumljivo besedilo, tj. da pravilno poimenuje pripomočke in korake postopka ter te našteje v pravilnem zaporedju. Zmožnost kronološkega razvrščanja korakov postopka naj razvija tudi tako, da učenci najprej naštejejo korake danega postopka, nato pa jih razvrščajo v ustrezno zaporedje ali da prepoznajo napačno razvrščene korake.

Učitelj mora poznati in obvladati značilnosti opisovanja postopka; le tako bo prepoznal učenčeve napake in ga skrbno vodil pri opisovanju ter mu tako bogatil »sporazumevalno doto« za vse življenje; opisovanje postopka je namreč eden od temeljnih načinov sporočanja v vsakdanjem življenju (pogosto izrekamo ali sprejemamo navodila za delo).

Učenci so sprejemali, opazovali in tvorili opis postopka že v 6. razredu.

Samovrednotenje učenca/učenke

- Kaj od tega, kar ste delali v tej učni uri, boš lahko uporabil/-a v vsakdanjem življenju?
- Ali doma/v šoli/drugod vedno razumeš navodila za delo?
Če ne, s čim imaš težave in kako bi jih preprečil/-a?
- Kje vse opisuješ postopke?
Na kaj moraš paziti med opisovanjem postopka?
S čim imaš največ težav: s poimenovanjem pripomočkov, s poimenovanjem korakov postopka ali z njihovim razvrščanjem?
Kako boš odpravil/-a te težave?
- Ali si bil/-a zadovoljen/-jna s svojim govornim nastopom?
Zakaj?
Kaj bi lahko izboljšal/-a: pripravo na govorni nastop ali izvedbo govornega nastopanja?
Kako bi to dosegel/-gla?
Kako si sodeloval/-a s sošolcem/sošolko?
Ali sta si sporazumno razdelila/-i delo?
Če nista/niste, zakaj?
Ali bi rad/-a še kdaj sodeloval/-a s tem sošolcem/to sošolko?
Zakaj?
- Kako si se počutil/-a pri pouku med obravnavo te učne enote?
Zakaj?
- Kaj ti je bilo najbolj všeč?
Zakaj?
- Kaj ti ni bilo všeč?
Zakaj?
- Kako si sodeloval/-a z učiteljem/učiteljico?
Ali ti kaj ni bilo všeč?
Če ti ni bilo, kaj?
- Kaj bi rad/-a izboljšal/-a?
Kako boš to storil/-a?

Samovrednotenje učitelja/učiteljice

Poleg splošnih vprašanj (gl. Uvod) naj se upoštevajo tudi vprašanja, značilna za to enoto:

- Kako bi ovrednotil/-a razumevanje opisa izdelave čokolade pri svojih učencih?
Kako pa razumevanje opisa čiščenja zob?
Kateri opis jim je povzročal večje težave: zapisani ali posneti?
Zakaj?
Kateri učenci so imeli težave in kako sem jim pomagal/-a?
- Ali so učenci v svojih opisih pravilno poimenovali pripomočke in korake postopka?
Katera poimenovanja so jim povzročala največ težav?
Zakaj?
Ali so pravilno razvrstili korake postopka?
Kaj jim je povzročalo največ težav?
Na kaj bom v prihodnje bolj pazil/-a?

12 Dober nasvet je vreden zlata

SDZ (2. del): 53–72

Predvideno število ur: 5

Temeljna vprašanja enote

- Kaj je javni nasvet strokovnjaka?
- Zakaj in kako nastane ter čemu je objavljen v javnosti?
- Kateri odvisnik je prilastkov?
- Kaj z njim delamo, kateri podatek vsebuje in kako ga prepoznamo?

Cilji enote

Učenci v izmenjujočih se aktivnih oblikah dela (npr. individualna, v manjših skupinah, frontalna, v dvojicah)* problemsko in procesno razvijajo

- osebno identiteto;
- sporazumevalno zmožnost v slovenskem jeziku, in sicer:
 - pogovarjanje o svojih izkušnjah z iskanjem, sprejemanjem in upoštevanjem nasvetov (strokovnjakov),
 - branje, razumevanje, pomnjenje in vrednotenje javnega nasveta strokovnjaka,
 - predstavljanje okoliščin nastanka prebranega nasveta in njegove zgradbe,
 - povzemanje njegove teme in podtem, priporočenih ukrepov in njihove vloge,
 - določanje oblike glagolov iz nasveta, predstavljanje njene vloge in vrednotenje njene ustreznosti,
 - povzemanje funkcijskih, pragmatičnih in zgradbenih značilnosti javnega nasveta strokovnjaka,
 - razumevanje in rabo strokovnega izraza *javni nasvet*,
 - predstavljanje poljubno izbranega javnega nasveta strokovnjaka, svojega mnenja o njem in razlogov za njegovo izbiro,
 - pogovarjanje o spletnih nasvetih strokovnjakov in o pisnih odzivih bralcev,
 - branje in razumevanje zveze iz dveh enostavnih povedi in sopomenske zložene povedi s prilastkovim odvisnikom, njuno vrednotenje ter opisovanje strategije tvorjenja zložene povedi in njene sestave,
 - spraševanje po prilastkovem odvisniku in določanje njegove skladišne vloge,
 - povzemanje značilnosti prilastkovnega odvisnika,
 - razumevanje in rabo strokovnega izraza *prilastkov odvisnik*,
 - branje in razumevanje zloženih povedi s prilastkovim odvisnikom, določanje glavnega stavka v njih, spraševanje po odvisnikih ter določanje njihove skladišne vloge in vrste,
 - branje in razumevanje zvez iz dveh enostavnih povedi in njihovo pretvarjanje v zložene povedi s prilastkovim odvisnikom, določanje glavnega stavka v zloženih povedih, spraševanje po odvisnikih, določanje njihove vrste ter opisovanje njihovega položaja (glede na glavni stavek) in rabe vejice v teh zloženih povedih,

* Učitelj naj za aktivno delo v razredu upošteva *Splošne didaktične nasvete* iz Uvoda.

- branje in razumevanje zloženih povedi s prilastkovim odvisnikom, opisovanje položaja odvisnika v njih in rabe vejice v povedih z »razdeljenim« glavni stavkom,
 - branje in razumevanje zloženih povedi s prilastkovim odvisnikom, vstavljanje vejice in pisanje povedi z »razdeljenim« glavni stavkom,
 - dopolnjevanje podredno zloženih povedi z ustreznim veznikom/vezniško besedo, spraševanje po odvisnikih, določanje povedi s prilastkovim odvisnikom in njuno pretvarjanje v povedi z »razdeljenim« glavni stavkom,
 - branje in razumevanje povedi s prilastkovim odvisnikom, pretvarjanje prilastkovega odvisnika v nestavčni prilastek ter vrednotenje zahtevnosti in gospodarnosti obeh načinov poimenovanja značilnosti nekega pojava iz glavnega stavka,
 - branje in razumevanje povedi s prilastkovim odvisnikom, spraševanje po odvisnikih in določanje njihove vrste, spreminjanje položaja odvisnikov v povedih in pisanje novih povedi,
 - branje in razumevanje povedi s prilastkovim odvisnikom, spraševanje po odvisnikih, določanje njihove vrste in pretvarjanje prilastkovega odvisnika v nestavčni prilastek,
 - branje in razumevanje enostavnih povedi, njihovo pretvarjanje v zložene povedi z raznovrstnimi odvisniki, pisanje novih povedi in opisovanje rabe vejice v njih, spraševanje po odvisnikih in prepoznavanje povedi s prilastkovim odvisnikom,
 - dopolnjevanje povzetka (preglednice) o značilnostih prilastkovega odvisnika,
 - branje in razumevanje zloženih povedi z raznovrstnimi odvisniki, prepoznavanje glavnih stavkov, spraševanje po odvisnikih in določanje njihove vrste,
 - dopolnjevanje povzetka (preglednice) o vrstah odvisnikov;
- druge vrste ključnih zmožnosti, npr.:
- vživljanje v nove sporazumevalne okoliščine,
 - kritičnost do svojega ravnanja in sporazumevanja ter do ravnanja in sporazumevanja drugih ljudi,
 - utemeljevanje svojega mnenja,
 - logično mišljenje,
 - samoiniciativnost,
 - informacijsko pismenost,
 - sodelovanje,
 - digitalno pismenost,
 - uporabo znanja,
 - učenje učenja.

Tem e note: 1. Nasvet strokovnjaka, 2. Prilastkov odvisnik

1. Nasvet strokovnjaka

Nasvet strokovnjaka je po navadi del dvogovornega besedila, in sicer je odzivna replika. Njen tvorec se odziva na prošnjo po nasvetu oz. na vprašanje o tem, kako naj prosilec/spraševalec ravna v danih okoliščinah (npr. pri negi otroka, bolnika, domače živali ali sobne rastline, pri vzgoji otroka, pri zaščiti pred soncem ipd.). Odziva se tako, da navaja dejanja (ukrepe), ki jih priporoča; da pa bi svojega sogovorca prepričal o smiselnosti/upravičenosti priporočenih ukrepov, vsak ukrep razloži, torej pove/napiše, zakaj oz. čemu je treba tako narediti – tj. navede, kaj slabega se z njim prepreči oz. kaj dobrega/učinkovitega se z njim doseže (npr. *Ograja naj bo postavljena, do*

koder seže veriga. Tako bo imel [pes] že znani prostor samo zase, prav gotovo pa se bo v njem počutil bolje kot na verigi.

Nujni oz. priporočeni ukrepi so po navadi poimenovani z glagoli v velelniku za 2. osebo množine (ker strokovnjak svojega sogovorca vika), npr. *Pozimi mu dajte bolj kalorično hrano z malo več maščobe.* Nujnost oz. priporočilo je lahko izraženo tudi z naklonskimi izrazi *treba je, morate, naj bo, dobro je, bolje bi bilo, potrebno je ...* (npr. *Pot je treba poznati čim bolje.; Na vsak način pa morate to storiti po obroku.; Nahrbtnik naj bo čim lažji.; Dobro je, če imamo v sobi osvežilec zraka.; Bolje bi bilo, da bi njegovo utico ogradili na primerni razdalji.; Pozimi je potrebna dodatna oprema.*). Včasih želi strokovnjak prikriti pozivanje oz. nujnost – zato uporablja glagole v sedanjiku, in sicer v 1. osebi množine (npr. *Moramo pogosto piti.*).

Nasvet strokovnjaka je zasebno ali javno besedilo (prim. nasvet zdravnika v ambulanti ali v časopisu). Javni nasveti so posredovani v zvočnem ali vidnem prenosniku (npr. po radiu/televiziji oz. v časopisu/v reviji/na spletu); pogosto so objavljeni v posebnih rubrikah časopisov, revij, radia, televizije ali spleta.

• Nasvet za obravnavo 1. naloge v SDZ (str. 54):

Učitelj naj prinese v razred vsaj šest nasvetov strokovnjakov, ki jih je prej doma prepisal iz časopisov in revij (veliko takih besedil najdemo v prilogah *Delo in dom* ter *Ona*, v revijah *Zdravje*, *Bodi zdrava*, *Lepa in zdrava*, *Viva*, *Vode in mi*, *VIP*, *Vzgoja*, *Pil* ipd.); pri prepisovanju naj pazi, da prepíše samo strokovnjakov nasvet, torej odzivno besedilo (brez izražene prošnje prosilca oz. brez vprašanja spraševalca), in tudi njegovo ime in priimek.

Na koncu 1. naloge naj se učenci razdelijo v manjše skupine. Učitelj naj vsaki skupini izroči eno besedilo – to naj si najprej ogledajo, nato pa naj ga eden od njih polglasno prebere drugim članom skupine.

Učitelj naj pokaže učencem prosojnico z naslednjimi vprašanji: *Kdo je napisal besedilo?, Kaj je (verjetno) po poklicu?, Kako je verjetno nastalo to besedilo?, Ali je namenjeno samo eni osebi?, Po čem tako sklepaš?, Ali je to besedilo zasebno ali javno?, Čemu ga je avtor napisal?*

Učenci naj v skupinah napišejo odgovore za svoje besedilo (pišejo naj jih na list papirja). Vodje skupin naj nato poročajo o odgovorih skupine, in sicer tako, da najprej javno preberejo besedilo, nato pa odgovore – te naj sošolci presoјajo, ob različnih mnenjih pa naj zaprosijo vodje za pojasnilo.

• Nasvet za obravnavo 18. naloge v SDZ (str. 58):

Učenci naj doma izrežejo, kopirajo, natisnejo ali prepíšejo poljubno izbrani nasvet strokovnjaka. V šoli naj ga obesijo na plakat/oglasno desko/tablo. Sošolci in sošolke naj najprej preberejo vse nasvete, nato naj sodelujejo v pogovoru o njih – učitelj naj spodbuja učence k izrekanju mnenja o nasvetih, npr. o njihovi zanimivosti/ustreznosti/sodobnosti/potrebosti oz. upravičenosti (utemeljenosti) ipd.; učenca, ki je prinesel dani nasvet, pa naj spodbuja k navajanju razlogov, zaradi katerih ga je izbral.

2. Prilastkov odvisnik

Prilastkov odvisnik je edini odvisnik, ki ne dopolnjuje povedka iz glavnega stavka – temveč dopolnjuje samostalniško besedo v katerem koli stavčnem členu iz glavnega stavka, in sicer jo natančneje določa s podatkom o njeni vrsti, lastnosti ali količini (npr. *Zahvaljujem se ti za krilo, ki si mi ga naredila iz usnja.*; *Podarili so mi smuči, kakršne sem si že dolgo želel.*; *Na srečanju se je zbralo ljudi, kolikor jih že več let ni bilo.*).

Po njem vprašujemo z vprašalnico *kateri/kakšen/koliko + ustreznna samostalniška beseda iz glavnega stavka* (npr. *Za katero krilo?*, *Kakšne smuči?*, *Koliko ljudi?*). Ker pomensko dopolnjuje samostalniško besedo iz glavnega stavka, ni samostojni stavčni člen, ampak je njegov del – in sicer prilastek (v povedi *Zahvaljujem se ti za krilo, ki si mi ga naredila iz usnja* je del predmeta; v povedi *Na srečanju se je zbralo ljudi, kolikor jih že več let ni bilo* pa je del osebk).

Prilastkov odvisnik se začneja z oziralnim pridevniškim zaimkom (npr. *ki, kateri, kakršen, čigar, kolikor ...*). Lahko stoji za glavnim stavkom ali sredi njega (prim. *Zahvaljujem se ti za krilo, ki si mi ga naredila iz usnja.*; *Za krilo, ki si mi ga naredila iz usnja, se ti zahvaljujem.*); nikoli pa ne stoji pred glavnim stavkom. Med glavnim in odvisnim stavkom je vejica; če je odvisnik sredi glavnega stavka, je vejica celo na obeh straneh (vrinjenega) odvisnika (veliko Slovencev na to rado pozabi – še zlasti na drugo vejico, tj. na tisto za odvisnikom).

(Dvostavčne) povedi s prilastkovim odvisnikom tvorimo tako, da združimo (dve) enostavčni povedi s ponovljeno prvino predmetnosti oz. s ponovljeno besedo (npr. *Zahvaljujem se ti za krilo. Krilo si mi naredila iz usnja.*), in sicer tako, da ponovljeno besedo iz druge povedi zamenjamo z oziralnim pridevniškim zaimkom (npr. *Zahvaljujem se ti za krilo. Krilo si mi naredila iz usnja.* → *Zahvaljujem se ti za krilo, ki si mi ga naredila iz usnja.*) – vendar je to mogoče le tedaj, če druga poved vsebuje podatek o obstoječi vrsti/lastnosti ... ponovljene prvine predmetnosti (npr. *Popil je čaj, ki mu ga je skuhal teta.*). Če pa druga poved vsebuje podatek o prihodnji značilnosti/ učinku ... ponovljene prvine, te ponovljene prvine ne smemo zamenjati z oziralnim pridevniškim zaimkom, torej take povedi ne smemo pretvoriti v prilastkov odvisnik (prim. *Popil je čaj, ~~ki ga je pozdravil.~~*) – pač pa ponovljeno prvino izrazimo z kazalnim zaimkom ali kako drugače (npr. *Popil je čaj in ta ga je pozdravil.*). Slovenci pogosto tvorijo t. i. nepravne prilastkove odvisnike, torej napačno uporabljajo oziralne pridevniške zaimke.

Pravi prilastkov odvisnik lahko pretvorimo (strnemo) v polstavek (npr. *Zahvaljujem se ti za krilo, narejeno iz usnja*) ter nato v desni ali levi prilastek (npr. *Zahvaljujem se ti za krilo iz usnja*; *Zahvaljujem se ti za usnjeno krilo.*). Nepravega prilastkovega odvisnika tako ne moremo pretvarjati (in to nam je lahko tudi v pomoč pri prepoznavanju nepravih prilastkovih odvisnikov ter pri odpravljanju napačne rabe zaimkov *ki/kateri*).

Učenci s slabše razvito skladijsko zmožnostjo ostajajo na ravni prilastkovega odvisnika (ta je namreč tvorbo preprosto in pomensko najbolj razviden); skladijsko zmožnejši učenci pa ga zmorejo pretvoriti v polstavek ali v desni oz. levi prilastek.

Opozorilo:

Obravnave prilastkovega odvisnika ne navezujemo na stavčne člene, in sicer zato, ker so učenci (po učnem načrtu) v 7. razredu spoznali samo t. i. glavne stavčne člene (tj. povedek, osebek, predmet, prislovno določilo), ne pa tudi stranskih (tj. prilastka, povedkovega določila

- in povedkovega prilastka) in ker so glavnim stavčnim členom določali samo vlogo/pomen, vprašalnico in vrsto, ne pa tudi sestave (tj. goli ali zloženi, priredno ali podredno zloženi, jedro in določilo/prilastek).

Ne glede na to menimo, da učenci nimajo težav

- s prepoznavanjem glavnega stavka v povedih s prilastkovim odvisnikom in s spraševanjem po prilastkovem odvisniku,
- z določanjem skladijske vloge prilastkovega odvisnika (tj. katero besedo iz glavnega stavka dopolnjuje in s katerim podatkom jo dopolnjuje),
- s prepoznavanjem prilastkovega odvisnika v povedi ter z razumevanjem in rabo strokovnega izraza *prilastkov odvisnik* ipd.

Učenci pa imajo težave

- z združevanjem enostavnih povedi v dvostavčne povedi s prilastkovim odvisnikom,
- s pretvarjanjem prilastkovih odvisnikov v nestavnčne prilastke,
- s pretvarjanjem nestavnčnih prilastkov v prilastkove odvisnike,
- s tvorjenjem in razumevanjem tistih povedi, v katerih je prilastkov odvisnik sredi glavnega stavka,
- z rabo vejice med glavnim in odvisnim stavkom,
- s pravilno rabo oziralnih pridevniških zaimkov *ki* in *kateri* (tj. *kateri* samo ob predlogu, npr. *To je mesto, v katerem želim živeti.* – ne: *To je mesto, ki v njem želim živeti.*) ipd.

• Nasvet za obravnavo 12. in 14. naloge v SDZ (str. 71, 72):

- Učenci naj nalogo rešujejo samostojno; tako povzemajo svoje znanje o prilastkovem odvisniku in o odvisnikih nasploh. Svoje rešitve naj najprej primerjajo s sošolčevimi. Temu naj sledi frontalno preverjanje rešitev – izbrana učenca naj predstavita svoja dopolnjena povzetka, sošolci pa naj presojujejo njuni predstavitvi.

Samovrednotenje učenca/učenke

- Kaj od tega, kar ste delali v tej učni enoti, boš lahko uporabil/-a v vsakdanjem življenju?
- Ali boš odslej bolje razumel/-a javne nasvete strokovnjakov?
Zakaj?
Ali boš odslej bolj kritičen/-čna do odzivov bralcev nasvetov na spletu?
Zakaj?
- Ali se znaš vprašati po prilastkovem odvisniku?
Če se znaš, ponazori svoj odgovor s svojim primerom.
Če ne, zakaj in kako bi dosegel/-gla ta cilj?
- Ali v glavnem stavku prepoznaš besedo, ki jo natančneje določa prilastkov odvisnik?
Če jo prepoznaš, ponazori svoj odgovor s svojim primerom.
Če je ne prepoznaš, zakaj in kako bi dosegel/-gla ta cilj?
- Ovrednoti svoje prepoznavanje vrste odvisnikov.
Kateri odvisnik težje prepoznaš in zakaj?
- Ovrednoti svojo rabo vejice v podredno zloženih povedih.
V katerih podredno zloženih povedih delaš največ pravopisnih napak?
Kako bi izboljšal/-a to svojo zmožnost?

- Kako si se počutil/-a pri pouku med obravnavo te učne enote?
Zakaj?
- Kaj ti je bilo najbolj všeč?
Zakaj?
- Kaj ti ni bilo všeč?
Zakaj?
- Kako si sodeloval/-a s sošolci in sošolkami?
Ali ti kaj ni bilo všeč?
Če ti ni bilo, kaj?
- Kako si sodeloval/-a z učiteljem/učiteljico?
Ali ti kaj ni bilo všeč?
Če ti ni bilo, kaj?
- Kaj bi rad/-a izboljšal/-a?
Kako boš to storil/-a?

Samovrednotenje učitelja/učiteljice

Poleg splošnih vprašanj (gl. Uvod) naj se upoštevajo tudi vprašanja, značilna za to učno enoto:

- Ali sta se nasveta iz SDZ zdela učencem zanimiva?
Po čem tako sklepam?
Če zanje nista bila zanimiva, kaj bi bilo treba spremeniti?
- Ali so učenci zmogli
 - določiti zgradbo prebranega nasveta,
 - povzeti njegove podteme,
 - povzeti priporočene ukrepe in njihovo vlogo?S čim so imeli največ težav?
Zakaj?
Kako sem jim pomagal/-a?
- Ali večina učencev prepozna prilastkov odvisnik?
Kaj jim povzroča največ težav in kaj bi še lahko naredil/-a, da bi bilo teh težav čim manj?
- Ali se mi zdi pomembno, da učenci obvladajo pretvarjanje prilastkovega odvisnika v nestavčni prilastek in obrnjeno?
Zakaj?
Kako zainteresirani so bili učenci za tako pretvarjanje?
Zakaj?
Kako uspešni so bili pri tem?
Kako sem jim pomagal/-a in kako jim bi še lahko?
- Ali v besedilih učencev in tudi v drugih besedilih prepoznam neprave/nepravilne prilastkove odvisnike in jih popravljam?
Če jih ne, zakaj?
- Ali pazim na to, da ne uporabljam nepravih/nepravilnih prilastkovih odvisnikov?
Če ne, zakaj?

Vir

Janja Dermastja, Nedelova svetovalnica: Hči se ne zna učiti, Nedelo 10. 6. 2015,
<<http://www.delo.si/nedelo/nedelova-svetovalnica-hci-se-ne-zna-uciti.html>> (ogled 23. 7. 2016) (prirejeno).

13 Kaj je, zakaj nastane in kaj povzroči?

SDZ (2. del): 73–90

Predvideno število ur: 5

Temeljna vprašanja enote

- Kaj je razlaga naravnega pojava in kako jo tvorimo?
- Kdaj in zakaj moramo navajati vire?
- Kako navajamo natisnjene in spletne vire?

Cilji enote

Učenci v izmenjujočih se aktivnih oblikah dela (npr. individualna, v manjših skupinah, frontalna, v dvojicah)* problemsko in procesno razvijajo

- sporazumevalno zmožnost v slovenskem jeziku, in sicer:
 - pogovarjanje o naravnih in družbenih pojavih ter o razlikah med njimi,
 - pogovarjanje o značilnostih poljubno izbranega naravnega pojava, o vzrokih za njegov nastanek in o njegovih posledicah,
 - sklepanje o temi besedila, ki ga bodo prebrali, in o značilnostih predstavljenega naravnega pojava,
 - branje, razumevanje, pomnjenje, povzemanje in vrednotenje razlage naravnega pojava,
 - vrednotenje svoje napovedi teme besedila,
 - povzemanje podtem besedila in predstavljanje njegove zgradbe,
 - navajanje bistvenih podatkov in razlaganje njihove vzročno-posledične povezanosti,
 - navajanje glagolov iz danih odstavkov besedila, določanje njihove časovne oblike ter predstavljanje njene vloge v besedilu,
 - določanje besedilne vrste,
 - predstavljanje poimenovalne vloge prvin besedila,
 - povzemanje značilnosti razlage naravnega pojava,
 - razumevanje in rabo strokovnega izraza *razlaga naravnega pojava*,
 - predstavljanje svojega predznanja o danem naravnem pojavu in pripovedovanje o svojih doživetij, povezanih z njim,
 - sklepanje o temi besedila, ki si ga bodo ogledali, in dopolnjevanje definicije napovedanega naravnega pojava,
 - poslušanje/gledanje, razumevanje, pomnjenje, povzemanje in vrednotenje posnete razlage naravnega pojava,
 - vrednotenje svoje napovedi teme posnetega besedila,
 - povzemanje podtem in bistvenih podatkov (v preglednici) ter predstavljanje njihove časovne in vzročno-posledične povezanosti,
 - tvorjenje razlage poljubno izbranega naravnega pojava in elektronsko dopisovanje z učiteljem/učiteljico,
 - pogovarjanje o virih za tvorjenje razlage naravnega pojava, o vključevanju spoznanj drugih avtorjev v svoje besedilo in o navajanju podatkov o virih,

* Učitelj naj za aktivno delo v razredu upošteva *Splošne didaktične nasvete* iz Uvoda.

- branje primerov ter opisovanje in vrednotenje njihovega zapisa,
 - navajanje natisnjenih in spletnih virov;
- druge vrste ključnih zmožnosti, npr.:
- kritičnost do svojega ravnanja in sporazumevanja ter do ravnanja in sporazumevanja drugih ljudi,
 - utemeljevanje svojega mnenja,
 - logično mišljenje,
 - raziskovanje,
 - informacijsko pismenost,
 - digitalno pismenost,
 - samoiniciativnost in ustvarjalnost,
 - sodelovanje,
 - uporabo znanja,
 - učenje učenja.

Temi enote: 1. Razlaga naravnega pojava, 2. Navajanje virov

1. Razlaga naravnega pojava

Razlaga naravnega pojava je besedilo, v katerem

- na začetku definiramo izbrani naravni pojav (npr. *skalni podor*), tj. ga umestimo v skupino sorodnih pojavov (prim. *naravni pojav*) in navedemo njegove razločevalne lastnosti, npr. kaj se ob njem dogaja (prim. *se del kamnite gorske stene podre in zdrobi ter kot plaz zdrvi v dolino*),
- nato pa predstavimo, zakaj po navadi nastane in kaj so njegove posledice ipd. (prim. *Nastane zaradi razpok v kamnini oz. njenih plasteh.; Redkejši so veliki skalni podori; ti pogosto preoblikujejo zemeljsko površino. Če so v bližini naselij, lahko povzročijo naravno katastrofo.*).

V takem besedilu prevladujejo vzročno-posledično zložene povedi (npr. *Ker ima led večjo prostornino od vode, razpoke še bolj razpre, zato potem ko se led stali, v kamnini nastanejo še večje razpoke.*) in vzročne predložne zveze (npr. *zaradi razpok v kamnini*); pogoste so tudi samostalniške besedne zveze, katerih jedro je beseda *posledica* oz. *vzrok* (npr. *Razpoke nastanejo zaradi mehanskih ali kemijskih procesov.; Mehanski ali kemijski procesi so vzrok nastanka razpok.*). Glagoli so načeloma v sedanjiku (ta izraža brezčasnost/splošnost), in sicer v 3. osebi ednine in množine.

Opozorilo:

Učenci imajo pogosto težave že s samimi definiranjem naravnega pojava, in to z obema deloma definicije, tj. z umestitvijo pojava v skupino sorodnih pojavov in z navajanjem njegovih razločevalnih lastnosti:

- Ker ne vedo, v katero skupino bi umestili naravni pojav, ali ker ne obvladajo abstraktnih nadpomenk, uporabljajo kar splošni *to, kar/ko/da* (prim. *Skalni podor je to, kar/ko/da ...*).
- Ker ne vedo, s katerimi sorodnimi naravnimi pojavi bi ga primerjali, ali ker ne prepoznajo njegovih razločevalnih lastnosti, navajajo kar vse njegove značilnosti.
- Ker ne vedo, zakaj kaj nastane oz. kako vpliva na okolico/kaj v njej povzroča, danega naravnega pojava ne razložijo prav (npr. ne navajajo pravih vzrokov/posledic) ali pa ga sploh ne razložijo.

Zato naj učitelj spodbuja učence

- k definiranju pojavov oz. pojmov,
- k opazovanju naravnih pojavov ter k razmišljanju o vzrokih zanje in o njihovih posledicah,
- k iskanju podatkov o naravnih pojavih po raznih virih,
- k opazovanju dveh vzročno-posledičnih dejanj/stanj ter k prepoznavanju in izražanju vzroka in posledice (tu se učitelj lahko zgleduje po delu nalog iz SDZ za 5. razred, in sicer iz učne enote Ker ponoči ne spim, spadam med sove, ali iz SDZ za 6. razred, in sicer iz učne enote Zaradi če čebula ni bula).

Sicer pa učence med razlaganjem naravnega pojava pogosto »odnese« v pripovedovanje o svojih doživetjih ob danem naravnem pojavu ali v obnavljanje tega, kar so prebrali ali slišali o naravnem pojavu. Včasih pa namesto razlage naravnega pojava le povedo/napišejo, kaj je značilno za naravni pojav (npr. oblika, višina, hitrost, moč, delovanje), kje in kako nastane ter kako poteka; torej ostajajo pri opisu naravnega pojava, ki so ga obravnavali že v 6. razredu.

2. Navajanje virov

Pri tvorjenju besedil si pogosto pomagamo z besedili drugih avtorjev (npr. z leksikoni, enciklopedijami, članki, razpravami ipd.) – v njih poiščemo podatke, nato pa te povežemo z drugimi in jih oblikujemo po svoje ali kar prepíšemo dele tujega besedila in to, da gre za dobesedni navedek tujega besedila, zaznamujemo z narekovaji.

V obeh primerih moramo na koncu besedila/pod črto/v oklepaju ipd. navesti osnovne podatke o »svojem viru«, tj. ime in priimek avtorja, naslov dela, ime založbe, kraj in leto izdaje. Te podatke lahko razvrstimo na več načinov, prim.

- S. Kuščer, E. Podreka (1997). *Voda*. Ljubljana: Založba Mladinska knjiga.
- S. Kuščer, E. Podreka: *Voda*. Ljubljana: Založba Mladinska knjiga, 1997.
- ...

Opozorilo:

Učenci pogosto uporabljajo vire, a jih le redko navajajo – in sicer zato, ker bi jih radi zamolčali, ali ker ne vedo, da jih je treba navesti, ali ker jih ne znajo navesti. (Podobno je tudi z navajanjem tujega besedila: učenci v svojih besedilih le redko zaznamujejo tuje besedilo; učitelj naj jim pove, da je treba tuje besedilo ločiti od svojega z narekovaji.)

Učitelj naj spodbuja učence k navajanju virov tako,

- da sam v gradivu za učence vedno navaja vire,
- da učence vedno vpraša po virih,
- da učencem večkrat pove, da je treba vire navesti,
- da v razredu obesi plakat z različnimi načini navajanja zapisanih in spletnih virov.

Samovrednotenje učenca/učenke

- Kaj od tega, kar ste delali v tej učni enoti, boš lahko uporabil/-a v vsakdanjem življenju?
- Ali v šoli/drugod razumeš vse razlage naravnih pojavov?
Če ne, zakaj?
Kdo ti pomaga pri njihovem razumevanju in kako?

- Ali si vse naloge o skalnem podoru rešil/-a takoj po prvem branju izhodiščnega besedila?
Če jih nisi, zakaj?
- S katero nalogo po branju besedila o skalnem podoru si imel/-a največ težav?
Zakaj?
Kako si si pomagal/-a pri njenem reševanju?
- Primerjaj, kako si razumel/-a razlago sklanega podora in razlago Sončevega mrka.
Katero besedilo si bolje razumel/-a?
Zakaj?
S čim si imel/-a največ težav?
Zakaj?
Kako bi jih lahko odpravil/-a?
- Kje vse razlagaš naravne pojave?
Kaj se ti zdi najtežje: definiranje naravnega pojava, navajanje vzroka za njegov nastanek ali navajanje njegovih posledic?
Kako si pomagaš pri tem?
- Ali si v besedilih, ki si jih tvoril/-a do obravnave te učne enote, navajal/-a podatke o virih?
Zakaj?
Če nisi, ali boš odslej to delal/-a?
Zakaj?
Na kateri način boš navajal/-a natisnjene vire in na katerega spletne vire?
Zakaj prav tako?
- Kako si se počutil/-a pri pouku med obravnavo te učne enote?
Zakaj?
- Kaj ti je bilo najbolj všeč?
Zakaj?
- Kaj ti ni bilo všeč?
Zakaj?
- Kako si sodeloval/-a s sošolci in sošolkami?
Ali ti kaj ni bilo všeč?
Če ti ni bilo, kaj?
- Kako si sodeloval/-a z učiteljem/učiteljico?
Ali ti kaj ni bilo všeč?
Če ti ni bilo, kaj?
- Kaj bi rad/-a izboljšal/-a?
Kako boš to storil/-a?

Samovrednotenje učitelja/učiteljice

Poleg splošnih vprašanj (gl. Uvod) naj se upoštevajo tudi vprašanja, značilna za to učno enoto:

- Kako bi ovrednotil/-a razumevanje razlage skalnega podora pri svojih učencih?
Kako pa razumevanje razlage Sončevega mrka?
Katera razlaga naravnega pojava jim je povzročala večje težave: zapisana ali posneta?
Zakaj?
Kateri učenci so imeli težave in kako sem jim pomagal/-a?
- Ali so učenci v svojih razlagah pravilno definirali naravni pojav?
S katerim delom definicije so imeli največ težav?

Zakaj?

Kako bi lahko odpravili te težave?

- Ali so učenci v svojih razlagah navajali vzroke za nastanek naravnega pojava in njegove posledice?

Kaj jim je težje: navajanje vzroka ali posledic?

Kako bi jim lahko pomagal/-a pri tem?

- Ali se mi zdi smiselno, da smo pri slovenščini obravnavali razlago naravnega pojava? Če se mi zdi, zakaj?

Če se mi ne zdi, zakaj in pri katerem predmetu naj bi to obravnavali?

Ali se bom v prihodnje dogovoril/-a z učitelji drugih predmetov za medpredmetno povezovanje pri tej učni temi?

Zakaj?

- Kaj menim o navajanju virov: je potrebno ali ne?

Zakaj?

- Ali znam pravilno navajati vire?

Kje sem se tega naučil/-a?

Na kateri način jih po navadi navajam?

Zakaj prav na tega?

- Ali sem do obravnave te učne enote od učencev pričakoval/-a, da bodo navajali vire? Če nisem, zakaj?

- Ali bom učence odslej opozarjal/-a na navajanje virov?

Zakaj?

- Ali v gradivu, ki ga pripravim za učence, navajam vire?

Če ne, zakaj?

14 Iz srca do srca

SDZ (2. del): 91–108

Predvideno število ur: 4

Temeljna vprašanja enote

- Kdaj, čemu in kako izrečemo zahvalo oz. opravičilo?
- Kako se komu pisno zahvalimo – kaj mu sporočimo?
- Kako komu pisno opravičimo sebe ali koga drugega – kaj mu sporočimo?
- Kaj napišemo v uradni zahvali in kaj v uradnem opravičilu?
- Kaj je v raznovrstnih uradnih dopisih (npr. v zahvali, opravičilu, vabilu) enako in kaj je različno?

Cilji enote

Učenci v izmenjujočih se aktivnih oblikah dela (npr. individualna, v manjših skupinah, frontalna, v dvojicah)* problemsko in procesno razvijajo

- sporazumevalno zmožnost v slovenskem jeziku, in sicer:
 - sklepanje o tematskem polju učne enote na podlagi njenega naslova,
 - dopolnjevanje definicij čustev, pogovarjanje o načinih izražanja čustev ter izražanje izbranega čustva z nebesednim in besednim jezikom,
 - pogovarjanje o svojih izkušnjah z občutenjem in izražanjem hvaležnosti in obžalovanja ter o okoliščinah, načinih, namenu in učinku izražanja hvaležnosti in obžalovanja,
 - branje, razumevanje, doživljanje in vrednotenje neuradne in uradne zahvale ter uradnega opravičila,
 - prepoznavanje in navajanje pragmatičnih, funkcijskih, jezikovnih, zgradbenih in vsebinskih značilnosti prebranih dopisov,
 - pretvarjanje uradne elektronske zahvale v navadno poštno pošiljko,
 - pretvarjanje navadnega uradnega opravičila v elektronsko,
 - predstavljanje zgradbenih podobnosti in različnosti uradne zahvale in uradnega opravičila,
 - predstavljanje vloge zahvale in opravičila ter jezikovnih in zgradbenih značilnosti uradne zahvale in uradnega opravičila,
 - razumevanje in rabo strokovnih izrazov *neuradna zahvala*, *uradna zahvala*,
 - *neuradno opravičilo* in *uradno opravičilo*,
 - predstavljanje načel za ustrezno oblikovanje navadnih uradnih dopisov,
 - pisanje elektronske uradne zahvale in elektronsko dopisovanje z učiteljem/učiteljico,
 - pisanje uradnega opravičila kot priponke k elektronskemu spremnemu dopisu in elektronsko dopisovanje z učiteljem/učiteljico;
- druge vrste ključnih zmožnosti, npr.:
 - kritičnost do svojega ravnanja in sporazumevanja ter do ravnanja in sporazumevanja drugih ljudi,
 - utemeljevanje svojega mnenja,
 - vživljanje v nove sporazumevalne okoliščine,

* Učitelj naj za aktivno delo v razredu upošteva *Splošne didaktične nasvete* iz Uvoda.

- sodelovanje,
- estetskost,
- logično mišljenje,
- digitalno pismenost,
- uporabo znanja.

Temi enote: 1. Zahvala in opravičilo, 2. Uradni dopisi (npr. zahvala, opravičilo)

1. Zahvala in opravičilo

Zahvala in opravičilo sta dvogovorni besedili. V zahvali izrečemo komu svojo hvaležnost za to, kar je naredil za nas, kar nam je podaril ipd., in nam koristi; torej se odzovemo na njegovo besedno ali nebesedno dejanje. Navadno se zahvalimo z besedo *hvala* – to izrečemo prijazno in spoštljivo. V opravičilu izrečemo komu obžalovanje, ker česa nismo naredili oz. ker smo kaj naredili narobe. Navadno se opravičimo z besedo *oprosti/-te* – to izrečemo prijazno in spoštljivo.

Če zahvale ali opravičila ne izrečemo, smo nevljudni; drugemu tako sporočimo, da ne cenimo njegovega dejanja/darila oz. da nam ni žal svojega neprimernega/slabega dejanja, zato lahko spremeni svoj odnos do nas ali celo prekine stike z nami. Zahvala in opravičilo morata biti naslovniku poslana/izročena čim prej, ker ni vljudno, da čakamo dolgo po tem, ko nam je kdo storil kaj dobrega oz. ko smo mu mi storili kaj slabega/neprimernega.

Zahvalo in opravičilo lahko

- izrečemo ali napišemo – zato ločimo izgovorjeno in zapisano zahvalo oz. opravičilo,
- namenimo le enemu človeku/ozkemu krogu ljudi ali množici/večji skupini ljudi – zato ločimo zasebno in javno zahvalo oz. opravičilo,
- namenimo naslovniku, s katerim smo v enakovrednem ali v neenakovrednem družbenem razmerju – zato ločimo neuradno in uradno zahvalo oz. opravičilo.

2. Uradni dopisi (npr. zahvala, opravičilo)

Zapisana uradna zahvala in zapisano uradno opravičilo (tj. dopisa, ki ju pošiljajo posamezniki ustanovam/njihovim predstavnikom ali ustanove/njihovi predstavniki posameznikom) imata značilno zgradbo (glavo, vsebino in zaključek) in predpisano obliko uradnega dopisa:

- V levem zgornjem kotu so napisani sporočevalčevi podatki (ime in priimek ter naslov, lahko tudi telefonska številka in elektronski naslov).
- Pod njimi so navedeni naslovnikovi podatki (ime in priimek osebe/ime ustanove in njen naslov).
- V desnem zgornjem kotu (v višini poštne številke piščevega kraja) sta napisana kraj in datum pisanja. (Nekateri pišejo kraj in datum levo spodaj.)
- Pod naslovnikovimi podatki je zapisano ime besedilne vrste, npr. *Zahvala* (lahko v rubriki *Zadeva*), ob njem je lahko navedena tema besedila (npr. *za denarno podporo*).
- Pod tem je napisana vsebina (npr. za kaj se pisec zahvaljuje in kako mu je/bo to koristilo; koga in kaj opravičuje, kdaj in zakaj se je to zgodilo ipd.) – če pisec piše v svojem imenu, uporablja prvoosebno glagolsko obliko v ednini, če pa piše v imenu ustanove, uporablja 1. osebo množine; naslovnika vika in mu sporoča le dejstva, torej ne izraža svojih občutkov in

mnenj (tj. sporoča objektivno).

- V zaključku sta uradni pozdrav in sporočevalčev podpis (z imenom in priimkom).

Med naslovom dopisa in njegovo vsebino je lahko napisan nagovor (npr. *Spoštovani!*); tega pisec ne vstavi, če je na začetku naslovnikovih podatkov že napisal *Spoštovani gospod/ Spoštovana gospa*.

Uradno zahvalo in opravičilo pošljemo po pošti ali jo osebno izročimo naslovniku (in sicer v ovojnici – na njeno sprednjo stran napišemo naslovnikove podatke). Lahko jo pošljemo tudi po elektronski pošti – daljšo npr. kot datoteko v priponki k elektronskemu spremnemu dopisu, v katerem naslovnika vljudno nagovorimo, mu napišemo, kaj mu pošiljamo v priponki, pripišemo pozdrav ter se podpišemo z imenom in priimkom.

Opozorilo:

V uradnih zahvalah in opravičilih, ki jih pišejo učenci, so pogoste naslednje napake:

- Učenci ne napišejo vseh sestavin zahvale oz. opravičila ali jih ne razvrstijo pravilno.
- Napačno razvrstijo podatka o kraju in času pisanja – to pomeni, da najprej navedejo čas pisanja, nato pa kraj (npr. *7. 6. 2016, Ljubljana*).
- Za letnico v datumu napišejo piko (npr. *7. 6. 2016.*).
- Piko za dnem in mesecem pišejo levo in desno stično, torej brez presledka pred naslednjo številko (prim. *7.6.2016 nam. 7. 6. 2016*).
- Za spoštljivim nagovorom naslovnika nad njegovim imenom in priimkom (v uradni zahvali) napišejo klicaj (npr. *Spoštovani gospod!*).
- Za vsakim pozdravom (tj. ne glede na to, ali je v njem osebna glagolska oblika ali ne) postavijo ločilo (po navadi klicaj ali vejico) – torej ne upoštevajo pravila, da za pozdravom, ki nima osebne glagolske oblike, ni ločila (prim. *Lep pozdrav – Lepo Vas pozdravljam.*).

Učenci so se z neuradno zahvalo in neuradnim opravičilom seznanili že v 4. razredu. V 8. razredu pa poznavanje te besedilne vrste nadgrajujejo še z opazovanjem in spoznavanjem zgradbe in oblike uradne zahvale in uradnega opravičila – pri tem se navezujejo na poznavanje zgradbe in oblike uradnega vabila (to so obravnavali v 7. razredu).

Samovrednotenje učenca/učenke

- Ali si izvedel/-a kaj novega o pisanju uradnih dopisov?
Če si, kaj?
Če nisi, od kod si to že prej vedel/-a?
- Kaj si si najbolj zapomnil/-a o pisanju uradnih dopisov?
Zakaj?
- Ali boš to znanje o uradnih dopisih lahko uporabil/-a v vsakdanjem življenju?
Če ne boš, zakaj?
Če boš, kdaj?
- Ali v vsakdanjem življenju prepoznaš okoliščine za pisanje uradnega dopisa?
Če ne, s čim imaš največ težav in kako bi jih odpravil/-a?
- Kako bi ovrednotil/-a svojo zmožnost elektronskega dopisovanja z učiteljem/učiteljico?
Katere napake delaš?
Ali jih odkriješ sam/-a?

- Če jih ne, kdo te največkrat opozori nanje?
Ali pri naslednjem dopisovanju upoštevaš te popravke?
Zakaj?
- Ali ti je vživljanje v nove vloge v nalogah v SDZ (npr. v 18. na str. 101 in v 19. na str. 102) povzročalo kaj težav?
Zakaj?
 - Kako si se počutil/-a pri pouku med obravnavo te učne enote?
Zakaj?
 - Kaj ti je bilo najbolj všeč?
Zakaj?
 - Kaj ti ni bilo všeč?
Zakaj?
 - Kako si sodeloval/-a s sošolci in sošolkami?
Ali ti kaj ni bilo všeč?
Če ti ni bilo, kaj?
 - Kako si sodeloval/-a z učiteljem/učiteljico?
Ali ti kaj ni bilo všeč?
Če ti ni bilo, kaj?
 - Kaj bi rad/-a izboljšal/-a?
Kako boš to storil/-a?

Samovrednotenje učitelja/učiteljice

Poleg splošnih vprašanj (gl. Uvod) naj se upoštevajo tudi vprašanja, značilna za to enoto:

- Kako so učenci sodelovali pri reševanju prvih treh nalog v SDZ?
Zakaj?
- Kako so učenci sodelovali v uvodnem pogovoru o njihovih izkušnjah z izrekanjem zahvale in opravičila?
Ali sem/bi jih moral/-a še dodatno motivirati?
Če sem/bi jih, kako?
- Ali so učenci uzavestili okoliščine za pisanje uradne zahvale oz. uradnega opravičila?
Če niso, zakaj?
Kako jim bom pomagal/-a pri tem?
- Ali so učenci upoštevali predpisano obliko in zgradbo uradne zahvale oz. uradnega opravičila?
Če niso, česa niso upoštevali in zakaj?
Kako jim bom pomagal/-a odpraviti težave?
- Ali so mi učenci po e-pošti poslali svoje uradne dopise?
Če niso, zakaj?
Če da,
 - kaj sem naredil/-a z njihovimi dopisi,
 - kako bi ovrednotil/-a njihovo zmožnost elektronskega dopisovanja z mano in
 - kako bi jim jo pomagal/-a izboljšati?

15 Navadna, priporočena ali hitra _____?

SDZ (2. del): 109–116

Predvideno število ur: 2

Temeljni vprašanja enote

- Kako izpolnjujemo poštne obrazce in na kaj moramo pri tem paziti?

Cilji enote

Učenci v izmenjujočih se aktivnih oblikah dela (npr. individualna, v manjših skupinah, frontalna, v dvojicah)* problemsko in procesno razvijajo

- sporazumevalno zmožnost v slovenskem jeziku, in sicer:
 - dopolnjevanje naslova učne enote in predstavljanje ustreznega pomena dane besede,
 - pogovarjanje o svojih izkušnjah s poštnimi storitvami in obrazci,
 - branje izpolnjenih poštnih obrazcev, določanje njihove vloge in znajdenje v njih,
 - branje, razumevanje in pomnjenje pravil za izpolnjevanje poštnih obrazcev,
 - izpolnjevanje poštnih obrazcev;
- druge vrste ključnih zmožnosti, npr.:
 - uporabo znanja,
 - nebesedno sporazumevanje,
 - kritičnost do svojega ravnanja in sporazumevanja ter do ravnanja in sporazumevanja drugih ljudi,
 - utemeljevanje svojega mnenja,
 - življenje v nove sporazumevalne okoliščine,
 - samoiniciativnost,
 - sodelovanje in podjetnost,
 - logično mišljenje,
 - estetskost,
 - digitalno pismenost,
 - učenje učenja.

Tema enote: Poštni obrazci

Po Slovarju slovenskega knjižnega jezika je obrazec list z okvirnim besedilom in rubrikami za ustrezne podatke; namenjen je za razne storitve, ki jih namesto nas opravi kdo drug, npr. ustanova (banka, pošta).

Obrazci imajo predpisano obliko in vsebino – ta je izražena z imeni rubrik (npr. *Pošiljatelj*, *Naslovník* ipd.) in vanje mora uporabnik dane storitve vpisati ustrezne podatke.

* Učitelj naj za aktivno delo v razredu upošteva *Splošne didaktične nasvete* iz Uvoda.

Pri izpolnjevanju obrazcev mora upoštevati navodila dane ustanove, podatke mora napisati čitljivo, po navadi s pisalom črne ali modre barve, naslove mora napisati pravilno, na obrazcu ne sme ničesar popravljati ipd.

Poštni obrazci so obrazci za storitve, ki jih namesto nas oz. za nas opravi Pošta Slovenije. So raznih vrst (glede na storitev, ki nam jo omogočajo): kadar želimo imeti dokaz, da smo oddali pisemsko pošiljko, izpolnimo Potrdilo o oddaji pošiljke; kadar želimo, da bi pošiljka prišla do naslovnika hitreje kot navadna, izpolnimo obrazec Hitra pošta; kadar želimo komu po pošti poslati denar, izpolnimo poštno nakaznico.

Potrdilo o oddaji pošiljke je poštni obrazec, ki ga izpolnimo, kadar želimo imeti dokaz (potrdilo), da smo oddali pisemsko pošiljko na poseben način (npr. z osebno vročitvijo, prednostno, s povratnico). Tako pošiljamo pomembnejše dopise, dokumente ipd.; včasih na obrazec vpišemo tudi vrednost odkupnine ali poslani pošiljke.

Hitra pošta je poštni obrazec, ki ga izpolnimo, kadar želimo, da prejemnik prejme našo pošto hitreje kot navadno. Sestoji iz dveh enakih listov – prvega ohrani pošta, drugega pa kot dokaz o poslani pošiljki prejme pošiljatelj. Na obrazcu pošiljatelj izpolni poleg rubrik o pošiljatelju in naslovniku še vrednost poslanega ali odkupnino zanj ter posebne storitve (s povratnico, z odkupom, s pazljivejšim ravnanjem).

Poštna nakaznica je poštni obrazec, ki ga izpolnimo, kadar želimo komu po pošti poslati denar. Sestoji iz dveh delov – oba izpolni pošiljatelj, nato pa en del (tj. Sporočilo o vplačilu poštne nakaznice) obdrži pošta in ga z denarjem vred izroči naslovniku, drugi del (tj. Potrdilo o vplačilu poštne nakaznice) pa obdrži pošiljatelj (kot dokaz, da je naslovniku po pošti poslal denar).

⋮ Nasvet za obravnavo 4. naloge v SDZ (str. 111):

⋮ Učitelj naj vodi t. i. motivacijski pogovor (z vprašanji iz te naloge) – učence naj spodbuja k pripovedovanju o izkušnjah z izpolnjevanjem obrazcev. Nato naj se učenci razdelijo v dvojice in učitelj naj vsaki dvojici izroči eno neizpolnjeno poštno nakaznico in eno neizpolnjeno potrdilo o oddaji pošiljke. Dvojice naj izpolnijo obrazca in ju nato (brez preverjanja) shranijo. (To, ali so obrazca izpolnili prav, bodo preverili na koncu te učne enote.)

⋮ Nasvet za obravnavo 12. naloge v SDZ (str. 114):

⋮ Učitelj naj pove učencem, da bodo to nalogo rešili doma, in jim naroči, da naj še enkrat podrobno preberejo pravila na rumeni podlagi v 10. nalogi. Nato naj izbrani učenci glasno preberejo pravila – učitelj naj po vsakem prebranem pravilu spodbuja učence k pogovoru o potrebnosti/ smiselnosti danega pravila. Kdor želi, naj si za razvedrilo ogleda ilustracijo ob 10. nalogi, prebere besedilo v oblaku in ga komentira. (Tako se učenci pripravijo na domače delo.)
⋮ Domačo nalogo naj učitelj preveri individualno. Po pregledu domače naloge naj učence spomni na obrazca, ki so ju v dvojicah izpolnjevali v 4. nalogi, ter naroči dvojicam, da naj si izmenjajo izpolnjene obrazce, jih pregledajo in si na list papirja zabeležijo napake. Nato naj predstavniki dvojic javno poročajo o svojih ugotovitvah (npr. o težavah oz. napakah sošolcev).

Samovrednotenje učenca/učenke

- Kaj od tega, kar ste delali v tej učni enoti, boš lahko uporabil/-a v vsakdanjem življenju?
- Katere poštne obrazce poznaš?
V katerih primerih jih moramo izpolniti?
- Ali znaš izpolniti poštne obrazce?
Če ne, s čim imaš največ težav?
- Kako si se počutil/-a pri pouku med obravnavo te učne enote?
Zakaj?
- Kaj ti je bilo najbolj všeč?
Zakaj?
- Kaj ti ni bilo všeč?
Zakaj?
- Kako si sodeloval/-a s sošolci in sošolkami?
Ali ti kaj ni bilo všeč?
Če ti ni bilo, kaj?
- Kako si sodeloval/-a z učiteljem/učiteljico?
Ali ti kaj ni bilo všeč?
Če ti ni bilo, kaj?
- Kaj bi rad/-a izboljšal/-a?
Kako boš to storil/-a?

Samovrednotenje učitelja/učiteljice

Poleg splošnih vprašanj (gl. Uvod) naj se upoštevajo tudi vprašanja, značilna za to učno enoto:

- Ali sem upošteval/-a v tem priročniku navedeni nasvet za obravnavo 4. naloge iz SDZ?
Če nisem, zakaj?
Če sem, kako so učenci sprejeli novo delo in ali so poznali ta poštna obrazca?
- Kaj je učencem povzročalo največ težav pri izpolnjevanju obrazcev?
Kako sem jim pomagal/-a?
- Ali so si učenci uzavestili, da morajo obrazce izpolniti čitljivo in da ne smejo v njih ničesar popravljati?
Če si niso, kaj bi še moral/-a narediti, da bi to dosegli?

16 Tečem, skačem, tekmujem

SDZ (2. del): 117–126

Predvideno število ur: 3

Temeljna vprašanja enote

- Čemu beremo tekmovalne sporede?
- Kako jih beremo oz. kako se v njih znajdemo?

Cilji enote

Učenci v izmenjujočih se aktivnih oblikah dela (npr. individualna, v manjših skupinah, frontalna, v dvojicah)* problemsko in procesno razvijajo

- sporazumevalno zmožnost v slovenskem jeziku, in sicer:
 - pogovarjanje o športnem udejstvovanju učencev,
 - pogovarjanje o svojih izkušnjah z branjem tekmovalnih sporedov,
 - branje tekmovalnega sporeda,
 - pogovarjanje o objavljanju, pisanju in branju tekmovalnih sporedov ter o njihovi sestavi,
 - najdenje v tekmovalnem sporedu,
 - sklepanje na podlagi podatkov iz tekmovalnega sporeda,
 - poročanje o ogledu športnega tekmovanja,
 - poročanje o izbranem športnem prenosu, ki si ga bo učenec ogledal po televiziji;
- in druge vrste ključnih zmožnosti, npr.:
 - kritičnost do svojega ravnanja in sporazumevanja ter do ravnanja in sporazumevanja drugih ljudi,
 - utemeljevanje svojega mnenja,
 - logično mišljenje,
 - nebesedno sporazumevanje,
 - sodelovanje in podjetnost,
 - vživljanje v nove sporazumevalne okoliščine,
 - informacijsko pismenost,
 - digitalno pismenost,
 - uporabo znanja,
 - učenje učenja.

Tema enote: Javno obvestilo – tekmovalni spored

Tekmovalni spored je javno obvestilo. Z njim organizator športnega tekmovanja obvešča javnost o tem, katero športno tekmovanje bo potekalo ob navedenem dnevu (oz. datumu) na navedenem kraju ter kako bo potekalo, tj. kdaj se bodo začele posamezne dejavnosti na tekmovanju (npr. uradni začetek, tekmovanje v posameznih športnih zvrsteh, razglasitev rezultatov, spremljevalni program, zaključna slovesnost).

* Učitelj naj za aktivno delo v razredu upošteva *Splošne didaktične nasvete* iz Uvoda.

Tekmovalni spored ima po navadi naslov (v njem so navedeni naziv/vrsta športnega tekmovanja, datum, kraj, včasih tudi organizator) in je oblikovan kot seznam iz dveh stolpcev:

- v levem stolpcu so zaporedoma napisane ura in minute začetka posamezne dejavnosti,
- v desnem stolpcu pa so navedene ustrezne dejavnosti na tekmovanju.

Podatek o trajanju posamezne dejavnosti ni napisan; bralec ga lahko izračuna iz danih podatkov.

Tekmovalni spored beremo selektivno (kadar nas zanima, katere dejavnosti bodo potekale v določenem delu dneva, oz. kadar nas zanima le določena vrsta dejavnosti) ali podrobno (kadar načrtujemo, da bomo ves dan preživel na tekmovanju).

Samovrednotenje učenca/učenke

- Kaj od tega, kar ste delali v tej učni enoti, boš lahko uporabil/-a v vsakdanjem življenju?
- Ali imaš pri branju sporedov težave?
Če jih imaš, katere?
- Kako po navadi prebereš spored – ga le preletiš ali ga takoj natančno prebereš?
Če ga samo preletiš, zakaj?
Če ga takoj natančno prebereš, zakaj?
- Kako si se počutil/-a pri pouku med obravnavo te učne enote?
Zakaj?
- Kaj ti je bilo najbolj všeč?
Zakaj?
- Kaj ti ni bilo všeč?
Zakaj?
- Kako si sodeloval/-a s sošolci in sošolkami?
Ali ti kaj ni bilo všeč?
Če ti ni bilo, kaj?
- Kako si sodeloval/-a z učiteljem/učiteljico?
Ali ti kaj ni bilo všeč?
Če ti ni bilo, kaj?
- Kaj bi rad/-a izboljšal/-a?
Kako boš to storil/-a?

Samovrednotenje učitelja/učiteljice

Poleg splošnih vprašanj (gl. Uvod) naj se upoštevajo tudi vprašanja, značilna za to učno enoto:

- Ali se je večina učencev znašla v tekmovalnem sporedu?
Če se niso, s čim so imeli težave?
- Ali bi učenci zdaj znali brati tudi druge vrste sporedov?
Če ne bi, katerih ne?
Kako jim bom pomagal/-a to doseči?
- Katera naloga iz podpoglavja *Vaja dela mojstra* je učencem povzročala največ težav?
Zakaj?
Kaj bom storil/-a?

17 Besedno in nebesedno

SDZ (2. del): 127–140

Predvideno število ur: 4

Temeljna vprašanja enote

- Kdaj, zakaj in čemu uporabljamo nebesedni jezik?
- Katera nebesedna ponazorila so v zapisanih besedilih, kako jih »beremo« in tvorimo?
- Kako naštevamo enote v stolpcih?

Cilji enote

Učenci v izmenjujočih se aktivnih oblikah dela (npr. individualna, v manjših skupinah, frontalna, v dvojicah)* problemsko in procesno razvijajo

- sporazumevalno zmožnost v slovenskem jeziku, in sicer:
 - interpretativno in neinterpretativno ustno obnavljanje odlomka iz umetnostnega besedila, pogovarjanje o govornih občutkih in vrednotenje obeh govornih nastopov,
 - opisovanje, navajanje ter ponazarjanje vidnih in slušnih nebesednih spremljevalcev govorenja,
 - predstavljanje posebnosti v sporazumevanju gluhonemih in gluhih ljudi ter vzrokov zanje,
 - pogovarjanje o učenju iz pisnih virov, o načinih učenja nasploh ter o učnih slogih/tipih,
 - »branje«, razumevanje in vrednotenje zapisanih nebesednih sporočil (tj. preglednic, stolpčnih, vrstičnih in tortnih prikazov, grafov, skic),
 - najdenje v nebesednih sporočilih,
 - sklepanje na podlagi podatkov iz nebesednih sporočil,
 - pretvarjanje nebesednih sporočil v besedila,
 - tvorjenje raznih vrst nebesednih predstavitev podatkov,
 - strokovno poimenovanje nekaterih nebesednih oblik prikazovanja podatkov,
 - branje in razumevanje primerov naštevanja podatkov v stolpcih ter opisovanje in vrednotenje njihovega zapisa,
 - povzemanje pravila za rabo ločil pri navajanju podatkov v stolpcih,
 - branje, razumevanje in vrednotenje novih primerov;
- druge vrste ključnih zmožnosti, npr.:
 - nebesedno sporazumevanje,
 - vživljanje v nove sporazumevalne okoliščine,
 - kritičnost do svojega sporazumevanja in do sporazumevanja drugih ljudi,
 - utemeljevanje svojega mnenja,
 - samoiniciativnost in ustvarjalnost,
 - sodelovanje in podjetnost,
 - logično mišljenje,
 - informacijsko pismenost,

* Učitelj naj za aktivno delo v razredu upošteva *Splošne didaktične nasvete* iz Uvoda.

- digitalno pismenost,
- uporabo znanja,
- učenje učenja.

Temi enote: 1. Nebesedne predstavitve podatkov, 2. Raba vejice pri naštevanju v stolpcih

1. Nebesedne predstavitve podatkov

Podatke ali svoje ugotovitve po navadi pisno predstavljamo besedno (tj. v besedilih). Kadar pa jih želimo predstaviti čim bolj nazorno (npr. želimo nazorno predstaviti razširjenost oz. pogostnost danega pojava/podatka) ali želimo olajšati primerjanje podatkov, se odločimo za nebesedno predstavitev, npr. s številkami, piktogrami, preglednicami, stolpčnimi, vrstičnimi in tortnimi prikazi, grafi, skicami ipd.

Z nebesednimi predstavitvami podatkov se srečujemo v vseh pisnih virih, npr. v časopisih, leksikonih, učbenikih, na televiziji, spletu ipd. – pravimo, da nebesedne predstavitve »beremo«, tj. iz njih skušamo prepoznati podatke in razumeti njihovo povezanost ter si to sproti pretvarjamo v besedni jezik. Pogosto pa tudi sami tvorimo nebesedne predstavitve – tedaj podatke pretvarjamo iz besednega jezika v nebesedne prvine. »Branje« in tvorjenje nebesednih predstavitev sta zahtevni jezikovni in miselni operaciji – in na to je treba učence pripraviti (tudi pri slovenščini).

Učenci so »brali« in interpretirali diagrame raznih oblik ter nebesedno predstavljali rezultate ankete (na razne načine) že v 5. razredu.

Nasvet:

Učenci naj rešujejo naloge individualno – v vsaki nalogi naj si ogledajo prikaz/prikaza podatkov in se ob vprašanih pripravijo na pogovor. Potem ko so pripravljeni na pogovor o dani nalogi, naj učitelj vodi pogovor z vprašanji iz te naloge. Po vsakem odgovoru naj učence vpraša še, kako so prišli do danega odgovora in kaj v vprašanju jih je k temu napeljalo.

Eden od učencev naj podatke iz prikazov predstavi še besedno.

2. Raba vejice pri naštevanju v stolpcih

Kadar kaj naštevamo v stolpcih, napišemo na koncu vsake naštete enote vejico ali pa te sploh ne napišemo. Če za naštetimi enotami napišemo vejico, moramo za zadnjo napisati končno ločilo, tj. piko. Če pa za naštetimi enotami vejice ne pišemo, se mora zadnja enota končati brez končnega ločila. Torej je prav dvoje:

<i>Vabljeni:</i>	<i>Vabljeni:</i>
– <i>predsednik</i>	– <i>predsednik,</i>
– <i>tajnik</i>	– <i>tajnik,</i>
– <i>člani</i>	– <i>člani.</i>

Kadar so naštete enote daljše (npr. če so stavki ali povedi), lahko namesto vejice uporabimo podpičje.

⋮ Opozorilo:

⋮ Učenci naj bi si predvsem uzavestili, da raba vejice pogojuje tudi rabo pike in da je raba podpičja
 ⋮ ustrežna predvsem za daljšimi naštetimi enotami, ne pa za naštetimi enobesednimi ali krajšimi
 ⋮ večbesednimi izrazi.

⋮ Nasvet za obravnavo 1. in 2. naloge v SDZ (str. 139):

⋮ Učitelj naj učencem naroči, da naj si podrobno ogledajo vzporedno napisane dvojice v tej nalogi
 ⋮ in primerjajo primera znotraj vsake dvojice. Nato naj se pripravijo na pogovor (tj. naj skušajo
 ⋮ odgovoriti na zapisana vprašanja) in potem naj sodelujejo v pogovoru.

⋮ Učenci naj po pogovoru samostojno dopolnijo pravilo v 2. nalogi (str. 140); učitelj naj spremlja
 ⋮ njihovo delo in jim po potrebi pomaga – zlasti naj jih usmerja pri strategiji reševanja te naloge.

⋮ Rešitve 2. naloge naj se preverijo frontalno.

Samovrednotenje učenca/učenke

- Kaj od tega, kar ste delali v tej učni enoti, boš lahko uporabil/-a v vsakdanjem življenju?
- Katera strokovna besedila raje bereš: gola besedila ali tista z nebesednimi deli?
Zakaj?
- Kateri nebesedni deli besedil se ti zdijo najbolj nazorni?
Zakaj?
Kateri pa se ti zdi najzanimivejši?
Zakaj?
- V učbenikih za razne predmete si oglej nebesedne predstavitve podatkov.
Za vsak predmet povej, kateri prevladujejo in zakaj prav ti.
- Kako raje predstavljaš podatke: besedno ali nebesedno?
Zakaj?
Kateri nebesedni prikaz podatkov iz SDZ (gl. 16. nalogo na str. 135) najbolj obvladaš?
Zakaj prav tega?
- Kako po navadi naštevaš podatke v stolpcih: z vejico, brez vejice ali s podpičjem?
Zakaj?
Na kaj moraš pri tem paziti?
Pri katerem šolskem predmetu ste sistematično obravnavali nebesedne prikaze?
Katere?
- Kako si se počutil/-a pri pouku med obravnavo te učne enote?
Zakaj?
- Kaj ti je bilo najbolj všeč?
Zakaj?
- Kaj ti ni bilo všeč?
Zakaj?
- Kako si sodeloval/-a s sošolci in sošolkami?
Ali ti kaj ni bilo všeč?
Če ti ni bilo, kaj?
- Kako si sodeloval/-a z učiteljem/učiteljico?
Ali ti kaj ni bilo všeč?
Če ti ni bilo, kaj?
- Kaj bi rad/-a izboljšal/-a?
Kako boš to storil/-a?

Samovrednotenje učitelja/učiteljice

Poleg splošnih vprašanj (gl. Uvod) naj se upoštevajo tudi vprašanja, značilna za to učno enoto:

- Ali se večina učencev znajde v nebesednih prikazih podatkov?
Če se ne, s čim imajo največ težav?
Kako jim bom pomagal/-a to doseči?
- Ali zna večina učencev ustno predstaviti podatke v vseh vrstah nebesednih prikazov?
Kaj jim pri tem povzroča največ težav?
- Ali zna večina učencev tvoriti nebesedne prikaze?
Če ne, katerih ne?
Kako jim bom pomagal/-a to doseči?
- Ali so učenci že prej kje sistematično obravnavali nebesedne prikaze?
Če so, kje?
Če niso, kaj menim o tem?
- Ali se mi zdi smiselno, da smo pri slovenščini obravnavali nebesedno predstavljanje podatkov?
Če se mi zdi, zakaj?
Če se mi ne, zakaj in pri katerem predmetu naj bi to obravnavali?
Ali se bom v prihodnje dogovoril/-a z učitelji drugih predmetov za medpredmetno povezovanje pri tej učni temi?
Zakaj?
- Kako po navadi naštevam podatke v stolpcih?
Zakaj?
Ali pri tem upoštevam dano pravilo?
Če ne, zakaj?
- Katera naloga iz podpoglavja *Vaja dela mojstra* je učencem povzročala največje težave?
Zakaj?
Kako bi jim lahko pomagal/-a?

Viri

Bralne navade, v: Raziskovalni projekt V4 »Konkurenčnost Slovenije 2004«, Delo 18. 7. 2005.
 Glede na stopnjo ..., v: Barica Marentič Požarnik, Psihologija učenja in pouka, DZS, Ljubljana 2000.
 Krivulje pozabljanja ..., v: Barica Marentič Požarnik, Psihologija učenja in pouka, DZS, Ljubljana 2000.
 Normalna porazdelitev ..., v: Barica Marentič Požarnik, Psihologija učenja in pouka, DZS, Ljubljana 2000.
 Podatki o planetih, v: Veliki splošni leksikon, DZS, Ljubljana 1998.
 Slovenija ima veliko jezer ..., <wikipedija> (ogled 15. 7. 2016).
 Strokovnjaka ..., v: Paul Ginnis, Učitelj – sam svoj mojster, Založba Rokus, Ljubljana 2004.